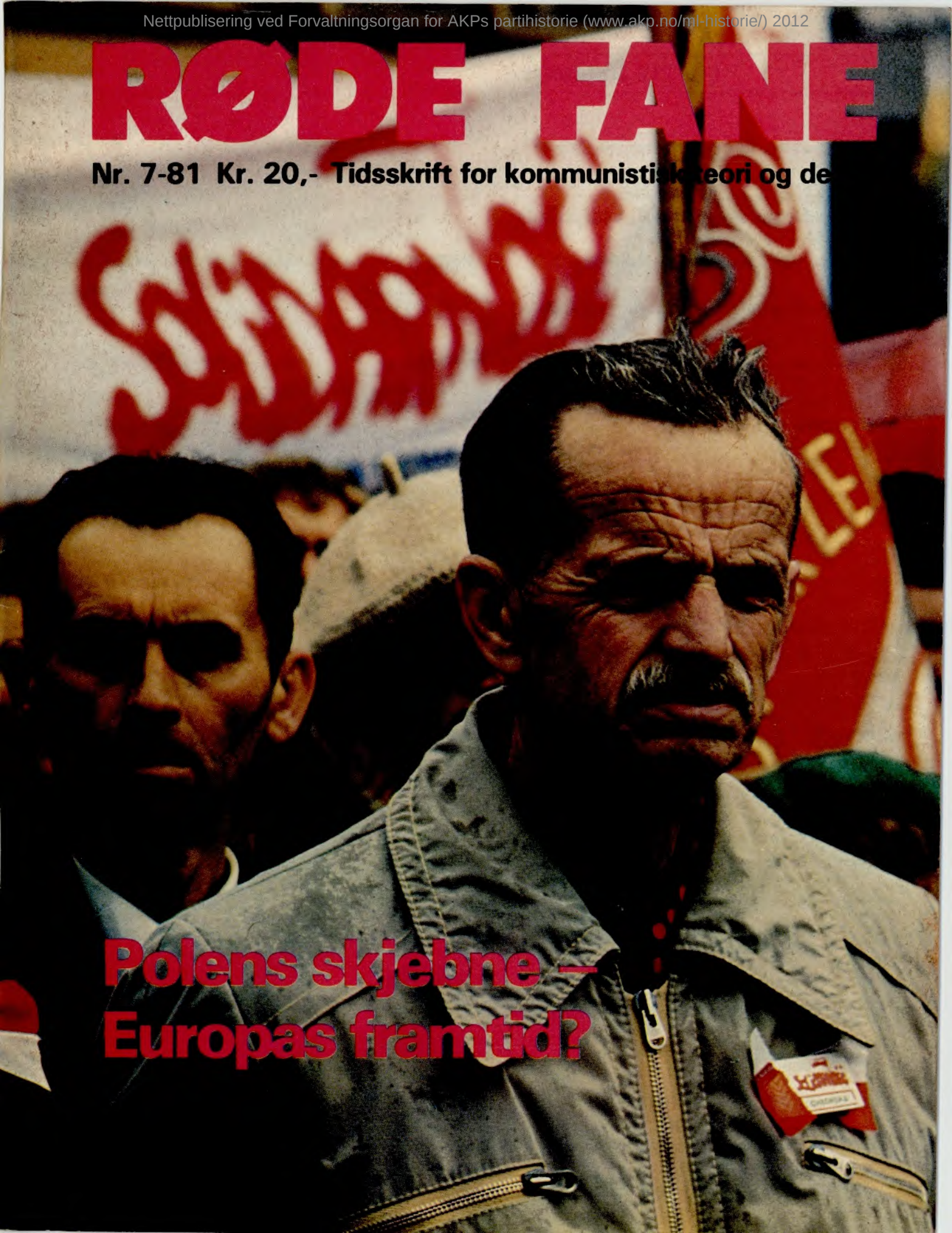

RØDE FANE

Nr. 7-81 Kr. 20,- Tidsskrift for kommunistisk teori og de

**Polens skjebne –
Europas framtid?**

I DETTE NUMMER

Klarer Sovjet å lamme støtten til Polen?

Side 4

Marx og Engels om Polen. Side 8

Kan Solidaritet løse Polens økonomiske krise? Side 10

Hva rører seg i den polske folkesjela?

Side 16

Slik er Solidaritets sjelstyreprogram.

Side 20

POLEN:
SOLIDARNOŚĆ

Krise i Danmarks ml-parti: Vil kampen mot høyre-opportunismen redde KAP? Side 22

Kommunistisk foregangsmann gjennom 50 år — intervju med Nils Holmberg.
Side 28

DEBATT: AKP(m-l) og sosialismediskusjonen.
Av Pål Steigan. Side 40.

DEBATT: Jus og politikk under sosialismen.
Av R.A. Side 44

Brev til redaksjonen. Side 46

I NESTE NUMMER

Josef Stalin og kampen for Sovjetstaten.

USAs ml-parti i oppløsning?

ISSN 0332-7892

RØDE FANE

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan

Røde Fane redigeres av et utvalg av sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass, Oslo 1
Telefon: 11 45 73

ABONNÉR!

Tegn abonnement på Røde Fane — for 110 kroner får du en hel årgang. Du sparer hele 50 kroner i forhold til løssalgspriisen!

Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Utgitt av Arbeidernes
Kommunistparti
(marxist-leninistene)
Nr. 7 – 1981. 10. årg.

Forsidefoto: Svein Erik Dahl/
Samfoto.

Trykt i offset hos
A/S Duplotrykk

Polen og vi

Utafor stuedøra vår foregår et drama av store dimensjoner. Hvor store veit vi ikke ennå. Men at det er av verdenshistorisk betydning er det ingen tvil om. Øst-Europa blei aldri helt det samme etter Tsjekkoslovakia 1968. Det vil absolutt ikke kunne bli det samme etter det som har skjedd i Polen nå — uansett hvor mye Sovjet okkuperer og invaderer.

For oss har spørsmålet om Polen mange sider. Først og fremst gjelder det vår støtte og solidaritet med det polske folket. Hvorfor gjør vi ikke mer for Polen? Hvor har det blitt av den internasjonale solidariteten fra Vietnam-krigens dager? spør Per Gunnar Gabrielsen i dette nummeret av Røde Fane. Han tar også opp perspektivene på militær motstand i tilfelle sovjetisk okkupasjon, og hva det som skjer i Polen nå betyr ut fra perspektivene på verdenskrig.

Det er heller ikke første gang polakkene slåss for landet sitt. Bresjnev fører videre de gamle tsarenes politikk. En av dem som fulgte polakkenes kamp med stor oppmerksomhet og varm støtte, var Karl Marx. En del av det han sa for hundre år sia passer godt på situasjonen i Polen også i dag. Aktiv støtte til Polen gjør levende de beste tradisjonene i den proletariske internasjonalsmen.

Allikevel er det ikke nok. Som kommunister er vi også nødt til å forsøke å forstå hva som skjer. Vi støtter ikke Solidaritet noe mer ved å unnlate å vurdere om det de står for kan føre til sosialisme i Polen i dag. Vår støtte må også bygge på en nøktern og realistisk analyse av hva som faktisk skjer i dag, og hvilke linjer som peker framover. Sentralt i dette står den økonomiske krisa i Polen, som setter klare grenser for hvilke muligheter som finnes når det gjelder reformer i økonomien. På bakgrunn av det kan en så studere Solidaritets sjølstyreprogram, som vi har oversatt sammendraget av.

For oss synes det klart at dette programmet, sjøl om det retter seg mot den nåværende herskerklassen og indirekte mot Sovjet, ikke representerer noen sosialisme, men en ny form for kapitalisme. Noen andre klare alternativer finnes ennå ikke. Det ser ut til at den polske arbeiderklassen ennå har en lang og tung vei å gå.

Men det er viktig også å se at den polske arbeiderklassen er på vei. I løpet av litt over et år har den oppnådd ting som ingen ville trodd var mulig for få år siden. Undersøkelser foretatt av polske sosiologer viser at folk i Polen nå prøver å sette ut i livet verdier de har hatt lenge, men ikke hatt muligheter til å realisere. Så vil det vise seg at det ikke er nok. Før eller senere vil noen forstå hvor skjebnesvangert det er at de mangler en revolusjonær teori og et kommunistisk parti.

Vår støtte er ikke avhengig av det. Slik verdenssituasjonen er i dag, er det polske folkets kamp uansett av den største betydning — også for oss.

Lech Walesa med Polens framtid i sine hender? Skaper Solidaritet og arbeiderklassen i Polen verdenshistorie uten at vi skjønner rekkevidden av begivenhetene...?

(Foto: Svein Erik Dahl/Samfoto)

- Skal vi overlate Polen til Dagblad-kommentarene?

- Hvor er det blitt av den proletariske internasjonalismen?

Per Gunnar Gabrielsen etterlyser venstresidas innsats for Polen. Han peker på hva det som skjer i Polen betyr nå, og hva det vil bety i en verdenskrig. Og han peker på hva som hindrer aktiv solidaritet: sjåvinismen, frykten for våpen, knefall for Sovjets taktikk.

Klarer Sovjet å lamme støtten til Polen?

Av Per Gunnar Gabrielsen

Vietnam lå i en annen verdensdel. Polen ligger ikke så fryktelig mange mil fra hovedstaden i Norge. Mens frigjøringskampen i Vietnam tente solidaritetsarbeid verden over, blir Polen overlatt til Dagbla'-kommentarer. Taktikken til Solidaritet, hauker og duer i Kreml analyseres, alt mens uretten herjer uimotsagt. Disse Dagbla'-kommentarene er politisk reaksjonære — fordi de tar uretten for gitt. Det må være mye slagg i den progressive rørsle som ikke for lengst har fått henda ut av lomma og gjort noe for å protestere.

Det er viktig at vi får debatt om dette. Hva er det som er i ferd med å skje? Jeg behandler ikke unntaka, (Solidaritet Norge—Polen som gjør bra arbeid), *men regelen*. At et nesten naboland blir trua med invasjon uten at vi løfter ei knyttet hand. Før jeg gir uttrykk for min mening om dette, vil jeg begrunne

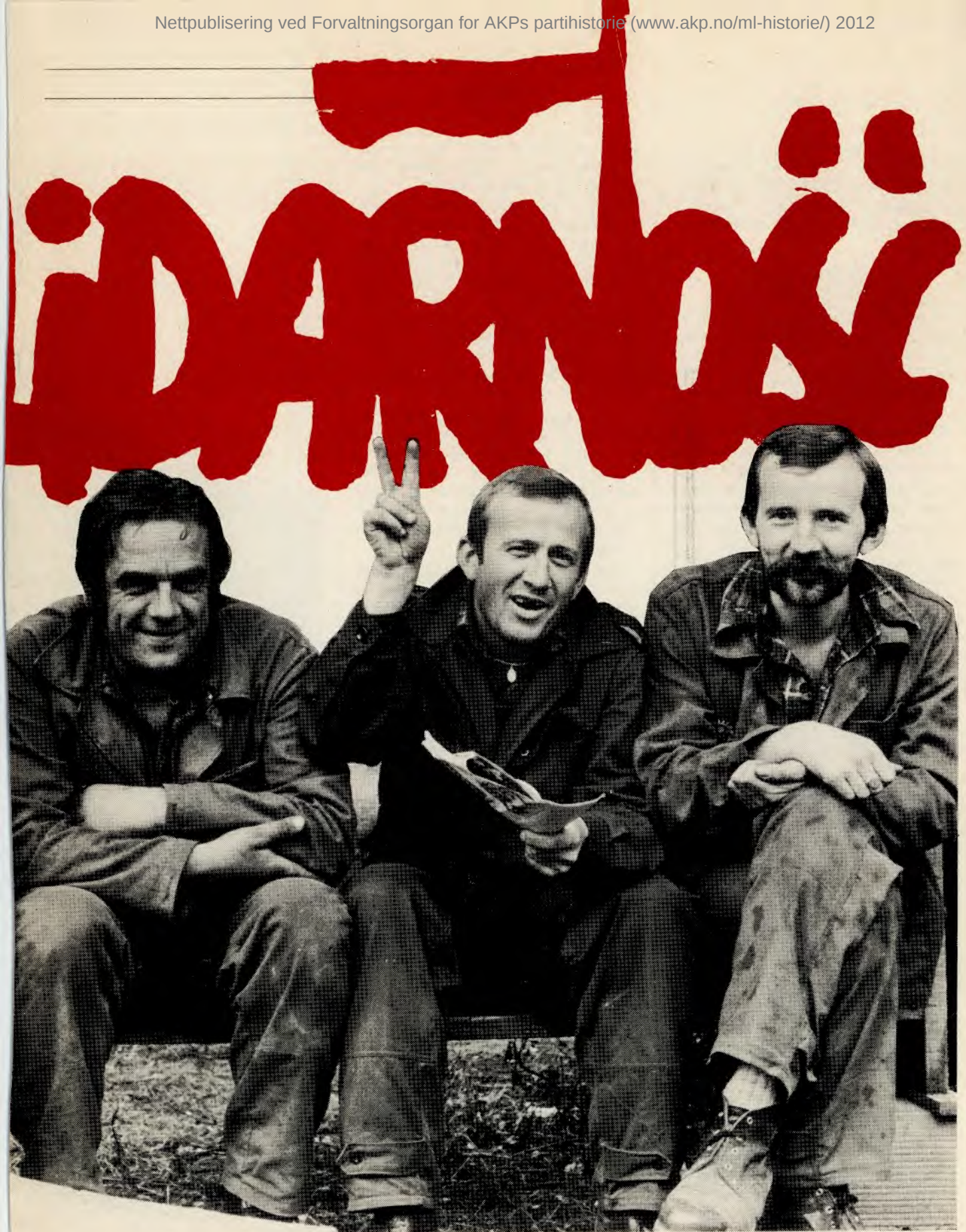
hvorfor jeg mener det er en *grov* forømmelse.

PROLETARISK INTERNASJONALISME

Denne verden er herja av kapitalismen i sitt siste deliriske stadium, imperialismen. Imperialismen rår over teknikk og krefter som for alvor kan true eksistensen til sivilisasjoner. Imperialismen hersker i en verden der fjerdeparten lever under eksistensminimum, mens matvareproduksjonen pr. i dag er stor nok til å dekke alle behov. Imperialismen er i stand til å utrydde all fisk i havet, kanskje på så kort tid som tjue år. Den er i stand til å sette verden i en atombrann som kan true f. eks. hele den europeiske sivilisasjonen.

Forutsetninga for imperialismens undergang er at et internasjonalt proletariat står sammen, at det smis en allianse mellom proletariatet i den andre verden og folkene i den tredje verden. Våre felles fiender er de to supermakten som er sjølv blodpumpa i det imperialistiske systemet i dag.

POLEN

Å drive aktivt støttearbeid betyr å sveis sammen vårt og Polens proletariat. Det dreier seg ikke bare om å støtte og hjelpe Polen. Det dreier seg om å oppdra proletariatet i Norge også.

KAMP MOT KRIGEN, KAMP FOR Å VINNE KRIGEN

«Enten vil revolusjonen forhindre krigen eller så vil krigen føre til revolusjon». I vår tid er faktorene som driver fram en ny verdenskrig sterkere enn de revolusjonære kreftene. Å kjempe for å utsette — å vinne krigen er viktig for såvel Polens som Norges proletariat.

I Polen finnes en aktiv, kjempende massebevegelse som objektivt kjemper mot en ny verdenskrig. Den skaper i dag hundre ganger større problemer for den mest aggressive supermakta enn «fredsbevegelsen i Europa», som tvert om er til fordel for Sovjet.

For hvert skritt bevegelsen i Polen tar, tetner de mørke skyene av truselen fra Sovjet. Alle demokratiske krav står i motstrid til Sovjets ønske om militær kontroll, politisk kontroll og økonomisk utbytting. Hver gang Solidaritet krever borgerlige demokratiske rettigheter, forstår flere i Polen at Sovjets prat om «antisosialistisk» virksomhet er svin del. De forstår sikkert mer om hvor grunnleggende de ble ført bak lyset da polske styrker deltok i invasjonen i Tsjekkoslovakia og polsk radio bar fram budskapet om Dubceks «antisosialisme».

Dette er dynamitt. Denne bevissheten om Sovjet som det polske folket får i dag, er den samme vi kanskje må propagandere for de sovjet-soldatene som invaderer Norge. Og det samme i Vest-Tyskland.

Etter min mening er dette det viktigste som skjer i Polen nå. Andre stiller spørsmål ved i hvilken grad Sovjet vil møte militær motstand. Her fins det mange overdrevne forestillinger.

MILITÆR MOTSTAND I POLEN

«Om russerne kommer, blir det generalstreik. Streiken vil lamme kommunikasjonen, produksjonen av våpen til Sovjet, — alt som er viktig for Sovjet.» Omtrent sånn forestilte en polsk kamerat jeg traff i sommer seg reaksjonen

på en sovjetisk invasjon. Dette tror jeg er en nøktern og riktig vurdering. Mye taler for denne nøkternheten.

Sovjet har makta i Warsawapakta. Posisjonen til Sovjets generaler overgår langt de amerikanske kollegenes posisjon i Nato. Kommandostrukturen er enda mer sentralisert. Forsyningene mere kontrollert av Sovjet. Våpna standardisert til Sovjets ammunisjon og reservedeler. Kommunikasjonen mer sentralisert og bygget rundt sovjetiske kommandoposter. Det beste utstyret er forbeholdt Sovjet.

Sovjet kontrollerer den polske hæren gjennom denne strukturen. Og Sovjet har forsterka kontrollen gjennom felles stabsøvelser som har pågått kontinuerlig i rundt ett år. Det vil si at Sovjet pr. i dag kontrollerer alle viktige kommandolinjer og kommandosentra i den polske hær.

Sjøl om det finnes polske offiserer som vil sette sine styrker inn mot en okkupant, vil slike styrker ikke kunne samvirke, ikke utvikle noe tilnærma et felttog eller ordna tilbaketrekking. De vil raskt bli isolert og nedkjempa. Jeg sier ikke at det ikke finnes vilje hos offiserer i den polske hæren. Tvert imot er det grunn til å tro at denne viljen er der. Men Sovjet har makta i hæren, sammen med den Sovjet-tro delen av det statsbærende partiet. Sammenbruddet for den polske hæren kan komme til å ligne mye på det sammenbruddet det norske forsvaret vil få om det ikke skjer radikale endringer.

Såvidt jeg veit finnes det ikke et parti i Polen som har et militærprogram som peker på folkekrigens vei. Følgelig blir den væpna motstanden spontan, og vil først i neste omgang organiseres etter partisankrigens prinsipper.

POLEN UNDER EN VERDENSKRIG

Når det gjelder illegal væpna motstand, har polakkene tradisjoner fra siste verdenskrig. Det betyr at etter en invasjon, — og ikke mindre i forbindelse med en verdenskrig, vil Polen bli en verkebyll for Sovjet. Slik situasjonen i verden er i dag, er det av uvurderlig betydning.

Polen ligger mellom Sovjet og Kremls mest trofaste allierte — Øst-

Vil den polske hæren yte effektiv motstand dersom Sovjet invaderer? Lite trolig. Den polske hæren er underlagt Warszawapakt-kommando. Warszawapakten er underlagt sovjetisk kommando. Her Warszawapakt-pansertropper under øvelse i Polen august 1975. Bildet er tatt hemmelig gjennom frontruten på en bil. (Foto: Samfoto)

Tyskland. Militære operasjoner mot vest forutsetter kommunikasjonslinjer gjennom Polen. Veier og jernbaner. Dette er en hodepine for Sovjet i dag. Når polakker antyder generalstreik, tilfører de nesten automatisk, — lamme denne kommunikasjonen. Åssen skal Sovjet sikre mange tusen jernbanekilometer fra sabotasje? Sikre godstog fra å bli ødelagt eller kapra? Sovjet kan gå gjennom Tsjekkoslovakia. Men det blir omtrent som å følge Hannibal over alpene framfor å kjøre St. Gotthardtunnelen.

Jeg tror den neste verdenskrigen vil skille seg fra den forrige, blant annet på følgende avgjørende område: Europa må befri seg sjøl. Det finnes ikke et engelsk brohode, en afrikakyst å rulle opp Sovjets divisjoner langs. Libya, Angola, Etiopia, Sør-Jemen er stikkord i denne omgangen. Sovjet vil trolig klare å rulle opp Vest-Europas forsvar, inkludert den britiske øya i vest. En amerikansk landgang er lite tenkelig før den sovjetiske flåten er nedkjempa og pulverisert, og sjøl da er den tvilsom i «atomvåpnas» tidsalder.

Hva betyr dette? Ganske enkelt at regulære armeér ikke blir reist mot Sovjet i Europa, *dersom folka ikke følger folkekrigens prinsipper*. Før eller seinere vil dette skje. Er det ikke, i dette perspektivet, viktig å ha en alliert midt i Warsawapakta? Polen og Jugoslavia er i alle fall to land som vil være blant de første til å ta opp denne utfordringa. Også derfor er solidaritet med Polen i dag viktig.

HVA HINDRER AKTIV SOLIDARITET?

Jeg har gitt noen argumenter *for* å hive inn køl på støtte til Polen i dag. La meg ta opp tråden fra innledninga — hvorfor overlater vi Polen til Dagbla?

1. Fordi sjåvinismen har grodd djupe røtter i den norske venstresida. Den er mer opptatt av å diskutere åssen vi skal få et atomfritt Norden enn støtte til vårt nesten naboland som blir trua med invasjon. Dette er en sjåvinisme i skarp motstrid til proletarisk internasjonalisme. Det er en sikker vei til isolasjon, til å splitte opp folket i Europa til tjue livredde forsamlinger som folder henda på hver sin tue. Til og med Island er jo støtt ut av denne eksklusive nordiske forsamlinga. Enhver sammenlikning med sektene som i frykt for kometen finner sin egen hule, er ikke tilfeldig.

2. Fordi frykten for våpen, parra med illusjoner om imperialismen, har trengt djupt inn i norsk venstreside. Glemte er

Lenins polemikk mot nedrustningsparolene, sosialdemokratiets klokkeretro på en fredelig imperialisme før 2. verdenskrig, utallige, resultatløse nedrustningsforhandlinger i 50-, 60- og 70-åra.

Glemte er SF-pasifismen som fikk et midlertidig nådestøt av hendingene i Vietnam, men som reiser seg som fugl Fønix igjen i dag. Alt dette driver kampen mot krigen inn i *ett* spor: Nedrustninger. Dette er et blindspor og en dødsmarsj i kampen for å knuse imperialismen.

3. Knefall for Sovjets taktikk. Mens Sovjet truer et nesten naboland med invasjon, forsøker ledelsen i «Nei til atomvåpen» å få oss til å nøye oss med garantier fra den samme supermakta om at *vi*, (glem alle de andre), ikke skal få ei atombombe i hue. Åssen hadde reaksjonene vært om USA hadde stilt opp sine armeér langs Belgias grenser og sagt: «Hvis dere ikke tar imot nye kjernevåpen, ser vi det som en handling mot hele den frie verden»? Kommentatorer av Dagbla-typen tenker sånn at Polen *er* i Warsawapakta, *er* i Sovjets innflytelsessfære. Riktig nok. Men gjør dette en invasjon mer legal, mer rettferdig? Gjør dette Sovjets press i dag, økonomisk, politisk og militært, mer berettiga? Jeg tror faktisk noen mener det. Det ligger tjuvt utpå disse kommentatorene: Verden *er* delt. Rot i dette betyr trøbbel. For oss. Skitt i Polen. Sovjets doktriner hevder at de er i sin fulle rett til å forsvare «sosialismen» i Polen med invasjon. Har vi bitt på dette? Aksepterer vi de sovjetiske doktrinene? Har vi «glemt» at vi gikk tvert imot ei supermaktsdoktrine i støttarbeidet for Indokinas folk? Kennedy hevda jo Trumans doktrine som forsvar for sin imperialistiske røverkrig. Også Kennedy blei «invitert» av korruperte lak-eier.

Jeg har prøvd å sette fingeren på noe som i sin tid førte til at det blei en venstreside i Norge. En debatt om dette kan kanskje bli en pådriver til å sikre at det forstatt vil finnes en venstreside. Og for dem som synes at samvit-tigheten deres på dette feltet er rein, finnes det ingen unnskyldning for ikke å bli med på å reise støttarbeidet for Polen med full kraft.

POLEN

**Friedrich Engels:
En polsk proklamasjon (utdrag)
fra 1874.**

...Så lenge russerne står bak det østerrikske og tyske borgerskapet og dets regjering, har det tatt brodden av hele den tyske arbeiderbevegelsen. Derfor har vi en særlig interesse av å bli kvitt den russiske reaksjonen og den russiske hæren.

Og i dette arbeidet har vi bare én pålitelig forbundsfelle, men denne er også under alle omstendigheter pålitelig: **Det polske folket.**

Gjennom sin historiske utvikling og sin nåværende situasjon er Polen, i enda større grad enn Frankrike, stilt overfor valget: Revolusjon eller undergang. Dermed bortfaller det tåpelige snakket om at karakteren av den polske bevegelsen i bunn og grunn er aristokratisk.

...Det finnes mennesker nok i den polske emigrasjon som har aristokratiske ideer. — Men så fremt Polen sjøl går inn i bevegelsen, blir denne tvers igjennom revolusjonær, som vi har sett det i 1846 og i 1863. Disse bevegelsene var ikke bare nasjonale. — De var samtidig rettet mot en frigjøring av bøndene og en overføring av jordeiendommen til dem. I 1871 gikk den store massen av de polske emigrantene i Frankrike i Kommunens tjeneste. Var det handling av aristokrater? Beviser ikke dette at disse polakkene sto fullstendig på høyden med den moderne bevegelsen? Siden Bismarck innførte kulturkampen i Polen og under dekke av å spille paven et puss forandrer polske skolebøker, undertrykker det polske språk og gjør alt for å drive Polen i Russlands armer — hva skjer? Det polske aristokrati slutter seg mer og mer til Russland for under Russlands herredømme i det minste å få samlet Polen igjen. De revolusjonære massene svarer med å tilby det tyske arbeiderparti sin allianse og kjempe i Internasjonalens rekke.

At Polen ikke lar seg utslette beviste det i 1863, og beviser det fortsatt hver

MARX OG ENGELS OM POLEN

Frigjøringen av Polen er forutsetningen for den allmenne frigjøringen av proletariatet i Europa. Slik er det i dag. Slik vurderte også Marx og Engels dette spørsmålet for 100 år siden. Parallellene er virkelig slående.

Dengang som nå strebet de russiske tsarene etter verdenshegemoni. Dengang som nå utgjorde Russland hovedstøttepunktet for reaksjonen i Europa. Og dengang som nå var det et tappert polsk folk, som gjennom sin utrettelige kamp for nasjonal frihet og demokrati, spilte rollen som avantgarde i kampen mot hegemonismen og for proletariatets frigjøring.

Utallige ganger ga Marx og Engels, gjennom taler og resolusjoner, sin støtte til det polske folkets kamp mot det tsaristiske åket. Det er også bemerkelsesverdig hvordan de slår fast at frigjøringen av Polen fra Russland er den nødvendige forutsetningen for at det russiske proletariatet skal kunne frigjøre seg sjøl, for som Engels sier i sin «polske proklamasjon» «Et folk som undertrykker andre, kan ikke frigjøre seg sjøl.»

POLEN

eneste dag. Polens krav på en sjølstendig eksistens i den europeiske folkefamilie, er det umulig å avvise. Men Polens gjenoppretting er en nødvendighet spesielt for to folk: For tyskerne og for russerne sjøl.

Et folk som undertrykker andre, kan ikke frigjøre seg sjøl. Makten som trengs til undertrykkelsen av den andre, vender seg alltid mot folket sjøl. Så lenge russiske soldater står i Polen, kan det russiske folket ikke frigjøre seg sjøl, hverken politisk eller sosialt. Slik situasjonen i den russiske utviklinga er nå, er det utvilsomt slik at den dagen Russland taper Polen, så vil bevegelsen i Russland sjøl bli mektig nok til å kunne styrte den bestående orden. Uavhengighet i Polen og revolusjon i Russland betinger hverandre gjensidig ...»

**Karl Marx og Friedrich Engels:
Hilsen til møte i Genève 1880,
til minne om 50-årsdagen for
den polske revolusjonen 1830.**

Medborgere!

Etter den første delinga av landet krysset polakker som hadde forlatt sitt fedreland, Atlanteren for å forsvare den nettopp oppståtte store amerikanske republikk — Kościuszko kjempet side om side med Washington. Da den franske revolusjon med store vanskeligheter ydet motstand mot koalisjonskreftene, var det den ærefulle polske oppstanden som avverget faren.

Polen mistet sin uavhengighet, men revolusjonen består. De beseirede polakkene går inn i «sansculottenes» hær og gir sin hjelp til å knuse det føydale Europa. Endelig i 1830, da tsar Nikolaus og den prøyssiske kongen ville realisere sine planer om å restaurere det legitimistiske monarki ved hjelp av et nytt overfall på Frankrike, sperret den polske revolusjonen, som vi idag høytidelig minnes, veien for dem. «Orden hersker i Warszawa».

Stridsropet: «Leve Polen» som den gang gjaldet gjennom hele Vest-

Europa, var ikke bare uttrykk for sympati og beundring for de patriotiske heltene som ble nedkjempet med brutal makt. — Med dette stridsropet hilste en det folket som alle oppstander forløp så ulykkelig for, men som likevel alltid stoppet kontrarevolusjonens framstøt, — hvor folkets beste sønner aldri sluttet med å føre motstandskampen i det de overalt opptok kampen under folkerevolusjonens banner. På den andre siden igjen, befestet delingen av Polen den hellige alliansen, som tjente som kamuflasje for tsarens hegemoni over alle regjeringene i Europa. Slik har stridsropet: «Leve Polen!» egentlig betydde: Død over den hellige allianse. Død over den militaristiske despotismen i Russland, Prøyssen og Østerrike. Død over det mongolske herredømmet over det moderne samfunnet.

Fra 1830, da borgerskapet i Frankrike og England mer eller mindre tok makten i sine hender, begynte den proletariske bevegelsen å ta form. Allerede i 1840 ble de besittende klassene i England tvunget til å gripe til våpenmakt for å motstå Chartistpartiet, arbeiderklassens første kamporganisasjon. Så utbrøt i 1846, i det uavhengige Polens siste hjørne, i Krakau, den første politiske revolusjonen som førte fram sosialistiske krav. Fra da av ser det ut til at Polen har mistet all sympati fra de besittende klasser i Europa.

I 1847 samlet proletariatets første internasjonale kongress seg i all hemmelighet i London. Den forfattet «Det kommunistiske manifest» som slutter med den nye revolusjonære parolen: «Proletarer i alle land, foren dere». Polen hadde sine representanter på denne kongressen, og på et offentlig møte i Brussel, gjorde den berømte Lelewel og hans meningsfeller det klart, at de sluttet opp om kongressens resolusjon.

I 1848 og 1849 fantes det i de revolusjonære tyske, rumenske, ungarske og italienske hærene mange polakker, som utmerket seg både som soldater og som hærførere. Riktignok druknet de sosialistiske strømningene i denne epoken i junidagenes blodbad. Likevel

førte revolusjonen i 1848 til — og det må en ikke glemme — at Europa et øyeblikk var forent i ett fellesskap, fordi det nesten helt var omfattet av revolusjonens flammer. På den måten forberedte den også grunnen for Den internasjonale arbeiderassosiasjon. Den polske oppstanden i 1863 dannet — ved at den var årsaken til en felles protest fra de engelske og franske arbeiderne mot sine regjeringers internasjonale manipuleringer — utgangspunktet for Internasjonalen som ble dannet med deltakelse av de polske landsforviste. Endelig fant Pariserkommunen sine mest oppriktige forsvarere blant de polske flyktningene, og etter kommunens fall var det nok å være polakk for å bli skutt for krigsretten i Versailles. Slik har polakkene spilt en stor rolle i kampen for proletariatets frigjøring utenfor grensene av sitt land. — I denne kampen har de om og om igjen utgjort proletariatets internasjonale kamptropp.

I dag utkjempes denne kampen i det polske folket sjøl. Måtte den støttes av propagandaen i den revolusjonære pressa! Måtte den forene seg med bestrebelsene til våre russiske brødre! Dette vil bli enda en grunn til å gjenta det gamle stridsropet: Leve Polen!»

Hilsninger og brorskap
London 27.november 1880
Karl Marx, Friedrich Engels, Paul Lafargue, F. Lessner.

Tidligere medlemmer av Den internasjonale Arbeiderassosiasjonens generallråd.

POLEN

● **Problemene i polsk økonomi er grunnleggende, og vil neppe kunne løses sjøl gjennom vidtgående reformer.**

● **Sovjet utgjør hovedhindret for en løsning av Polens problemer.**

Dette gir noe av utgangspunktet for denne artikkelen om den økonomiske krisa i Polen. Forfatterne tar også opp bakgrunnen for dagens situasjon: Fallitten til Giereks storslåtte moderniseringsprogram for 70-åra.

Kan Solidaritet løse Polens økonomiske krise?

«Først brenner de ned partihovedkvarteret. Så går de løs på bygningen til Solidaritet».

Denne spådommen skal en polsk partimann ha uttalt på et møte i Lodz i september, ifølge det engelske tidskriftet Economist (26.9.81). Economist kommenterer: I det vinteren nærmer seg og den økonomiske tilstanden i Polen bare forverrer seg, så kan både regjeringa og Solidaritet oppleve å få massene mot seg. På bakgrunn av den akutte mangelen på mat og andre nødvendige livsmidler, kan kranlinga mellom Solidaritet og regjeringa om politiske resolusjoner synes helt ubetydelig — dersom massenes misnøye eksploderer.

Nå vet alle i Polen, ikke minst ledelsen i Solidaritet, at *noe* må gjøres med den økonomiske krisa, som er kjernen i landets politiske krise. Men til nå syns den økonomiske krisa å utvikle seg uhemmet av alle politiske svingninger.

Den lever et slags eget-liv, følger egne lover, men har den funksjonen at den virker direkte utløsende på massenes kamp for bedre materielle kår. Vi skal se litt nærmere på hva som skjer i Polens økonomi.

EN NEDGANG UTEN ENDE?

Først noen enkle tall som kan illustrere de siste åras dramatiske utvikling:

Bruttonasjonalproduktet	1974	1979	1980	1981
	+ 10%	+ 2%	+ 4%	+ 10%
Nettogjeld til Vesten	1974	1981		
	4,1 milliarder	27 milliarder		

Det ser ut som en nedgang uten ende. Men likevel avslører ikke tallene over på noen måte alvoret i krisa, karakteren av den katastrofeaktige situasjonen som polsk økonomi befinner seg i. For til tross for at den fortsatt blir omtalt som en *planøkonomi*, en økonomi der alle elementer virker sammen i en

positiv utvikling, så trekker alle bestemmende elementer i polsk økonomi i forskjellig retning. Ikke bare som resultat av spontant anarki, men som resultat av antagonistisk motstridende økonomiske interesser. Hvilke interesser er dette?

For det første: Den polske arbeiderklassen.

For det andre: Det liberale borgerskapet i Polen.

For det tredje: Sovjetimperialismen og dens komprador-leiesvenner i Polen.

For det fjerde: Den vestlige finanskapitalen.

Dette er de fire hovedaktørene i det polske dramaet der situasjonen på den økonomiske scenen kort kan framstilles slik:

ULØSELIGE MOTSIGELSER?

1) For å gjenvinne sin kapitalistiske sunnhet som konkurransedyktig økonomi, må den polske økonomien øke

POLEN

Daglig møter arbeidsfolk i Polen nyhetene om nye problemer. Kan arbeiderne ved Lenin-verftet og Solidaritet-bevegelsen løse den økonomiske krisa i landet? (Foto: Leif Gabrielsen/Klassekampen)

produktiviteten og profitabiliteten, øke produksjonen og eksporten, skape balanse i utenrikshandelen og bli i stand til å betale sine gjeldsforpliktelser.

2) Den polske kapitalen har derfor objektivt interesse av å avvikle det byråkratiske, kvasisentralistiske systemet med sløsing, korrupsjon og privilegier. Den ønsker reformer i retning av en vestlig markeds kapitalistisk modell. Dette er langt på vei innholdet i Solidaritets program. Når Polen i disse dager søker medlemskap i Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet, så er dette også uttrykk for en tilnærming til vestlig økonomi. (F. eks. vil IMF og Verdensbanken kreve kontrollmuligheter av og innsyn i polsk økonomi.)

Dette vil stå i motstrid til deler av det polske byråkratborgerskapets interesser, men først og fremst vil det stå i motstrid til Sovjets interesser som er å opprettholde kommandoen over og utbyttinga av polsk økonomi.

HOVEDPROBLEMET: SOVJET

3) Den polske kapitalen har objektivt behov for å frigjøre seg fra de diskriminerende handels- og prisavtaler landet har med Sovjet. Ifølge opplysninger gitt til Dagbladet (...) skal en lokal partimann i Gdynia ha gjort kjent materiale som viser at handelssamkvemet med Sovjet er så ugunstig at det er å betegne som det rene røveriet, og er en avgjørende årsak bak den nåværende krisa. Dagbladet: «Polakkene kjøper råvarer for utenlandsk valuta i de vestlige land. De får betaling i rubler fra russerne. Forholdet mellom rubler og dollar blir satt så lavt at den er fordelaktig bare for russerne. Polen taper milliarder av dollars hvert år på sin utenrikshandel med Sovjet.»

Som vi skal komme inn på lenger ned, så omfatter Sovjets kontroll med polsk økonomi bl.a. også spørsmål om investeringsprioriteringer, hva som skal eksporteres hvor osv.

Kort og godt: Sovjet utgjør *hovedhindringa* for løsninga av den polske økonomiske krisa.

4) Den polske kapitalen har et enormt behov for å legge ned gammeldags og uproduktiv industri, gjennomføre omfattende rasjonaliseringer, bl.a. å gjøre noe med det store latente overskuddet på arbeidskraft, dvs. skape arbeidsløshet, videre, fryse fast lønningene, øke prisene, kutte ytterligere ned på de offentlige sosiale bevilgningene osv.

Men vil det polske folket finne seg i dette? Er ikke det polske folket snarere skjøvet fram til grensa for hva det kan akseptere? Hvordan Solidaritet stiller seg i denne konflikten er foreløpig uklart. Solidaritets program inneholder sjøl forslag om nedlegging av ulønnsom industri, midlertidig lønnsstopp osv. Samtidig presses Solidaritet av de permanente masseaksjonene til å representere massenes krav. På den måten gjenspeiler klassekampen seg i den indre konflikten i Solidaritet sjøl.

LØKKEN STRAMMES TIL

5) Polens gjeld til de vestlige bankene er nå på over 27 milliarder dollar. Denne gjeldsforpliktelsen, krava om renter og avdrag, ligger som en klam hånd over polsk økonomi. Polen kan ikke betale — men må betale. Foreløpig søker den polske kapitalen å løse dette gjennom å topp-prioritere produksjon for eksport og senke all import til et minimum. Men langt fra å være noen løsning, synes denne metoden bare å gjøre tingene vondt verre:

Ved å ensidig prioritere eksportproduksjonen, rammer dette i veldig grad hjemmeproduksjonen, f. eks. jordbruksproduksjonen og annen produksjon for livsmidler til den polske arbeiderklassen.

Ved å senke importen til et minimum, går dette utover nødvendig import av teknologi, reservedeler, råstoffer, energi, mat og forbruksartikler

POLEN

osv. Dette fører i seg sjøl til en drastisk senking av produktiviteten. Maskiner står stille fordi de mangler strøm eller råstoffer, arbeidere streiker fordi de mangler mat. For tida er kapasitetsutnyttelsen i polsk industri på mellom 50 og 60%.

Denne tingenes elendige tilstand rammer i siste instans eksportindustrien sjøl. Dette gjelder i særlig grad Polens hovedeksportartikkel — kull. Mens tidligere normalproduksjon av kull lå på ca. 200 millioner tonn i året, hvorav ca. 40 millioner ble eksportert, er målet for 1981 188 millioner tonn. Men sjøl dette beskjedne målet er det helt utenkelig at blir nådd. Det blir langt lavere. Som sjefen for den polske plankommisjonen Zbigniew Madej sa — hvis de bare produserer 155 millioner tonn, så vil det ende med katastrofe. Hvis de klarer 168 millioner tonn, vil de såvidt hangle videre. Tallet for produksjonsnedgangen hittil i år viser at det kan ende med katastrofe.

Altså, polsk kapitalisme utvikler seg i nedadgående spiral, drevet fram av ei rekke indre, men gjensidig motstridende faktorer som så og si gir dette økonomiske systemet en indre destruktiv dynamikk.

Problemene i polsk økonomi er altså svært grunnleggende, og vi understreker dette så sterkt fordi det ikke virker sannsynlig at sjøl vidtgående reformer skal kunne løse denne krisa på grunnleggende vis. Problemene kan utsettes ved å få nye 10 milliarder \$ i lån fra Vesten, en del kan spares gjennom å motarbeide sløsing, avskaffe unødvendig byråkrati, innføre større grad av demokrati, bl.a. på bedriftene, etablere økonomien i større grad på forretningsmessige prinsipper osv. Som vist foran, så blir sjøl slike forholdsvis overflatiske reformer vanskelig å gjennomføre. Men framfor alt er det ikke nok! Djupe strukturendringer, omfattende sanering av kapital, frigjøring fra Sovjets utbytting må til. Med de politiske konsekvensene dette innebærer!

DEN HISTORISKE FORKLARINGEN

Men hvordan har Polen havna i denne umulige situasjonen? Riktignok er det store økonomiske problemer innafor hele Comecon, men i mindre grad. Og f.eks. Ungarn har gjennom ei årrekke

Planøkonomi i Polen?

Det er ikke noe avgjørende kriterium på sosialisme at en har en sentralisert /monopolisert økonomi. Vestlig monopolkapitalisme har en stor grad av statlig styring av økonomien. I motsetning til i Polen er disse planene en avspeiling av reelle økonomiske forhold. Dagens polske «planøkonomi» har forfatterne av boka *Poland — the state of the republic* (Pluto Press — 81 s.30) karakterisert godt på følgende måte: «Vi har en liksom-planlegging, og vi

har liksom-overoppfylling av planene, og vi har liksom framganger innen vitenskap og kultur, liksom ditt og liksom datt. Dette liksomspillet er blitt så utbredt at sjøl ikke folk øverst oppe i maktapparatet kan skille mellom hva som er virkelig og hva som ikke er det.»

Dette sier mye om hvor lite planene egentlig styrer økonomien, og hvor anarkistisk den i virkeligheten er!

Diskusjoner om polsk kapitalisme

På slutten av 50-åra foregikk det en diskusjon om hvilken vei den polske kapitalismen skulle gå. Sentrale økonomer som Lipinski (som dannet KOR) og Oscar Lange argumenterte for en tilnærmet vestlig modell. De ville ha en desentralisert markedsøkonomi eller «markeds-sosialisme» (Lange), hvor de sentrale ministeriene blei fratatt styringa og makta de hadde over investeringer, organisering av produksjon osv.

Disse idéene blei avvist. Men det

er viktig å merke seg at også den sentraliserte økonomien, med 5-årsplaner etter sovjetisk modell, har som uttrykt målsetting å framfor alt sikre en prioritering av produksjon for maksimal profitt.

En viktig årsak til at modellen med vestlig orientert «markeds-sosialisme» ikke blei akseptert i 1950-åra og heller ikke har blitt det siden, er ganske sikkert politisk: Den felles frykt borgerskapet i Sovjet og Polen har for ei liberalisering også av politiske forhold.

POLEN

Den polske industrien er svært energikrevende — 24 ganger mer enn i Vest-Europa. I tillegg er den råvarekrevende. Verdien på de råvarene som går med til å skape 1000 \$ i nasjonalinntekt er 2 ganger høy-

ere i Polen (56 \$) enn i Italia (31 \$), og tre ganger større enn i Frankrike (19 \$).

gjennomført reformer i markedsøkonomisk retning, og står i dag i en langt bedre økonomisk stilling enn de øvrige landa i Comecon. For å forstå Polens spesielt vanskelige situasjon, må vi gå noen år tilbake i historien.

FRA «MODERNISERING» TIL KAOS.

Gierek tok i 1970 over etter Gomulka som parti- og statssjef. Det var da tvingene nødvendig å finne løsninger på problemene i økonomien. Vekstraten var den laveste i Comecon-landa, og sjøl partiavisa Trubuna Ludu måtte innrømme at «grupper av arbeidere led under et virkelig fall i reallønna».

Gierek lovte å endre den økonomiske politikken slik at elementære behov hos folket skulle bli dekket. Det

var også et nødvendig løfte med hensyn til Giereks andre store problem, nemlig å gjenopprette tilliten til det politiske systemet.

Giereks linje for å løse krisa var basert på to hovedelementer:

Store låneopptak i vestlige banker — og import av avansert teknologi for å modernisere polsk industri. På den måten skulle produktiviteten økes og industrien gjøres konkurransedyktig på det internasjonale markedet. Giereks mål var:

rask tilvekst i økonomien
økt produktivitet
økt jordbruksproduksjon
økte lønninger og levestandard
rask utvikling av utenrikshandelen, særlig til Vesten.

HVORDAN GIKK DET? DEN INDUSTRIELLE SEKTOR.

Gierek ville importere avansert teknologi (hele fabrikanlegg) for å øke produktiviteten, og etter få år (ca. 1975) kunne øke eksporten til det vest-europeiske markedet vesentlig.

Låne-kapitalen fra vest ble investert i jern—stål og elektromekanisk industri, helt opp i 24,8% pr. år i perioden 1971—75.

Denne investeringspolitikken skapte sterk kritikk fra en del ledende opposisjonelle økonomer, bl.a. Lipinski som mente at den var galskap. Han pekte på skjevheten i investeringsraten i pro-

POLEN

duksjonsmiddel-industrien i forhold til energi (kull) og distribusjon/konsumpsjon. Tallene for kull-sektoren: 4,5% pr. år (1971–75). Dette står i kontrast til f.eks. metallindustrien 9,9%, elektrometallurgisk 14,4%. Dette misforhold fortsatte også i 1976–80. Dette er viktig fordi kull-produksjon var og er Polens viktigste energikilde og viktigste eksport-produkt.

Det er liten tvil om at Sovjet hadde en tjukk finger med i spørsmålet om i hvilke sektorer av økonomien lånekapitalen skulle brukes. Sovjet hadde både politiske og økonomiske grunner til å presse gjennom denne prioriteringa.

Politiske: Sovjet har monopol på energi-forsyninger av olje og gass til Comecon. Det ligger på 97–98%. (Inter-Economics nr.2–81). Polsk industri er helt avhengig av denne importen, dette knytter landet til Sovjet i et forhold hvor Sovjet dikterer kvanta/priser/ og betingelser av ulikt slag. Jfr. truslene til sjefen for Gosplan, Baibakov da han var i Polen nylig. Han gjorde det klart at dersom ikke regjeringa stoppet Solidaritet, ville det komme på tale å revurdere energi-leveransene til Polen etter nyttår. En såvidt lav investeringsrate i kull-sektoren oppover hele 70-åra, har sikra Sovjet et viktig politisk pressmiddel mot Polen.

Økonomisk sett er det klart at de sektorene av økonomien som ble prioritert også tilsvarer sovjetiske behov. Investeringene kom i sektorer hvor Polen har en stor eksport til Sovjet og andre Comecon-land.

Polsk økonomi fikk en kortvarig høykonjunktur i åra 1971–75. Men dette gjaldt bare noen deler av økonomien, stimulert av lånekapitaltilførsel og importert teknologi. Og gleden innafør disse sektorer ble også kortvarige.

For hele perioden økte den industrielle produksjonen med ca. 10%. Real-lønna med 7,2%, den største stigninga etter krigen. Netto nasjonalprodukt lå på gjennomsnittlig +10% pr. år. Men disse talla må også modifiseres en del. Det er uvisst hvor store grupper som fikk en reallønnsøkning på 7,2%. I tillegg slo inflasjonen inn i økonomien,

den lå på ca. 2,5% pr. år 1971–75. Dette er offisielle polske tall. En skal være klar over at skjult prisstigning kan utgjøre en god del i tillegg.

Fra og med 1975, etter at investeringsboomen var over, begynte krisetendensene å vise seg. En må her være klar over at den svake utviklinga fra 1975 også starta under påvirkning av krisa i verdensøkonomien i 1974–75. Eksporten vestover svikta kolossalt i forhold til forventningene, ikke bare p.g.a. lav kvalitet på produktene, men fordi de vestlige markedene sjøl var inne i ei krise. Når den virkelig alvorlige krisa setter inn i 1979, så er det ikke vanskelig å se at den også her har fått kraftige negative impulser fra Vesten, som nettopp opplever et økonomisk tilbakeslag fra 1979.

Dette førte til at den industrielle veksten i Polen raskt avtok fra 1975. Handelsbalansen med Vesten viste økende negativ utvikling. Det samme gjorde følgelig gjelda.

NEDGANGEN I JORDBRUKET

Gierek satset i 1970 på ei forsonende linje overfor de sjøleiene bøndene, bl.a. fikk de rett til en del sosiale ytelser fra staten, f.eks. sjuketrygd. Han avskaffet også bestemmelsene om obligatoriske leveranser til staten, tiltak Gomulka hadde satt i verk for å bøte på mat-mangelen på slutten av 60-tallet.

Dette gav økt tilførsel av matvarer de første åra av 70-tallet. Men de nye maktøverne gikk fort tilbake til å favorisere den statseide sektoren framfor de sjøleiene bøndene, bl.a. ved å ta mer betalt for industri-produkter bøndene var avhengige av, og redusere prisene på deres produkter. Dette var et alvorlig feilgrep, og førte til rask nedgang i jordbruksproduksjonen.

Store kapitaltilskudd til den stats-eide delen av jordbruket i 1978 og 1979, kunne ikke rette opp den sviktende matvareproduksjonen. Fra å være netto-eksportør av jordbruksprodukter tidlig på 70-tallet, har Polen etter 1975 blitt netto-importør av jordbruksprodukter.

Gierek prøvde i juni 1976 å ta tiltak for å hindre denne utviklinga. Løsningen han valgte var den samme som felte Gomulka 5 år tidligere – prisforhøyelser på matvarer. Gierek foreslo prisstigninger på opp til 60%. Dette skulle etter Giereks plan føre til at en ble kvitt de tusenvis av små sjøleiene bøndene.

Prisstigningen på matvarer skulle følges opp av en voldsom stigning av prisene på råstoffer til bøndene, kunstgjødsel, fôr, brensel osv. Gierek ville tvinge småbøndene til å avstå jorda si til staten, slik at det kunne lages større, mer produktive enheter. Tiltakene møtte forbitret motstand både i arbeiderklassen og blant bøndene. Gierek måtte oppgi hele planen, trekke prisstigningene tilbake.

Gierek hadde ment å omstrukturere

Gomulka blei møtt med store forhåpninger da han tok over makta i 1956 etter en bølge av folkelig motstand. De forhåpningene blei aldri innfridd.

Tvert imot blei den økonomiske utbyttinga skjerpet utover i 60-åra, og politisk opposisjon blei slått hardt ned. Gomulkas siste handling som partisjef var å beordre soldater og tanks mot streikende arbeidere, og be Moskva gripe inn militært. I 1970 blei han feid unna av arbeiderklassens streiker og aksjoner.

POLEN

hele prissystemet slik at markedsprisene direkte skulle avspeile produksjonsprisene, og slik unngå de store stats-tilskudda. Men et viktig poeng er at på tross av store tilskudd til den statseide sektor i form av billig gjødsel, maskiner osv. var produktiviteten ikke større der enn på de små jord-lappene til de sjøleie bøndene. Deres betydning for Polens matvareproduksjon var og er helt avgjørende. De utgjør i dag ca. 80% av jordbrukssektoren.

De polske småbøndene har forstått sin betydning som de viktigste matvareprodusenter i det polske jordbruket. De har lært av Solidaritet, og har organisert seg i sin egen «Bonde—Solidaritet», for å slå tilbake angrepene fra regjeringa på deres interesser.

Av uvurderlig betydning er den alliansen som har utvikla seg mellom de polske småbøndene og den polske arbeiderklassen. Bøndene er fortsatt underprivilegert, og tvinges bl.a. til å levere opp til 70% av sine produkter til lave priser. Disse produktene selges så i de «offisielle forretningene» til de samme prisene som produktene fra det stats-subsidierte jordbruket.

KONKLUSJON

Så endte hele det storslåtte investeringsprogrammet til Gierk med fiasko og kaos. Det kunne heller ikke gå annerledes. Politikken med å bygge opp en eksportindustri som et middel til å utvikle hele landets økonomi, måtte li-de skipbrudd.

For det første fordi en stor del av denne eksporten retta seg mot de vestlige markedene — som var i tendensiell nedgang.

For det andre fordi det førte til en alvorlig forsømmelse av jordbruket og andre viktige tradisjonelle hovednæringer i Polen.

For det tredje, fordi Polen også økonomisk er diktet av Sovjets behov. Investeringspolitikken i 70—åra var i virkeligheten tilpassa Sovjets behov. Det bekrefter igjen at den helt avgjørende forutsetninga for at Polen skal kunne løse sine økonomiske problemer grunnleggende, er at det polske folket kaster det russiske åket av seg.

J.H. og P.L.

DAG SOLSTAD

ARTIKLER OM LITTERATUR
1966-1981

315 s. hft. kr. 98,-

OKTOBER

«Michelet skriver jo så dansende godt, med språket hentet rett ut av vår dampende virkelighet»

Charlie Janson i Demokraten

«et betydelig verk — få norske forfattere skriver idag bedre prosa.»

Steinar Wiik i Aftenposten

JON MICHELET

Den gule djevelens by

342 s. innb. kr. 98,-

20 000

OKTOBER

Verdens frieste fagbevegelse i et land under fascistisk diktatur og dominert av verdens mest aggressive supermakt.

40 millioner arbeidere organisert i løpet av få måneder i en fagforening som overgår det meste av det arbeiderbevegelsens historie kan vise til av militans og enhet.

For bare å nevne noen sider av det «polske underet». Uansett hva som vil skje framover — og det er riktig at skyene på mange måter er mørke — har det allerede skjedd ting med den polske arbeiderklassen som ingen undertrykking, ingen okkupasjon kan slette ut.

Hvordan har dette vært mulig? Det er sjølsagt umulig å gi noe enkelt svar på det. Vi får gripe fatt i de kildene til kunnskap som faktisk finnes. En av dem er polsk sosiologi, som faktisk har lange tradisjoner i Polen. I *Scientific American*, juli 1981, sto en artikkel av en polsk sosiolog, *Stefan Nowak*, som oppsummerer en rekke undersøkelser fra de siste 25 åra når det gjelder verdier og holdninger i det polske folket. Røde Fane vil referere de viktigste konklusjonene i denne artikkelen, for vi synes den kaster mye lys over det som skjer i Polen nå.

Artikkelen i *Scientific American* bygger på en oversikt over 150 undersøkelser av verdier og holdninger foretatt av polske sosiologer etter 1956. Mange av undersøkelsene har stilt de samme spørsmålene til det samme utvalget mennesker for en periode på opptil 20 år. Det gjør det også mulig å si noe om hvordan verdier har endret seg over tid.

Hva er så verdier? Nowak bestemmer det i forhold til hva slags standarder folk setter for hvordan en bør oppføre seg, hvilke handlinger og hendelser som anerkjennes, og hvilke som fordømmes, samt hva slags forhold det bør være mellom mennesker, grupper og institusjoner. Sagt på en annen

Hva rører seg i den polske « folkesjela »?

måte er det gjennom verdiene et menneske definerer hva slags menneske hun ønsker å være, og hva slags verden hun ønsker å leve i. Samtidig som hun lager standarder som hun bedømmer både seg sjøl og verden etter.

Sjølsagt er heller ikke alle verdier like viktige. Det er snakk om et system av verdier, med noen som er grunnleggende og andre som er mer perifere.

Et viktig problem er forholdet mellom verdier og handling. Handling er sjølsagt en viktig indikator på en persons verdier. Men kan alle verdier måles i handling? Nowak peker på at samfunnet kan være slik at det er vanskelig å finne handlinger som realiserer personers eller gruppers verdier. Han sam-

menlikner det med ressesive gener — de finnes, men virker ikke. Men som latente gener kan de bli virksomme under gunstige vilkår. Det er noe av det som har skjedd i Polen. Det viser seg nemlig ifølge undersøkelsen at de verdiene det polske folk setter høyt, er de samme som de satte høyt for 20 år siden. Forskjellen ligger i at de gjennom Solidaritet har funnet et organ å sette dem ut i livet gjennom.

IKKE SYSTEMATISKE FORSKJELLER

De første omfattende undersøkelsene som Nowak og andre foretok var i 1957–58. Det var særlig to ting ved resultatene som overrasket dem. Det

ene var at den enkeltes verdisystem kunne ses som modifikasjon av *ett* grunnleggende skjema. Dvs. at det virkelig var grunnlag for å snakke om verdiene til det polske folket. Det var ikke slik at forskjellige grupper i folket hadde hvert sitt system av verdier. Det andre var at de enkelte verdiene ikke hadde innbyrdes sammenheng på den måten at de var begrunnet i, eller kunne ses ut fra, en enhetlig ideologi. Nowak konkretiserer det sånn: Hvis to polakker som er svært uenige om et spørsmål fortsetter diskusjonen, vil de finne ut at de ser likt på mange andre spørsmål. Mangelen på klare gruppedannelser i forhold til verdier bekrefte også av andre undersøkelser. Bl.a.

foretok Nowak og andre en undersøkelse av ungdommer og deres foreldre i Warszawa i 1970, som ikke viste tegn på noen generasjonskløft. Men det var heller ikke slik at ungdommene var preget av foreldrenes verdier, unntatt når det gjaldt religion.

Dette skiller seg klart fra det verdimønsteret en regner som vanlig — at forskjellige klasser og grupper kjennetegnes av klart avgrensede sosiale og politiske ideer. Nowak mener også at Polen før annen verdenskrig var preget av dette vanlige mønsteret. Det bygger han bl.a. på politiske programmer og valgstatistikk.

Det en kan slutte av dette er at peroden med folkedemokrati virkelig har

hatt en dyptgående virkning på det polske folkets holdninger og verdier. Men hvordan og på hvilket grunnlag?

STORE SOSIALE ENDRINGER

For å forstå det er det nødvendig å se på den sosiale og politiske omdanninga som fant sted i Polen etter annen verdenskrig. Størstedelen av industrien ble nasjonalisert, og de tidligere eierne satt utafor. De store private godsene ble opphevet gjennom landreformer. Kollektiviseringa startet, til den ble stoppet i 1956. Alt dette førte til et samfunn med det sosiologene kaller «høy sosial mobilitet», eller et samfunn der mange folk var i bevegelse sosialt. Spesielt var mange i bevegelse «oppover». Både industrialiseringa, utviklinga av byene og det voksende byråkratiet skapte behov for mange nye stillinger. Dessuten var mye av den gamle intelligensiaen drept under krigen. Den nye intelligensiaen måtte i stor grad rekrutteres «nedenfra». Dette gav en sterk følelse av at de sosiale forskjellene var blitt mindre. En undersøkelse Nowak gjorde i 1961 viste også at de aller fleste mente at den sosiale stillingen deres var bedre enn foreldrenes hadde vært. Det gjaldt også om den yrkesmessige stillingen var den samme som foreldrenes, f.eks. ufaglært arbeider. Eneste unntaket var sønner og døtre av førkrigs-Polens intelligensia. — De følte den sosiale stillingen sin i folkedemokratiet Polen som lavere.

Slike sosiale endringer gjelder mange menneskers direkte livssituasjon, og det er rimelig at de vil prege holdninger og verdier. I tillegg nevner Nowak de viktige politiske endringene som fant sted. De gamle politiske partiene og organisasjonene blei eliminert. Det sosialistiske og det kommunistiske partiet blei slått sammen. Den politiske kontrollen tetnet.

DEN «POLSK VEIEN TIL SOSIALISMEN»

Hva blei resultatet? Nowak karakteriserer det som et kompromiss — en sammensmeltning av de verdiene det nye systemet la vekt på å fremme, og

POLEN

de tradisjonelle verdiene som lå dypt i det polske folket. De store sosiale og økonomiske endringene — nasjonaliseringen av økonomien, jordreformene, den økonomiske planleggingen, endringene i klassestrukturen — ble anerkjent som riktige og nødvendige. Ideén om at alle skulle ha like muligheter uansett sosial opprinnelse sto svært sterkt. Også ideér om likhet i inntekt sto sterkt — sjøl om flertallet anerkjente visse forskjeller. Nowak mener forestillingene var knyttet til et begrep om «sosialisme» som særlig var framme etter at Gomulka hadde kommet til makta i 1956. Det ble snakket mye om «den polske veien til sosialismen». Det innebar bl.a. demokratisering av det politiske systemet, fremme av ytringsfrihet, økt folkelig innflytelse på regjeringa, og oppmuntring av arbeiderråd med del i bedriftenes ledelse etter jugoslavisk mønster.

Det ble knyttet til sosialisme, men i liten grad til marxisme. En undersøkelse av universitetsstudenter i Warszawa i 1958 viste at bare 2% regnet seg som «avgjort marxist» og bare 11% som «moderat marxist». Det viste seg også at svært mange regnet seg som religiøse på en eller annen måte. Det foregikk viktige endringer i det polske samfunnet fra slutten av 50-åra og utover. Endringene i økonomien tar vi opp i en annen artikkel i dette nummeret av Røde Fane. Nowak peker på to trekk som er lette å se: Økte klasseskiller og økt opposisjon. Polen hadde et studentopprør i 1968, store streikekamper i 1970 og 1976, og den organiserte opposisjonen fra 1976. Det synlige uttrykket for klasseskillene ble mye sterkere — spesielt i Gierek-regimets siste år.

VERDIER SOM ALDRI BLEI REALISERT

I 1978 gjentok Nowak og andre en verdiundersøkelse fra 1958 med et utvalg polske studenter fra Warszawa. Resultatet var overraskende: Ingen endringer av betydning i det hele tatt. Andre undersøkelser ga liknende resultater. Det polske folkets verdier var svært lite endret fra slutten av 50-åra til slutten av 70-åra.

Men på andre felter kunne en se endringer. Det kom tydelig fram at folk var mindre tilfredse, både med sine egne liv og med den måten landet ble ledet på. De stadig tydeligere klasseskillene var tydeligvis en viktig faktor her.

Særlig i Gierek-regimets siste år kunne en merke en voksende irritasjon som nesten var til å ta og føle på. En kombinasjon av frustrasjon og irritasjon som ikke visste hvordan den skulle ta seg uttrykk. Det slo ut i lavere toleranse for sosiale avvik. Og det slo ut i lavere interesse for sosiale spørsmål i det hele tatt. Private og personlige spørsmål trådte i forgrunnen, og en merket en økende apati og kynisme. Undersøkelsen av Warszawa-studentene fra 1958 og 1978 gir uttrykk for det samme. Et spørsmål ber studentene nevne hvilke saker det er verdt å ri-

sikere livet for av følgende: Menneskeliv, familie, venner, sannhet, verdighet, fedreland, religion og sosial ideologi. Det var en tydelig nedgang i % som var villig til å ofre livet for disse sakene, spesielt når det gjaldt sannhet, verdighet, religion og sosial ideologi. Faktisk var fedrelandet det eneste som holdt stillingen.

I denne blandingen av politisk irritasjon og sosial apati ser Nowak noe av bakgrunnen for den eksplosjonen Polen har vært fra 1980.

EN NY SITUASJON

Ifølge Nowak merker en nå også i dagliglivet i Polen at et trykk er letnet. Folk er hyggelige mot hverandre på trikken klokka seks om morgenen og i køene foran butikkene. Det er utviklet en soli-

Herskerklassen i Polen anno 1981

«Det er velkjent at 80% av bedriftsdirektørene er medlemmer av kommunistpartiet, at 60% av dem har innflytelsesrike posisjoner i partiet. Politisk ulikhet har blitt sanksjonert som lovendringer i den polske grunnloven. Bare det å være medlem av partiet fører ikke automatisk til fordeler, kun medlemmer av den aktive politiske kjerna i partiet, disses allierte politiske grupperinger, og folk i det administrative apparatet nyter en privilegert posisjon i samfunnet. Privilegiene strekker seg til nesten alle områder i livet: Tilgang til status, posisjon, virkelige

inntekter, lettere handel, helse, utdanning, utenlandsreiser, for ikke å snakke om maktmuligheter av større eller mindre grad. I 70-åra ble disse privilegiene utvida til å gjelde ganske store grupper i samfunnet, og vi fikk også se at de gikk i arv. Disse gruppene, som ikke deler problemene til flertallet av folket, er mer interessert i å utvide eksisterende privilegier og i å skaffe seg nye enn de er i å bedre noe som helst aspekt ved det offentlige liv.»

Poland, the state of the republic, s. 55

POLEN

Polakkene fylker seg bak Solidaritets paroler — hvilke holdninger og stemninger, hvilke verdier, er grodd fram i det polske folk de siste ti-årene? (Foto: Svein Erik Dahl/Samfoto)

daritet og et fellesskap som ikke har vært tidligere.

Undersøkelsene gir også en bekræftelse på den viktige rollen arbeiderklassen, og spesielt de faglærte arbeiderne, spiller i utviklinga i Polen i dag. De setter demokratiske friheter høyt, like høyt som de intellektuelle, når det gjelder talefrihet enda høyere. Samtidig er de for økt økonomisk likhet, og reagerer på de stadig klarere skillene. Når det gjelder intellektuelle er det en tendens til å anerkjenne større økonomiske skiller, jo høyere oppe en står på rangstigen sjøl. Kanskje ikke så overraskende —. Men noe av det som har gjort Solidaritets framgang så stor og betydningsfull nå, er nettopp kombinasjonen av økonomiske og politisk/demokratiske krav.

POLEN BLIR ALDRI SOM FØR

Så langt Nowak og verdiundersøkelsene. Jeg har ingen forutsetning til å gå inn på en faglig vurdering av de enkelte undersøkelsene, antallet, måten spørsmålene er blitt stilt på. Det kan sjølsagt finnes mange feilkilder i sånne analyser. Men det er et stort materiale som er oppsummert, og jeg er helt sikker på at de forteller viktige ting om det som skjer i Polen nå.

Solidaritet er ikke et *resultat* av den økonomiske krisa. Det er i samspillet mellom den akutte økonomiske situasjonen og den indre utviklinga i det polske folket vi må forstå det som skjer nå.

Er det drømmen om «den polske veien til sosialismen» som Solidaritet nå forsøker å sette ut i livet? Sannsynligvis er det det for mange. Vi sier det er en kamp for borgerlig demokrati og ikke kan være mer, slik situasjonen er. Men det er ikke en hvilken som helst kamp for borgerlig demokrati. Det er den polske arbeiderklassen som prøver sine egne idéer i praksis. Vi tror den vil få problemer fordi den står våpenløs mot et fascistisk diktatur med ei aggressiv supermakt i bakhånd. Men den vil lære av erfaringene sine, og den vil ikke gi seg. Jeg tror den polske arbeiderklassen vil komme til å lage mer historie enn det vi har sett til nå.

I.B.

POLEN

Programmet for sjølstyre har stått sentralt i debatten i Polen. Dette programmet er et omfattende dokument utarbeidet av NETTET, en samling av representanter fra Solidaritet blant 18 av de største og viktigste bedriftene i Polen.

Røde Fane bringer her en oversettelse av sammendraget av dette programmet. Etter vår oppfatning går det klart fram at det er et program for fortsatt kapitalistisk produksjon, men en kapitalisme fri for byråkrati og udugelighet i statsadministrasjonen.

I sin konsekvens er det også rettet mot den sovjetiske imperialismen. Først og fremst er det et viktig uttrykk for det som skjer i Polen i dag.

Systemet med sentralisert sosialistisk økonomi har sluttet å fungere. Direktiver har ingen virkninger, distribuerte varer når ikke bestemmelsesstedet sitt og en byråkratisk administrasjon er ute av stand til å løse sjøle de enkleste problemer. Landet synker inn i krise og kaos.

I denne situasjonen presenterer vi et program for en djup, total reform av økonomien vår. En reform som vil gjenreise respekten for menneskelig arbeid og den allmenne anerkjennelsen av godt organisert arbeid. En reform som vil fjerne alt som hindrer økonomiske initiativ. Dette krever djuptgående endringer både i det sentrale maktpararatet og i bedriftene.

Det nåværende systemet med plan-direktiver for bedriftene og belønninger for dem som har oppnådd tilfredsstillende tall, med distribusjon av råmateriale, investeringer og de finansielle midlene som er nødvendige for å fullføre planmålene, begrensninger i sysselsetting og lønninger, fastsettelse av priser osv; — hele den direkte sentrale kontrollen over foretakene må opphøre. Foretakene må være uavhengige, sjølstyrte og sjølfinsierte.

Slik er

sjølstyre-

programmet

*Jerzy Milewski, mannen som har utarbeidet sjølstyreprogrammet.
Har virket som opposisjonell i
mange år. Leder et illegalt parti.*

Uavhengighet for bedrifter krever en gjennomgående reorganisering av den sentrale administrasjonen. Alle bransje-departementer må legges ned og erstattes med et Industri- og handels-departement. Det er nødvendig å fjerne de prinsippene som gjør det mulig for planleggingsinstitusjoner å lede foretak. Regjeringa trenger bare en planleggingsstab. For å unngå at regjeringa monopoliserer planlegginga, er det i tillegg nødvendig å utarbeide forskjellige varianter av planen og å garantere virkelig samfunnsinnflytelse på planlegginga gjennom Kontoret for analyser og økonomiske planer knytta til parlamentet. Sentralbanken, Den offentlige Priskommisjonen og Statistisk hovedkontor må alle være uavhengige av regjeringa. Disse institusjonene bør alle være direkte ansvarlig overfor parlamentet.

Det kan være akseptabelt, men bare som en overgangsordning, å opprette et midlertidig Kontor for administrasjon av råvarer, som ikke har departementsstatus. Det ville være styrt av en med fullmakt fra regjeringa, og ha rett til begrensa distribusjon av vanskelig til-

gjengelige råvarer. Regjeringa må få økt status. Den må være kollektivt ansvarlig overfor parlamentet når det gjelder situasjonen i den nasjonale økonomien. Den må også være kollektivt ansvarlig for hver enkelt statsråds handlinger.

For å hindre at sentraladministrasjonen igjen degenererer til ei byråkratisk maskin som leder foretak, er det nødvendig å gi parlamentet myndighet til å fastsette antall ansatte og størrelsen på budsjettet (som må kuttes med minst femti prosent).

I stedet for detaljerte planer som inneholder både viktige og uviktige elementer, skal sentrale planer beskjeflige seg med å trekke opp strategiske linjer for økonomien.

Slike planer vil slutte å være et instrument i administrasjonen av foretakene, for foretakene vil arbeide for profitt og ikke for å oppfylle mål satt i planene.

Det skal være en plan bare for regjeringa, ikke for foretakene. Foretakene vil sjøl være i stand til å lage sine egne uavhengige planer ut fra sine behov. Regjeringa vil også nå kunne stimulere aktiviteten deres i en strategisk ønsk-

POLEN

bar retning for den sentrale planen. Men dette vil ikke skje gjennom direkte ordre som ødelegger foretakenes uavhengighet, men ved hjelp av økonomiske hjelpemidler slik som skatt, avgifter osv. som vil fremme passende aktivitet.

Det er nødvendig å få slutt på systemet der myndighetene fastsetter alle priser og der spesielle kontrakter og oppgaver blir tvunget på foretakene. Det er nødvendig å innføre fullstendig frihet til å undertegne kontrakter på basis av markedspriser. Bare få produkter (brød, melk, skolebøker osv.) bør ha maksimalpriser fastsatt av myndighetene.

For å hindre at konkurrerende foretak danner monopol til skade for kjøperne, kan en tenke seg et helt system av beskyttelser spesifisert i en anti-monopol lov.

Ved slutten av 1981 bør alle administrasjonsorganer mellom departementer og foretak være oppheva, siden slik organisering ofte er tvangsinnført. Eiendommene deres bør deles mellom de bedriftene som har vært med i dem og brukes til ulike formål. Disse administrasjonsorgana kan er-

stattes av frivillig oppretta grupper av foretak etter vedtak fatta av arbeidernes sjølstyreorgan.

SJØLSTYRE

Sjølstyre i et foretak betyr å gjøre de ansatte og deres organ, arbeiderrådet, til høyeste styringsautoritet. Foretaksdirektørens offisielle avhengighet av den sentrale administrasjonen og partinomenklaturet må fjernes. Det må bli innført et prinsipp om at bare et arbeiderråd kan utpeke og ansette en direktør. Direktøren må være direkte ansvarlig overfor arbeiderrådet og må styre foretaket fra dag til dag etter arbeiderrådets bestemmelser. Arbeiderrådet skal velges ved allmenne, like og direkte valg med hemmelig avstemming blant alle ansatte på et foretak. Oppgaven til arbeiderrådet er å bestemme de strategiske måla for bedriften. Noen av pliktene må være: å gjøre vedtak om foretakets utvikling og funksjon, å bestemme plan, struktur, regulering, prinsipper for kaderpolitikk og fordeling av profitten, å undertegne kontrakter angående sammenslåinger, eksport og import, ansette direktører og ha ubegrensa kontroll med foretakets virksomhet.

Regionalt sjølstyre (råd og andre representative organ for innbyggerne i byer og landsbyer) må bli gitt full uavhengighet i spørsmål om eiendom og organisasjon. Det er spesielt viktig å forandre valgloven til regionale sjølstyreorganer. Retten til å nominere kandidater må gis ikke bare til politiske organisasjoner, men også til fagforeninger, arbeidernes sjølstyreorganer og innbyggere som greier å samle et tilfredsstillende antall underskrifter bak en kandidat.

SJØLFINANSIERING

I steden for å subsidiere «planlagte underskuddsforetak» er det nødvendig å innføre prinsippet med sjølffinansiering. Det består i at foretak dekker alle sine utgifter fra sin egen profitt (eller mulige bankkreditter). Dette betyr at foretak som fungerer godt vil være i stand til å ekspandere, mens foretak som går dårlig om nødvendig kan gå konkurs.

De ansattes lønninger bør være avhengig av foretakets profitt, slik at arbeiderne direkte får igjen for sin egen

innsats. Dette vil imidlertid bety at i de uprofitable foretakene, og spesielt i de som går nedoverbakke, vil lønningene være lavere eller til og med i fare. For å beskytte de ansattes rettigheter er det derfor nødvendig å innføre såkalt garantert lønn på et beløp bestemt gjennom forhandlinger, slik at bare lønn ut over dette er avhengig av profitten. På grunnlag av bestemmelser i sjølstyreorganene vil det bli satt opp reservefonds som i tilfelle konkurs kan bli brukt til å sikre de ansattes lønninger. Regulering av minstelønn, tillatt lønnsdifferanse og garantert lønn i forhold til øking i levekostnadene, vil bli avgjort gjennom forhandlinger med fagforeningene.

Skal profitten bli hovedstimulans for den økonomiske aktiviteten, er det nødvendig å stoppe den automatiske kreditten til all uprofitabel aktivitet, sjøl den som inngår i planene. Det gamle prinsippet om at kreditt bare blir gitt til de som kan garantere solvens, bør gjeninnføres. Dette krever forandring i banksystemet. Sentralbanken blir ansvarlig for balansen i økonomien og på markedet, og vil kontrollere utstedelsen av penger. Resten av bankene skal arbeide som sjølffinansierende institusjoner, interessert i å gi kreditt bare til de som er profitable og som garanterer tilbakebetaling av lån.

SOSIALE FORETAK OG ANDRE

Hovedtypen av foretak vil være sosiale foretak. De vil omfatte alle nåværende statsbedrifter som får uavhengighet, sjølstyre og sjølffinansiering. De fleste kommunale foretak vil arbeide etter de samme prinsippene. Benevnelsen «statsbedrift» vil være forbeholdt de foretak som fungerer innenfor den grunnleggende strukturen av tjenesteanstalter (som jernbane, post osv.). Disse vil ha begrensa frihet. I disse foretakene, som i handelsbankene og lokale avdelinger av Polens nasjonalbank, vil sjølstyre også eksistere, men med litt mindre kompetanse fordi disse foretakene ikke har full uavhengighet. Bare de privateide foretakene, både de med nasjonale og de med utenlandske eiere, vil være unntatt sjølstyreordningen. De private foretakene vil bli gitt like rettigheter med andre i vår økonomi.

● På KAPs 2. kongress opplevde partiledelsen at opposisjonen mot den var i flertall. Kongressen kunne ikke samles om et nytt program. Etter dette har krisa i KAP skjerpa seg.

● Partiledelsen vil nå reise en kraftig offensiv mot den høyre-opportunismen som opposisjonen representerer. I november besluttet sentralkomiteen å ekskludere over 50 medlemmer som har motarbeidet partiets linje om å delta i folketingsvalget i desember.

● I dette intervjuet med Røde Fane forteller Peter Arctander og Morten Lind fra ledelsen i KAP om bakgrunnen for situasjonen i partiet og hva som nå må gjøres.

RF: KAP står nå i den situasjonen at partiets nest største distrikt, Århus, nekter å følge partiets linje om å stille til valg. Dere har også avholdt en ekstraordinær kongress uten å få avklart situasjonen. Hva er det egentlig som har foregått?

PA: — Forut for avholdelsen av KAPs 2. kongress i slutten av 1980, ga partiledelsen ut et omfattende diskusjonsmateriale som forberedelsesmateriale. Vi ønsket å foreta en grunnleggende diskusjon om KAPs plassering i 80-åra. Materialet tok opp spørsmål som hvordan KAP var blitt til og dets forhold til «Det nye venstre», spesielt Venstre-socialistene(VS), hva marxismen-leninismen-Mao Zedongs tenkning er idag, spørsmålet om et oppgjør med Stalin og med kulturrevolusjonen og spørsmålet om proletariatets diktatur og demokrati i et land som Danmark. Problemet var at denne partidiskusjonen også ble en katalysator for en bølge av kritikk og opposisjon mot partiledelsen, som hadde tatt initiativet til denne diskusjonen. Denne bølgen

KRISE I DANMARKS M-L-PARTI:

-Vil kampen mot høyre- opportunismen redde KAP?

viste seg å bli større enn vi hadde oversikt over.

På partiets 2. kongress sto vi så plutselig overfor det faktum at opposisjonen mot partiledelsen var i flertall, sjøl om opposisjonen ikke var enhetlig. Den hadde heller ikke noe program. Men den var imot partiledelsen. Resultatet var at det ikke kunne bli noe program, ikke noen entydige vedtak om grunnleggende politiske spørsmål. I de forslagene sentralkomiteen hadde lagt fram, ble viktige politiske avsnitt nedstemt. I beretninga ble f. eks avsnittet om demokratisk sentralisme vedtatt med knapt flertall, og avsnittet om høyre-opportunisme ble nedstemt.

Når det gjaldt valget ble det vedtatt at partiet skulle delta i kommunevalget 1981, men at de enkelte distriktene sjøl måtte få vurdere om det var spesielle forhold i distriktet som gjorde det umulig å følge opp vedtaket i praksis. ML: Men samtidig var situasjonen den at partiledelsen stort sett ble gjenvælgt! PA: På dette grunnlaget kunne så partidistriktet i Århus våren 1981 vedta at

de ikke ville stille til valg. Årsaken er ikke at det er spesielle forhold der, men at de er i mot partiets valglinje i det hele tatt.

Dette satte partiet i en helt uholdbar situasjon. Utad måtte vedtaket fra Århus bli oppfattet som det det var — et angrep på hele partiets valglinje. Hvordan skulle vi ellers kunne forklare overfor andre at partiets nest største distrikt ikke stilte til valg?

Derfor besluttet sentralkomiteen å innkalle til den 3. ekstraordinære kongressen for å få en avklaring. Der ville vi pålegge Århus å stille til valg, med bakgrunn i en politisk vurdering av det parlamentariske arbeidets betydning.. Så viste det seg at flertallet på den ekstraordinære kongressen tok avstand fra å pålegge Århus å stille til valg. Samtidig fikk et forslag rettet mot partiledelsens linje heller ikke flertall på Kongressen. Den ekstraordinære kongressen har derfor bare understreket det uholdbare i situasjonen.

RF: Hva er det politiske grunnlaget for at distriktet Århus nekter å stille til valg? Slik det ser ut herfra virker det

En siste skål for et revolusjonært alternativ? — Eller reiser KAP seg til ny framgang? KAP deltok i valget i 1978 og sto da for første gang fram i nasjonal sammenheng. (Foto: ALFA/Samfoto)

som en ultra-venstrelinje, samtidig som det står for ultrademokrati og angriper den demokratiske sentralismen når det gjelder partiorganisering. Hva står egentlig opposisjonen i Århus for?

OPPOSISJONEN ER HØYRE-OPPORTUNISTISK

ML: — Vi kan gå tilbake til KAPs beslutning om å stille til valg i 78. Dette skapte sterke reaksjoner i partiet, reaksjoner som rettet seg mot i det hele tatt å forsøke og stille til valg. Argumentene var den gangen «venstresekteriske». De som gikk imot valgdeltakelse satte parlamentarisk arbeid opp mot lokalt arbeid. De hevdet at bare lokalt arbeid virkelig er kommunistisk arbeid. Parlamentarisk arbeid mente de bare kunne brukes til proklamasjoner, i beste fall til avsløringer. Først når vi var så sterke at vi kunne drive parlamentarisk arbeid med «venstrehånda», mente de det var riktig av KAP å stille til valg.

Dette er også grunnlaget for synspunktene hos flertallet i Århus. Det har bare foregått en endring ved at argumentene i dag er høyre-sekteriske. Grunnleggende sett er de uttrykk for en høyre-opportunistisk frykt for at KAP skal komme «fram i lyset», en frykt for at vi ikke skal klare det, at vi ikke kan avgrense oss fra VS. Men det er samtidig sekterisk fordi opposisjonen undervurderer betydningen av å arbeide med kommunal- og folketingspolitiske spørsmål. Dermed setter Århus-flertallet arbeiderklassen i stikken. Egentlig utfyller synet på valget og avvisninga av den demokratiske sentralismen hverandre. Det er uttrykk for den samme høyre-opportunistiske, anti-autoritære retningen. Det er en linje for å gjøre lokalt arbeid og massearbeid til den eneste virksomheten et kommunistisk parti kan drive. Det er en linje som ser med forakt på partiets forsøk på å utarbeide en sentral politikk på de enkelte kampområdene slik vi har gjort nå, spesielt når det gjelder faglig politikk, sysselsettingspolitikk og forsvarspolitikk. Det er derfor ikke overraskende at opposisjonen også går imot den demokratiske sentralismens prinsipper.

RF: — Noe av bakgrunnen for denne striden ligger altså i synet på betyd-

KAP I DANMARK

ninga av en enhetlig politikk og betydninga av sentrale politiske utspill i det hele tatt. Men dere har også sagt at den partidiskusjonen dere reiste foran KAPs 2. kongress, bidro til å reise en bølge av opposisjon. Kan dere utdype det litt?

PA: En kan si at partidiskusjonen også hadde noe med valget å gjøre. For oss innebar valget en politisk offensiv ut fra en politisk isolasjon. Valget innebar at partiet for første gang sto fram i en nasjonal sammenheng. Vi var det eneste nye partiet som stilte til valg, og fikk ekstra dekning ut fra det. Vi hadde full dekning i radio og TV. Selve valgkampen kom fort på oss, så vi fikk jobbet lite med den. Allikevel fikk vi 13 000 stemmer. Men mange hadde nok ventet mere ut fra den dekningen vi hadde fått. Hvorfor hadde ikke flere sluttet opp når de var blitt kjent med det vi sto for?

På den måten kom valget til å sette søkelyset også på partiets problemer. Hva var det som gjorde at vi ikke nådde videre ut, ikke fikk større oppslutning? Hva var det som gjorde at vi hadde vanskeligheter med å avgrense oss fra VS? Det var noe av bakgrunnen for den store partidiskusjonen vi satte igang. Vi ønsket å starte en diskusjon om viktige prinsipper i teorien vår, og om erfaringene med sosialismen. Utgangspunktet vårt var at dette skulle være begynnelsen til debatten foran partiets 2. kongress. Diskusjonen reiste også mange viktige teoretiske og ideologiske spørsmål. Men samtidig fremmet den høyre-opportunistiske, særlig økonomistiske synspunkter. Det ble en stadig sterkere tendens i retning av å bare være for isolert massearbeid og mot utarbeiding av sentral politikk og utvikling av teori. Noe av bakgrunnen for dette ligger i den avelogiserende, individualiserende utviklinga i samfunnet. Den har naturligvis også slått inn i partiet. Det har utviklet seg en anarkistisk, anti-autoritær tendens, mot aktivitetsplikt, mot den underordning som den demokratiske sentralismen innebærer. Denne retninga fikk næring fra de problemstillingene vi reiste i debatten, kritikken av kultur-revolusjonen, av sosialismen i Sovjet, av måten de marxist-leninistiske par-

tiene har fungert på.

RF: Betyr det at dere angrer på at dere satte igang denne partidiskusjonen?

PA: Ikke på at vi satte den igang. Vi har ikke forlatt de synspunktene vi satte fram da. Det var helt nødvendig med en diskusjon for å få utviklet politikk på viktige områder, og for å få tatt opp til diskusjon sentrale problemer i sosialismens historie. Feilen vi gjorde var at vi ikke satte noen grenser for diskusjonen. Vi undervurderte de kreftene som virket i retning av høyre-opportunisme og for utvanning av partinormer og teori i det hele tatt. Dette skjedde samtidig med utviklinga i Kina. Vi sa det var en krise for sosialismen som idé, vi hadde ikke lenger et forbilde å se fram til. Vi ville reise diskusjonen om disse problemene. Vi ønsket å la hundre blomster blomstre, men ugraset vokste raskere og er i ferd med å ta over hele blomsterenga.

NÅ SLÅSS VI FOR PARTIET

RF: Det virker nå som det dreier seg om et være eller ikke være for KAP som kommunistisk parti. Hvordan vurderer dere situasjonen nå, og hva planlegger dere å gjøre?

ML: Vi ser det også slik at nå dreier det seg om en kamp for KAPs eksistens som et kommunistisk parti. En partiledelse i et annet slags parti ville vel i vår situasjon — hvor vi på den 3. kongressen ikke kunne samle et flertall bak oss — ha konkludert med at vi måtte trekke oss tilbake så det kunne velges en ny ledelse. Men vi ønsker å slåss for KAP som et kommunistisk parti. Nå er det slutt på all konsesjon til opposisjonen, nå ønsker vi å gjøre skillelinjene helt klare. Helt konkret har vi innkalt til en ny kongress hvor vi vil legge fram et forslag til en politisk plattform som fastslår og avgrenser partiets politikk på de viktigste spørsmålene. Denne plattformen vil være et minimumskrav for medlemsskap. I alle fall nytter det ikke med ettergivenhet nå, nå må vi slåss for partiet.

RF: Nå etterpå, mener dere det ville ha vært riktig å reise kampen mot høyre-opportunismen på et tidligere tidspunkt?

PA: Dette er et spørsmål vi ikke har analysert ferdig. Men slik jeg ser det personlig, har ledelsen sjøl et ansvar for

KAP I DANMARK

den situasjonen som har oppstått, ved ikke å ha reist kampen på et tidligere tidspunkt.

DKPs OG SFs INNFLYTELSE

RF: Vi ville gjerne komme litt inn på vilkårene dere jobber under ellers også. En viktig forskjell fra Norge er at partier som SF og DKP har en mye sterkere stilling enn i Norge. Hvilke problemer skaper det for dere?

PA: Ja, de har en sterkere stilling. Ved siste valg fikk f. eks. DKP 1.9% av stemmene og SF 5.9%. Våre 13 000 stemmer tilsvarer til sammenlikning 0.4%. Så det er klart vi har problemer med å trenge revisjonistiske ideer tilbake i arbeiderklassen. DKPs innflytelse fører til at viktige massevegelser blir avsporet. Et eksempel er opposisjonen i fagbevegelsen. Alt som har vært av organisert tillitsmannsopposisjonsarbeid har vært under innflytelse av DKP, i samband med SF. Også mange av de progressive i fagbevegelsen ellers er under innflytelse av DKP. Et annet eksempel er fredsbevegelsen: I Danmark er den i høyeste grad politisk ledet av DKP. Dels leder de den organisatorisk også, men i alle fall utgjør de den politiske ledelsen for fredsbevegelsen.

SYNET PÅ VS

RF: Dere trekker et skarpt skille mellom DKP og SF på den ene sida og VS (Venstre-sosialistene) på den andre sida. Hvordan begrunner dere det?

PA: Både DKP og SF har en klart programfestet reformistisk strategi. De har klare politiske linjer for samarbeid med sosialdemokratiet. VS som parti har ikke noen klar strategi. Det finnes mange oppfatninger. En mener en må gå en annen vei enn reformismen. Men hvordan er uavklart. De tar i alle fall avstand fra DKPs anti-monopolkapitalismestrategi og SFs reformstrategi. På den andre siden foretrekker de en sosialdemokratisk regjering framfor en

Er KAP på vei ut av dansk politikk — eller blir nå grunnen lagt for ny framgang? En ting er klart: Ingen flere konsesjoner til opposisjonen, sier KAPs representanter. (Foto: ALFA/Samfoto)

KAP I DANMARK

borgerlig. De sier det er et mindre onde. Det avviser vi. Vi mener nettopp at det er sosialdemokratiet, med sin innflytelse i arbeiderklassen, som er best i stand til å administrere det borgerlige samfunn. VS er ikke noe entydig parti. Det har så og si som prinsipp å være prinsippløst. Men etter vår oppfatning ligger hovedstrømmen i VS til venstre for SF, og står for en anti-reformistisk og anti-sosialdemokratisk strategi. Problemet er at VS har store illusjoner om SF og DKP, at de ser dem som del av «venstrefløyen» i Danmark. Vårt mål er å trekke dem bort fra dem. Det er en langsiktig enhetsstrategi, som ikke medfører at vi skal gi avkall på vår politikk.

RF: Hva med VS' syn på Sovjet. Skaper ikke det problemer for enhet mellom dem og dere?

PA: Jo, men vi kan slå sprekker i VS. 1. mai i år hadde vi fellesarrangement med VS på et grunnlag som retta seg mot sosialdemokratiets og LOs politikk, mot Sovjets invasjon i Afghanistan og for de polske arbeidernes kamp. Det var en vellykket demonstrasjon som samlet 16 000–20 000 mennesker, og som skapte stor diskusjon i VS.

ML: Ellers når det gjelder VS sitt syn på Sovjet så er den fundert på en teori om at Sovjet ikke kan være kapitalistisk og imperialistisk, fordi det er statseien- dom og planøkonomi der. I følge flertallet i VS er Sovjet på defensiven overfor USA, og utgjør ingen trusel mot verdens folk. Kjektignok tok VS avstand fra invasjonen i Afghanistan, men med så mange forbehold at det nesten ikke var noen fordømmelse i det hele tatt!

RF: Hvor langt kunne dere tenke dere å gå i samarbeid med VS? Kunne dere f. eks. tenke dere å gå i valgsamarbeid med dem?

ML: Vi har inngått teknisk valgsamarbeid med dem. Det skjedde opp til kommunevalget i København. Vi inngikk et valgforbund som individuelle partier for å dele overskuddsstemene. Grunnlaget for det valgtekniske samarbeidet var en politisk plattform som avgrenset det fra SF og DKP. Men innen dette valgforbundet sto KAP fritt til å legge fram sin politikk, og også til å kritisere VS. Vi har ikke tenkt å gå inn i et nærmere valgsamarbeid enn det.

Krisa i den danske ml-bevegelsen har satt sitt preg på sidene i partiets 14-daglige avis: Arbejderavisen.

FORSVARSPOLITISK MANIFEST

RF: Dere har nylig lagt fram et forsvarspolitisk manifest. Kan dere si litt om hovedlinjene i det?

PA: Vi mener det er helt nødvendig med et sikkerhetspolitisk alternativ til NATO og Warsawa-pakten. «Vestrefløypartienes» bestrebelser på å løsrive Danmark fra NATO er ikke troverdig, fordi deres alternativ — et avrustet Danmark med en supermaktsgarantert nøytralitet — vil medføre at Danmark legges åpent og forsvarsløst overfor

Sovjet. Og det er en for lite troverdig politikk, og derfor har SF, DKP og VS aldri vært noen reell trusel mot NATO-politikken.

ML: Pasifismen i fredsbevegelsen holder hånda over Sovjet. — Det fører rett i gapet på ulven. Derfor ser vi det som svært viktig å gjøre opp med pasifismen. Pasifismen i fredsbevegelsen fører også til at forsvarsviljen blir drevet inn i reaksjonære baner.

KAP I DANMARK

— Fredsbevegelsen fører rett i gapet på den sovjetiske ulven, understreker representantene for KAP. (Foto: ALFA/Samfoto)

Overfor dette har vi framlagt en strategi om et alliansefritt «omrustet» Danmark i et nordisk forsvarsforbund. Det er et perspektiv som kan styrke forsvarsviljen i det danske folk. Det er samtidig et perspektiv som vil gi et bedre sikkerhetspolitisk utgangspunkt overfor supermaktene. Saken er jo at vårt NATO-medlemskap beskytter ikke Danmark. Det er planlagt at de danske øyene skal gis opp i en tidlig fase av et sovjetisk angrep, og det er avslørt planer om å bombe viktige byer i «ho-

vedlandet» Jylland med A-våpen under en tilbaketrekning av NATO-troppene mot sør gjennom Jylland.

RF: Hvordan ser dere på vilkårene for å gå ut av NATO?

PA: Som nevnt bekjemper vi NATO. Men vi mener forutsetninga for å gå ut av NATO er at det blir reist en sterk bevegelse i arbeiderklassen som er mot NATO og som stiller et rimelig krav til alternativt forsvar. En slik bevegelse vil kunne legge grunnlag for en nordisk forsvarsallianse.

STALIN —INGEN STOR MARXIST-LENINIST

RF: Til slutt et helt annet spørsmål. I neste nummer av Røde Fane har vi tenkt å ta opp en diskusjon om Stalin. Så vidt jeg skjønner har dere diskutert dette en stund og konkludert med at Sovjet skifta farge i løpet av 30-åra?

PA: Vi har vel ikke konkludert noe endelig ennå. Men vi ser det i alle fall ikke slik at Sovjet var sosialistisk den ene dagen og kapitalistisk den neste. Sovjet gikk gjennom en politisk utvikling som ikke var entydig. Men den politikk Sovjet la seg på på 30-tallet var en politikk som måtte føre til kapitalisme hvis den ble fastholdt.

ML: Vi legger spesiell vekt på at Stalin fra 30-tallet ikke lenger anerkjente at klassekampen fortsatte som en kamp mellom klasser. Stalin talte godt nok om klassekamp, men som en kamp mellom rester av utbytterklassene og utenlandske agenter. Dermed overså han at sosialismen til stadighet «gjenföder» et borgerskap. En så heller ikke i Stalinperioden klassekampen som nøkkelleddet i utviklingen av sosialistiske produksjonsforhold. Debatten er ikke oppsummert, men vi mener at det ikke var 20. partikongress som la grunnen til teorien om «hele folkets stat». Og vi mener at Mao Zedungs tenkning står i avgjort motstrid til Stalins teorier og praksis.

RF: Men hvordan ser dere på de økonomiske forholda under Stalin. Mener dere de utviklet seg i kapitalistisk retning?

PA: Da ser vi på de store lønnsforskjellene, og på privilegiene som vokste fram. Og vi ser på prioriteringen av tungindustrien som uttrykk for en feilaktig teori om sosialistisk oppbygging og utvikling. På samme måte setter vi spørsmålsteget ved den voldsomme og tidlige kollektiviseringa av landbruket.

ML: Men vi vil ikke sette en bestemt dato for overgangen. Det er snakk om en glidende prosess. Følger en den teorien de gjorde i Sovjet vil det føre til en kapitalistisk gjenreisning. Det samme kan vi si om utviklinga i Kina nå, hvis de holder fast ved den linja de har i dag. Vi ønsker å gjøre opp med en forstokket holdning til Stalin. Vi ser ham ikke som en stor marxist-leninist.

Nils Holmberg - 55 år i kamp for kommunismen

- I forrige nummer av Røde Fane hadde vi en omtale av den svenske kommunistveteranen Nils Holmberg, som døde tidligere i år. Vi trykte da også hans siste teoretiske bidrag, en polemikk mot en artikkel i Beijing Review om prinsippene for økonomien under sosialismen.
- Vi trykker her et intervju som Røde Fane for en stund siden hadde med Holmberg. Her forteller han fra sitt innholdsrike liv som kommunist.
- Han vurderer også en del av de viktige historiske beslutningene i den internasjonale kommunistiske bevegelsen som også er kontroversielle i dag, f.eks. Moskvaprosessene, Finlandskrigen og Kominterns taktikk ved utbruddet av 2. verdenskrig.
- Til slutt forteller han om den skepsisen han følte mot utviklinga i Sovjet og Øst-Europa. Han dro til Kina i 1959 og fikk ny tro på sosialismen etter å ha studert utviklinga der på nært hold. Han forberedte det ideologiske bruddet med revisjonismen i Sovjet og i det svenske kommunistpartiet. Et brudd som ble kimen til det som skulle bli den nye marxist-leninistiske bevegelsen.

— Du ble med i Sveriges kommunistiske ungdomsforbund i 1924. Det blir 55 år som kommunist i år. Kan du si litt om hva som gjorde at du ble kommunist?

— Hvordan jeg ble kommunist? Faren min var sosialdemokrat. Han foreslo at jeg skulle gå inn i deres ungdomsforbund, — de hadde akkurat dannet et nytt ungdomsforbund da. Men jeg syntes ikke at sosialdemokratiet var mye å henge i pattene på, som vi sier, så jeg var ikke interessert i det. Så hadde jeg en kamerat som var med i det kommunistiske ungdomsforbundet, og som agiterte for meg at jeg burde gå inn der. På den tida jobbet jeg på Gasakumulators Verksted. Og der kjente en jo at en jobbet under kapitalismen, og var ganske klar over at en var hardt pressa og undertrykt. Hvordan det nå var, så bestemte jeg meg for at jeg skulle bli med denne fyren på et møte som ungdomsklubben *Revolt* hadde. På det møtet var det en russer som optrådte som taler. Han var en stor agitator. Han hadde arbeidet i Sverige i mange år, og var gift med en svensk jente. Han het Grigori Aleksandrov. Og denne Grigori Aleksandrov holdt en virkelig brennende tale for sosialismen og mot kapitalismen. Jeg ble veldig grepet av den talen, for den passet så godt sammen med erfaringene mine, fra tidligere jobber og fra den jeg hadde nå. Så jeg bestemte meg med en gang for at jeg ville bli med i denne ungdomsklubben og jobbe. Og det gjorde jeg. Jeg solgte *Stormklockan* og *Folkets Dagblad* på avdelinga mi på jobben. Det var mye bra folk der, og vi hadde mange diskusjoner. — Jeg visste jo ikke så veldig mye da. Men at kapitalismen måtte avskaffes, og at en måtte forsøke å bygge et sosialistisk samfunn i Sverige i stedet — det visste jeg!

Det at jeg var så aktiv førte til at de ganske raskt ba meg bli med i styret i denne ungdomsklubben *Revolt*. Kort etter kom jeg med i et styre som samordnet virksomheten til de forskjellige ungdomskubbene. Men heller ikke dette varte lenge, fra februar til sommeren 1924. Da ble jeg innkalt til Oskar Samuelson i partiledelsen. Han hadde hørt at jeg kunne tysk og engelsk, og ville ha meg til å ta meg av en

NILS HOLMBERG

Komintern-delegasjon som var her, i samband med striden med Höglund. Jeg måtte be om å få fri fra jobben, og fikk faktisk fri til uti august.

Denne Komintern-delegasjonen var her for å delta i kampen mot Höglund. De hadde møter med ham, og forsøkte å få ham til å endre holdning. De førte offentlig polemikk mot ham i partipressa, og han mot dem. De kaltes for Ex R-ene, Eksekutivens Representanter.

— *Du var ganske ny i politisk arbeid da du fikk dette oppdraget. Lærte du mye politikk av gruppa fra Komintern?*

— Ja, jeg lærte en del. Spesielt lærte jeg av det finske medlemmet Yrjö Sirola. Sirola interesserte seg for min politiske fostring. Vi jobbet i en leilighet som vi disponerte i Stockholm. Og når

de andre gikk hjem, sa Sirola til meg, at nå skulle vi koke kaffe og prate litt. Så satt vi der og pratet. Han forsøkte å finne ut hvor mye jeg egentlig visste, og det var ikke så veldig mye. Så fortalte han hvordan tingene virkelig var og hang sammen, og hva jeg burde lese hvis jeg fikk en sjans til det. Det er særlig én ting jeg husker. En kveld sa han at vi skulle tenke oss at alle kommunistiske aviser i dette landet var forbudt. Hvordan skulle en da kunne finne ut av hva som var sant? Så fortalte han meg hvordan en skulle lese den borgerlige pressa for å finne sannheten ut fra hva som sto i den, skrelle bort løgnene og finne fram til det som var riktig, og utnytte det.

I løpet av denne tida hadde jeg vært

ute på en del oppdrag for ungdomsbevegelsen. Da Komintern-delegasjonen dro hjem var jeg arbeidsløs. Jeg hadde fått bud i fra verkstedet om at jeg måtte komme tilbake, og da jeg ikke kom, fikk jeg beskjed om at jeg var avskjediget. Da sendte partiet meg opp til Gävle, for at jeg skulle reorganisere ungdomsklubben der, for den hadde Höglund ødelagt. Og det lyktes jeg med, så jeg fikk opp en ny ungdomsklubb i Gävle.

OMREISENDE AGITATOR OG ORGANISATOR

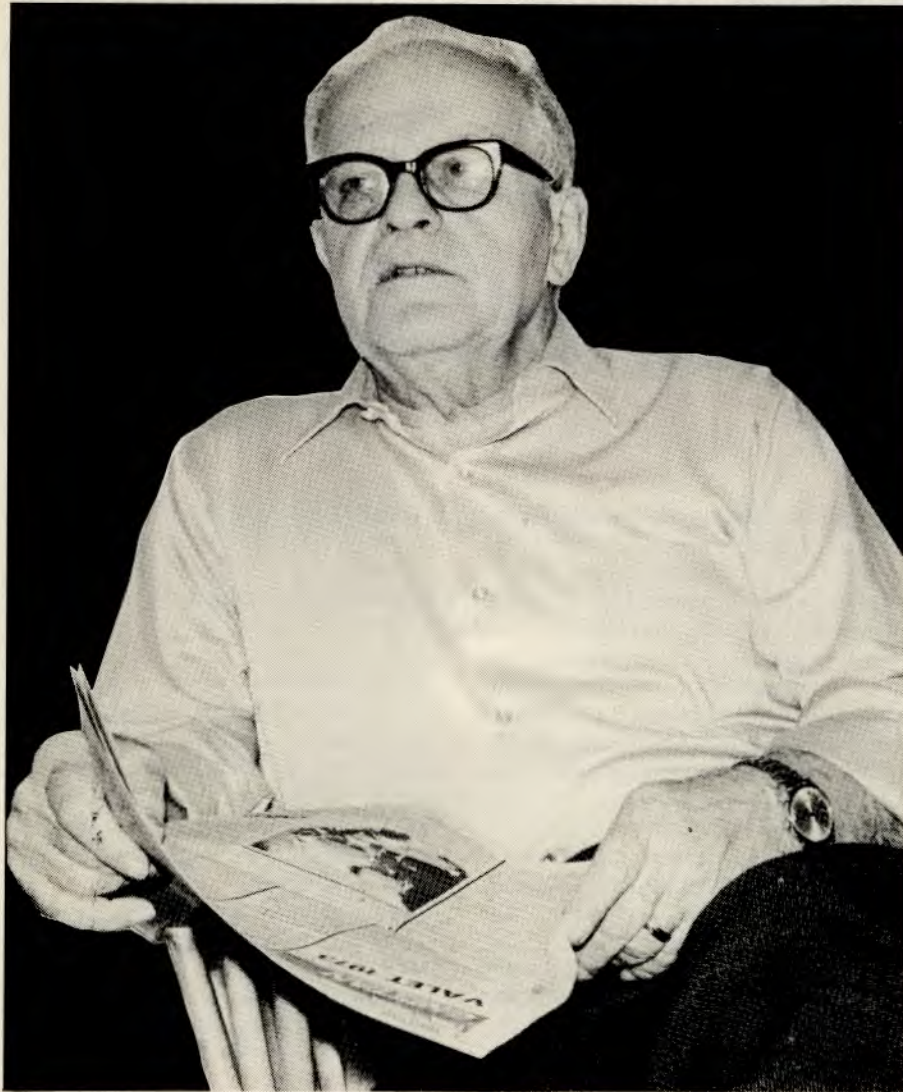
— *Hvordan gjorde du det?*

— Jo, vi kjente en fyr som jobbet der oppe, så jeg fikk bo hos ham, og så fikk jeg et måltid mat om dagen av ham. Så var jeg ute og solgte aviser ved forskjellige arbeidsplasser, solgte brosjyrer og knyttet kontakter, og på den måten klarte jeg å få opp en ny ungdomsklubb. Og da jeg så kom hjem fra det, så var jeg arbeidsløs igjen, og da ble jeg med i Arbeidsløses forening, etter partiets anvisning. Der grep de jo fatt i alle som ville jobbe, så jeg ble sekretær der. Men så kom partiet og sa at jeg trengtes i Kalmar for å bygge opp organisasjonen der, for den hadde også Höglund klart å slå i stykker. Der ble jeg også knyttet til avisredaksjonen i Oskarshamn, samtidig som jeg jobbet med ungdomsbevegelsen. Jeg fór omkring som agitator, snakket på møter og diskusjoner, og fikk reist noen ungdomsklubber.

— *Den måten å jobbe på, som omreisende agitator og organisator ble vel mye brukt da. Og det ser ut til at dere oppnådde en god del med den også. Kan du si litt mer om hvordan du gikk fram?*

— Den ble brukt svært mye. Jeg syklet omkring. Jeg kunne være ute og sykle fra sted til sted en hel måned ad gangen. Kameratene i distriktet ordnet møte, skaffet lokaler etc. Så snakket jeg på møtet, solgte brosjyrer og forsøkte å verve folk. Noen ganger gikk det bra, og noen ganger lyktes det ikke.

Iblant var det diskusjonsmøter der det var storkrig med sosialdemokratiet. Da dreide det seg nesten alltid om spørsmålet om væpna revolusjon eller

NILS HOLMBERG

fredelig utvikling til sosialismen. Om det visste jeg ikke mere enn det jeg hadde hentet fra Lenin: *Staten og Revolusjonen*. Den kom ut i Sverige mens jeg var i Gävle, og de sendte den til meg. Det var alt vi hadde av teori om emnet.

Men det kom mye folk på slike møter. Allment var interessen stor, for folk så på de møtene som en slags underholdning. Det fantes jo ikke noe TV da, og lite radio. Det var også dårlig med kino i disse små fabrikkssamfunnene ute på landsbygda. Så på møtene var det fullstappet. Det kunne være 500-600 personer.

Hvis en ble igjen etterpå, var det alltid folk som ville prate. Blant dem var det ofte noen som ville være med på å danne ungdomsorganisasjon.

KAMERATER OG PRATMAKERE

— *Etter å ha jobbet i Sverige i to år, ble du sendt til Ungdomsinternasjonalen i Moskva. Der var det vel folk fra alle land. Er det noen du husker spesielt?*

— Ja, det var jo russerne. Så var det en fyr som het Schüller fra Østerrike. Og så var det en tsjekker som jeg likte bedre enn de fleste andre, for en del av dem var så oppblåste og hissige.

Så var det tyskerne. En av disse tyskerne var med lenge. Han var faktisk i Kina for DDR, før det var forbi for ham.

— *Fortell litt om hvordan dere jobbet i Ungdomsinternasjonalen.*

— Vi var delt opp i grupper etter forskjellige tema. De hadde f. eks. en gruppe for politisk fostring eller skoleing. De hadde en gruppe som skulle drive med faglige problemer. Så hadde de en som skulle drive med pionerbevegelsen, for de holdt på med å utvikle en pionerbevegelse. Jeg ble til delt gruppa med pionerbevegelsen.

De medlemmene av eksekutivkomiteen som var til stede, hadde et møte i uka der vi diskuterte de forskjellige problemer de forskjellige avdelingene hadde. Der dominerte jo naturligvis tyskerne, og denne Schüller som var en stor pratmaker, og russerne. Blant de russiske medlemmene der var Shatskin og Lominadze. De opptrådte i opposisjon til Stalin etterpå, og så ble det snart satt punktum for deres tilværelse. Men det var etter at jeg hadde dratt.

Holmberg i gamle Stormklockans redaksjonslokaler. Samtidig som han var knyttet til avisredaksjonen jobbet han som omreisende agitator for ungdomsbevegelsen. Holmberg var arbeidsløs, men partiet ga ham nok å gjøre.

Så var det noen andre russiske fyrer. En som het Vatanjan, som var georgier, eller egentlig armenier. Så var det en østerriker, som het Friedrich Fühlenberg. Og noen av de fyrene var kameratslige og trivlige. Men det var også noen oppblåste ølskaller, sånne som bare skulle sette seg på andre, og naturligvis på en svenske som var teoretisk jævlig svak, for det var jeg jo egentlig. Vi hadde jo nesten ikke hatt noe å studere hjemme.

— *Det ble ikke tatt noen tiltak for å skolere dere i Ungdomsinternasjonalen?*

— Ikke i det hele tatt. Den eneste skoleinga vi fikk var det vi lærte på de møtene som ble holdt i Ungdomsinternasjonalens eksekutivkomite. Og så fikk vi være med å høre på diskusjonene på plenumsmøtene til Kominterns eks-

ekutivkomite. Det var alt. Når en tenker etter, var det egentlig veldig dårlig.

— *Dette skulle jo være ledelsen for de kommunistiske ungdomsforbundene i Europa, ja, egentlig i hele Verden. Hvordan vurderer du Ungdomsinternasjonalen som en slik ledelse?*

— Det var egentlig en lite effektiv og svak ledelse. Det eneste de virkelig gjorde var å overvåke ungdomsforbunda politisk, slik at de ikke støttet avvik i partiene. Da kunne de gripe inn, for å støtte den retninga som holdt seg til Kominternlinja.

Men utover det, gjorde de ikke stort. De sendte jo folk rundt noen ganger. Til oss i Sverige kom det nesten bare tyskere, og de kom alltid med: «Bei uns in Deutschland» - dere burde gjøre slik vi gjør det i Tyskland. Men noen virkelig ledelse, som fant fram til problemer

NILS HOLMBERG

og jobbet for å løse dem, det fantes ikke.

DE FØRSTE INNTRYKKA AV SOVJET

— *Litt om inntrykka dine av forholda i Sovjet. Var du med i en grunnorganisasjon av SUKP(b)?*

— Nei, det var jeg ikke. Det fikk vi ikke være. Men Komintern hadde jo også en grunnorganisasjon av SUKP(b) og vi ble innbudt til dem når de hadde slike partirensninger som Lenin hadde innført. En gang om året ble det holdt en serie sånne møter. Der ble de enkelte partimedlemmer kritisert for at de arbeidet dårlig, for at de gjorde politiske tabber og så videre. Så vidt jeg kunne bedømme var det en ganske frisk diskusjon. Det var sånne diskusjoner over alt. Til og med når det gjaldt institusjoner som posten, telegrafene og banken, sto det store oppslag utenfor om at det ville bli partirensninger, og at folk som hadde noe å anføre mot funksjonærene, var velkomne dit for å si det de hadde på hjertet. Og det ble renset ut en god del dårlige elementer på disse møtene. Jeg vet at byråkratene klaget over dem; de forstyrret dem i arbeidet deres og hindret planlegging.

— En kunne jo ikke planlegge når det kunne bli slike partirensninger og den ene eller den andre kanskje måtte tas bort, fjernes eller flyttes. Men jeg fikk et bestemt inntrykk av at vanlige folk likte partirensningene.

— *Hva var det som gjorde størst inntrykk på deg i det sosialistiske Sovjet når du så det fra den stillingen du var i?*

— Først var det fattigdommen. Det var det som så og si slo en i ansiktet når en kom dit. Men etter det var det faktisk den entusiasmen som de arbeidet på den sosialistiske oppbyggingen med. Først og fremst arbeiderne. Hvordan de forsøkte å få orden på det hele, få i gang fabrikker og verksteder ordentlig, komme framover. Hvordan de snakket med veldig entusiasme om hvordan det skulle bli.

— Så var det ungdommens streben etter å utdanne seg. Jeg kom i kontakt med en del ungdommer som gikk på et sånt arbeiderfakultet som de hadde — en skole hvor de bodde og spiste og studerte. Og så var de ute og praktiseret på forskjellige fabrikker og verkste-

der før de ble uteksaminert. Disse arbeiderfakultetene var jo institusjoner som var blitt dannet for å avhjelpe den veldige mangelen på utdanning blant arbeiderne og de revolusjonære som Lenin snakket om, den store uvitenheten om forskjellige ting som en måtte avhjelpe. For at folk skulle kunne være med å lede bedrifter, måtte de jo kunne regne og skrive og forstå litt av økonomi og slikt. Men det fantes virkelig en veldig entusiasme.

— *Kan du si litt om hvordan de russiske kommunistene så på de vest-europeiske kapitalistiske landa, og de forholda kommunistpartiene der jobbet under? Mente de at de visste det som var verd å vite om disse landa, slik at det bare var å lære bort? Eller var de nysgjerrige, opptatt av å lære mer om hva slags merkelig land f. eks. Sverige var?*

— Nei, — slett ikke. Det hadde de sine klare meninger om, både om Sverige og andre land. Det samme gjaldt jo Norge. Det var jo også nordmenn over på den tida, Strand-Johansen og Erling Hejerstad og Just Lippe. Men de var der ikke ofte.

— De som satt i eksekutivkomiteén de kunne jo en hel del om Europa. Men jeg tror at oppfatningene deres var ganske preget av dogmatisme, og at de ikke hadde særlig klart for seg hvilken strategi og hvilken taktikk en burde bruke for å vinne Europas arbeiderklasse.

FRAMGANG I SVERIGE

— *I slutten av 20-åra var du tilbake i Sverige. I 1929 hadde dere splittelsen med Kilbom, som seinere gikk til sosialdemokratiet, men som fikk mange medlemmer med seg ved splittelsen. Du var svært aktiv i denne striden, og i partiet ellers. Dette var perioden hvor sosialdemokratene ble kalt sosialfascister, og hvor en forsøkte å organisere opposisjonen i fagbevegelsen i Den røde fagopposisjonen. I Norge mistet NKP medlemmer og innflytelse, spesielt i fagbevegelsen. Dere gikk fram i denne perioden. Hva mener du det skyldtes?*

— Ja, på en del steder gikk vi faktisk framover etter partisplittelsen i 1929. Mange av dem som hadde fulgt Kilbom, kom etterhvert tilbake til oss. Og

årsaken til at vi gikk fram i Göteborg, var faktisk at vi forsøkte å bryte med den linjen at en bare skulle løpe etter sosialdemokratene og kritisere hele tida. I stedet gikk vi inn for å forsøke å ta ledelsen over arbeiderne og aksjonene deres.

— Når det gjelder fagopposisjon, så hadde vi jo lagt en gjennom sjøfolkene, og den var sterk. Men Den røde fagopposisjon, som kom etterpå, den var jo en opposisjon på siden av LO som blandet seg i LOs affærer. Og vi gikk ikke noe særlig aktivt inn for den opposisjonen her i Göteborg. Det ble ikke noe annet enn fagopposisjonen blant sjøfolkene. I Stockholm og på en del andre steder forsøkte de i jern- og metall og blant bygningsarbeiderne med en slik opposisjon, og det hadde de ikke noen særlig framgang med. Det var jo ganske lett for LO på grunnlag av vedtektene å gå ut mot en slik opposisjon. Og det var jo også ganske klart at de ikke kunne tolerere den — da hadde de jo frasagt seg sjøl all innflytelse.

— *I 1934 holdt Dimitrov sin berømte tale på Kominterns 7. kongress, der han lanserte parolen om enhetsfront mot fascisme og krig, samtidig som han gikk til angrep på sekterismen i de enkelte kommunistpartiene. Ble dette oppfattet som en viktig endring i kommunistpartienes politikk?*

— Det var en viktig endring. Slik vi oppfattet det endret det i og for seg ikke selve linja, men gjennomføringa av den, dvs. taktikken og arbeidsmetodene. Han hadde også en ganske grundig kritikk av SKP. Den kom overraskende på oss, på den måten at vi ikke hadde fått noe varsel på forhånd. Men den falt sammen med tanker vi begynte å gjøre oss sjøl, og derfor ble den akseptert uten videre. Det ble aldri noen større diskusjon om den, og det var ingen som opptrådte imot den.

— *Det tyske partiet fikk jo også svært skarp kritikk. Men der er det vel slik at det de ble kritisert for var linjer de hadde fått direktiv om fra Moskva tidligere, eller som i alle fall var godkjent der?*

— Antakelig. Jeg vil ikke si helt sikkert at det var slik, men antakelig var det det. For den som hadde utarbeidet KPDs taktikk på den tida, det var Heinz Neumann, og Heinz Neumann var i aller høyeste grad godkjent av Stalin. Og

NILS HOLMBERG

det ville han ikke ha vært hvis Stalin ikke hadde likt KPDs taktikk.

— *Førte Dimitrovs taler til praktiske endringer i politikken og taktikken?*

— Ja, overfor sosialdemokratiet. Det ble i alle fall gjort forsøk på å legge om taktikken overfor dem. Og det ble slutt på det jævla pratet om sosial-fascister. I det hele tatt betød Dimitrovs tale for oss at vi jobbet mer konsekvent med å ta ledelsen over arbeiderklassen og dens kamp, og vi oppnådde også framgang i fagbevegelsen. Her i Göteborg tok vi f. eks. etter hvert over ledelsen i samtlige av de store verkstedsklubbene.

— *Du drev med kommunepolitikk i Göteborg samtidig som du redigerte «Arbetartidningen» på denne tida. Hvordan ser du på innsatsen deres i kommunepolitikk? I hvilken grad ble den knytta til arbeiderklassen i Göteborg?*

— I den første perioden under krisa på 30-tallet ble arbeidet i stor grad knyttet til arbeiderklassen i Göteborg. Kommunen hadde jo med arbeidsløshetspolitikken å gjøre. På denne tida sto jeg også i nær kontakt med de faglige tillitsmennene på verftene og på fabrikkene ellers. Seinere ble det vanskeligere. Vi fikk jo mange flere faglige posisjoner, og da kunne ikke kontakten i samme grad gå gjennom et enkelt menneske, men måtte gå gjennom partiorganisasjonen i størst mulig grad. Og ettersom funksjonærene i organisasjonen vegret seg, ble det ikke mye kontakt. De sa alltid at de ikke hadde tid til det. De hadde ikke tid til å arrangere møter eller aksjoner om spørsmål som angikk kommunepolitikk, for de hadde så mye å gjøre med å samle inn penger og skaffe abonnenter til avisa. Så vi sleit med byråkrati.

KAMPEN MOT FASCISMEN

— *Kampen mot fascismen og nazismen fikk jo stadig større betydning utover i 30-åra. Sjøl om ikke nazistene sto så sterkt i Sverige, var vel den kampen viktig allikevel?*

— Dels var det jo en kamp for å støtte de tyske anti-fascistene. Prosessen etter brannen i Riksdagshuset, og den fine og uredde kampen spesielt Dimitrov førte der, ga et godt grunnlag. Den ble jo referert i hele den europeiske pressa.

Nazistene i Sverige var små. Sosi-

aldemokratene førte ikke noen kamp mot disse gruppene, men vi tok dem allikevel. Vi hadde kampanjer mot dem, og vi sloss med dem. Og vi hadde diskusjonsmøter som noen ganger kunne være ganske underholdende. F.eks. et møte på Cirkus her i Göteborg. Nazistene hadde innbudt oss, og rent personlig Knut Senander som var formann i Göteborg-avdelinga vår. Vi bestemte at Knut skulle stille opp. Han gjorde det og han holdt en jævlige bra innledning. Etter ham kom det opp en nazist, som ikke spilte noen viktig rolle i organisasjonen deres, men var en av medløperne. Han hadde en ukeavis som sympatiserte med dem. Denne nazisten sa: — Ja, nå har vi hørt en ekte kommunist. Kommunist er materialister. Men vi nasjonal-sosialister er idealister. Hva gjør det om magen knurrer, bare en har idealene klare! — Så langt kom han. Da hørte en en stemme oppe fra galleriet som sa: — Har den knurret på deg noen gang, tro? — Da ble det en jævlige latter for fyren var feit og frodig, glinsende. Latteren fortsatte, så fyren til slutt måtte gå og sette seg.

— *Du har sagt tidligere at sosialdemokratene bare så en utvei etter at de demokratiske kreftene i Spania hadde lidd nederlag, og det var å ligge lavt for en tid — ?*

— Vi snakker jo om en tidsperiode. — Fascistene økte i styrke i begynnelsen

av 30-tallet, og rett etter Hitlers makt-overtakelse. I 1934 fikk de to mandater her i Göteborg, som de mistet i neste kommunevalg. Så kom Spania-hendelsene. Vi hadde hele den store solidaritetsbevegelsen med Spania som sosialdemokratiet hadde tatt del i. Og det var da de demokratiske kreftene i Spania hadde lidd nederlag, at sosialdemokratiet helt og holdent dro inn halen. De var redde for at Hitler skulle virkeliggjøre krigsplanene sine, at han skulle ta Sverige, eller at innflytelsen hans skulle føre til seier for nazismen i Sverige. Og da gjaldt det å ligge lavt for en tid, for heller å komme igjen seinere. Det var deres oppfatning.

MOSKVA-PROSESSENE OG UTRENSKNINGENE

— *I den internasjonale bevegelsen skjedde det mye i 30-åra. Noe av det som skapte størst bølger var Moskva-prosessene fra 1937 og utover. Hvordan virket det inn på dere etterhvert som dere fikk kjennskap til dem? Skapte de stor bekymring?*

— Nei, de gjorde ikke det. Det er klart at det var nødvendig å gå ut og forklare partimedlemmene hva vi mente det dreide seg om, arrangere noen møter og skrive noen artikler. Men borgerpressen fulgte jo en så forbannet dum linje.

Borgerpressen forsøkte å presentere

Delegasjonen til ungdoms-internasjonals kongress i 1928. Nils Holmberg stående bak til høyre. Ungdoms-internasjonalsen grep inn og korrigererte politiske avvik i de nasjonale ungdoms-forbundene, men var ellers ingen effektiv ledelse, forteller Holmberg.

HOLMBERG!

— en judedräng!

I Arbetar-Tidningen den 21 ds återgavs följande brev:

Göteborg den 18 febr. 1936.

Red. Nils Holmberg

Arbetartidningen

Göteborg.

Härmed utmana vi Eder att i Lorensbergs Cirkus fredagen den 21 febr. kl. 20 i offentlig diskussion försvara Edra omhuldade vänner judarna. Inledningstalare blir red. Nils Dahlsrot, som talar över ämnet "Kamp mot de judiska folkmördarna".

För bemötande av red. Dahlsrots inledningsanförande ställa vi 40 min. till Ederi förfogande.

Det gives nu ett ypperligt tillfälle för Eder att försvara Edra judiska skyddslingar och uppdragsgivare, men säkerligen är väl Ni som vanligt för Eder att i en öppen diskussion mot oss nationalsocialister ställa Er på ökenfolkets sida.

Inneliggande bifogas två st. biljetter.

Göteborg som ovan.

Olof Lakander.

Redaktör Holmberg har gång på gång utmanats av våra talare till diskussion. Han har aldrig vågat komma! Hans svepskäl denna gång var (A.T.): "Kommunisterna försvarar och kämpar för det judiska arbetande folkets liksom för alla andra arbetandes rätt".

Hur väl redaktör Holmberg försvarar och kämpar "det judiska arbetande folkets rätt" bevisas bäst därigenom att de fått upplåtelse sig Konserthuset, som av "pulverjuden", direktör Magnus förvägrats Nationalsocialistiska Arbetarepartiet.

Högern säger sig också "kämpa för det arbetande folket"; högern försvarar också det det judiska "arbetande folket. Högern har också fått hyra Konserthuset av miljonärjuden Magnus.

Professor Bagge och redaktör Holmberg är samma andas barn. Båda söka de hålla kvar partimedlemmarna genom soaréer och dansaftnar, båda vägra de att ställa upp till diskussion mot N.S.A.P. Båda krypa de i stoftet för kapitalistjudarna.

Kamrat! Gör upp med judedrängarna. Visa dem det förakt de äro värda. In i det arbetande folkets front, Nationalsocialistiska Arbetarepartiet.

H. Olofssons Tr. Ölg. 1936

Nazistisk løpeseddel fra 1936.

Trotsky, Sinovjev, etc. som Lenins gamle læregutter. Og det var jo veldig lett å vise at det ikke var sånn. Ingen av dem kunne betegnes som Lenins gamle læregutter, heller ikke en hel del av de andre. De hadde jo ligget i konflikt med Lenin den ene gangen etter den andre, opptrådt mot Lenin, be- kjempet Lenin. — Nei, det skapte ikke egentlig noen større bekymring. Vi måtte gjøre en del ekstra arbeid.

— Dette gjelder vel de offentlige prosessene mot Sinovjev, Kamenev etc. som ble mest kjent. Fikk dere også høre om de andre utrenskningene, utrenskningene av Komintern-medarbeidere f.eks.?

— Nei, det fikk vi ikke høre om før etterpå. Det ble aldri offentliggjort, dem

fikk vi høre om gjennom andre Komintern-ansatte, eller folk som kom som flyktninger. Det var jo en del tyskere, f. eks. Wehner som gikk til sosialdemokratiet og seinere kom inn i regjering- en. Han kom gjennom Sverige og han var rasende på russerne, skjelte dem ut og fortalte om utrenskningene. Men mesteparten fikk vi faktisk ikke kjenn- skap til før seinere, dels gjennom per- sonelige kontakter, og dels gjennom den litteraturen som kom.

— Ble du bekymra sjøl når du fikk høre om slike ting, eller mente du det var noe som måtte til, og som var nød- vendig for å bevare Sovjetunionen som et sosialistisk land?

— Jeg var ikke bekymret over de stør- re utrenskningene som ble belyst av

prosessene. De mente jeg var riktige og nødvendige, og det mener jeg faen meg i denne dag! — Men da jeg fikk høre om alle de andre, så måtte jeg jo begynne å undre meg: Den fyren, som jeg kjente og som var bra i alle år, og som jeg ikke på noen måte kjente til hadde stått for en fiendtlig linje. — Det er noe her som ikke er riktig, det mer- ker en jo.

— I noen tilfeller syntes jeg det var riktig. Da jeg f. eks. fikk høre at han som var sjef for Kominterns sam- bandsavdeling, Abranov, var utrens- ket, da tenkte jeg: — Det var jævlig bra at det skjedde — . Han regnet jeg fra gammelt av som en drittsekk som sa- boterte etter beste evne, og spesi- aliserte seg på ikke å passe den jobben han skulle når det gjaldt å sørge for ka- merater som var ute og arbeidet for Komintern og familiene deres.

— Diskuterte dere den tvilen som et- terhvert dukket opp i samband med utrenskningene med hverandre?

— Ja, vi kunne jo diskutere mann og mann imellom, altså som kamerater. Jeg vet at jeg f.eks. diskuterte med Gustav Johansson og Sven Linderot når det gjaldt visse kamerater, og vi syntes alle det var jævlig underlig. Men så er det også sånn at klassekampen er komplisert. Motstanderne bruker en masse jævlige metoder. Det var det jo også bevis i andre sammenhenger at de gjorde. — Så det er klart det kan jo være riktig dette her tross alt. Slik tenkte vi.

FINLANDSKRIGEN OG TERIJOKI-REGJERINGA

— I juni 1939 brøt grensekrigen mel- lom Finland og Sovjetunionen ut. På hvilken side var sympatien til vanlige folk i Sverige?

— Når det gjelder vinterkrigen, så var sympatien kraftig på finsk side. Vi had- de til og med folk som gikk ut av par- tiet, fordi partiet tok stilling på Sovjets side. Men så varte det jo ikke så veldig lenge før Finland gjorde felles sak med Tyskland, og da svinget det kraftig. — Jeg traff arbeidere som jeg ikke hadde vært i kontakt med tidligere, og da det ble snakk om det sa de: — Åssen faen kunne jeg være så dum?

— Du har sagt tidligere at dere var skeptiske til den regjeringa som Sov-

NILS HOLMBERG

jetunionen danna i Finland, Terijoki-regjeringa?

— Ja, det var vi faktisk. Vi trodde ikke på Terijoki-regjeringa. Vi kunne ikke innse at det var en riktig metode at Sovjetunionen skulle skyte fram en regjering for finnene på den måten de gjorde det. Vi var også svært skeptiske til Moskva-radioens kampanje, hvor de sa underlige ting. Vi syntes nok det hadde vært bedre om de hadde holdt munn.

— *Hva sa de?*

— Ja, de preika, — skitt når de angrep finnene, overdreven propaganda for russerne og Terijoki-regjeringa og Kususinen. Nei, det var ikke bra. — Men det var sånt en måtte ta.

— *Fikk dere inntrykk av at Sovjet hadde en tanke om å skifte regjering i Finland, gjøre det til folkedemokrati eller noe liknende?*

— Hvor langt de ville gå, visste vi jo ikke. — Men at de tenkte å skifte regjering, det syntes vi var ganske tydelig. Og det trodde vi ikke på, for vi trodde faktisk at det styrket motstanden i Finland. Det var i alle fall vårt inntrykk.

— *Hvordan gjorde dere det i pressa deres når det gjaldt Terijoki-regjeringa — forsøkte dere å skrive nøytralt om den?*

— Vi forsøkte for det meste å ikke skrive om den i det hele tatt. Vi tidde om Terijoki-regjeringa.

IKKE-ANGREPSPAKTEN VAR NATURLIG

— *Ikke-angrepspakten mellom Sovjet og Tyskland: Var dere forberedt på at noe sånt kunne skje?*

— Nei, det trodde jeg ikke det ville gjøre. Men jeg trodde at Sovjet ville gjøre noe for å la Englands og Frankrikes regjeringer svi for sin sabotasje mot Sovjetunionens forsøk på å danne en blokk mot Hitler-Tyskland og Anti-Kominternpakten. Og jeg kan si at jeg, da den kom, syntes jeg det var jævlig naturlig og at det bare fantes en forklaring: Og det var den at Sovjetunionen ville utsette krigen, fordi de hadde alt å vinne på at angrepet på dem ble utsatt. Og slik var det jo. Det var ikke noe annet de ville. Det var ikke snakk om noe allianseforhold til Tyskland.

Borgerne og sosialdemokratene sa at Sovjet gikk i allianse med Tyskland

for å ta og slå ned Polen og starte krigen og så videre, og at det tok vi stilling for. Men slik var det jo ikke.

— *Jeg har lest en forelesning Tito holdt, antakelig nokså nylig, hvor han forteller om inntrykket sitt fra da pakten ble inngått. — Han var i Moskva akkurat da. Han forteller at Manuilsky, som var den han hadde kontakt med, sa at pakten var én ting: — Vi har inngått en pakt, men det forandrer ikke noe på den taktikken dere bør følge i kampen mot Tyskland i deres land.*

— *Det samme inntrykket har jeg når jeg har lest hva de forskjellige partiene sa rett etter at pakten var inngått. Men Tito sier at det kom et omskifte etter den andre pakten, nemlig grense- og vennskapspakten en måned etterpå, etter Polen, og at der begynte russerne å gå inn for å dempe kampen mot Tyskland. Jeg vet ikke om du fikk et sånt inntrykk?*

— Jeg kan ikke huske noe av at det ble sluttet en sånn pakt i det hele tatt. Men at det fantes folk i det svenske kommunistpartiet som egentlig fikk et jævla underlig inntrykk, det vet jeg jo, sjøl om jeg ikke egentlig vet hvor de fikk det fra. — Det fantes jo faktisk folk som kom og snakket om at nazistene egentlig var mer sosialister enn nazister, og at det kunne bli samarbeid mellom Sovjetunionen og Hitler-Tyskland. Og vi hadde jo ganske mye strev med å slå unna og holde tilbake slike jævla funderinger. De ble båret fram av folk som hadde en viss stilling i partiets presse og propaganda, ja til og med i partiledelsen.

— *Men Molotov holdt jo en tale seint på høsten 1939, hvor han sier at hvorvidt en liker nazismen som ideologi er et underordna spørsmål. Nazismen er en form for borgerskapets diktatur det som en annen form. Det oppfatter jeg som nye takter i forhold til f.eks. Dimitrovs tale fra den 7. kongressen. Oppfatta dere slike taler som Molotov og andre statsledere holdt som uttrykk for diplomati, eller rett og slett som linjeskifte?*

— Ikke bare som diplomati, og heller ikke som linjeskifte, men som *forklaring* på linja. Det Molotov sa der var jo at en må slutte overenskomst med dem som har *regjeringa* i et land om en skal ha noen overenskomster med det

landet, ikke sant? Og det han sa om nazismen, det var jo at nazismen er bare én form for borgerskapets diktatur. Så kan en diskutere om det var heldig eller ikke, men det var det han sa. Sovjetunionen forsøkte jo å få til overenskomster med Frankrike og England, men de fikk ingen overenskomster. Derfor måtte de ta den overenskomsten med Tyskland.

ENGLAND UTVIDET KRIGEN

— *Både gjennom Dimitrovs tale i november 1939 og også gjennom flere resolusjoner fra EKKI på denne tida går det fram at de mener at krigen nå hadde endret karakter, nå var det England og Frankrike som var de aggressive. Var dette en analyse som kom fram til dere, og som dere delte?*

— Ja, det gjorde vi på en måte. Hvem var det som forsøkte å utvide krigen i begynnelsen, før Norge og Danmark ble tatt? Jo, det var England. Det var England som gikk inn i og minela visse fjorder i Norge. Og det var et aggressivt foretak, det kan en ikke kalle for defensivt. England hadde andre slike tricks for seg. Da Finlandskrigen kom, ville engelskmennene og franskmennene marsjere gjennom Sverige. Og så hadde vi jo også det utgangspunktet at de ikke hadde vært interessert i å hindre Tyskland i å starte krigen, fordi de innbilte seg at den utelukkende ville bli rettet mot Sovjetunionen. Så fort de merket at Tyskland hadde planer på deres innflytelsessfærer, da reiste de seg opp for å slåss. Og sloss ikke så veldig bra heller, fordi de ikke var forberedt. For oss så det jo slik ut: — De er bare ute i imperialistiske hensikter. De har ingen interesse av å forsvare demokratiet. — Og det vet jo vi, — tenkte vi, — at borgerklassen ikke bryr seg om å forsvare demokratiet. Hva hadde de gjort i Tyskland? Hva hadde de gjort i Spania? Og hvordan opptrådte den franske borgerklassen, som jo var på god vei til å trampe over til nazismen, eller fascismen da tyskerne kom og ordnet saken for dem.

Det fantes faktisk ganske gode grunner for oss til å tenke som vi gjorde. Analysen vår var kanskje mangelfull, men det var i alle fall grunner til

NILS HOLMBERG

Dimitrov på talerstolen under Komintern-kongressen i 1935.

at vi tenkte som vi gjorde.

— Jeg lurer på hvordan dere oppfatta overfallet på Norge og Sverige. Når jeg leser Komintern-dokumenter, får jeg inntrykk av at hovedvekta blir lagt på at Norge og Danmark blir trukket inn i krigen på grunn av Englands aggressive politikk, mens det er mye mindre vekt på at Tyskland har overfalt Norge, styrta regjeringa og lagt landet under okkupasjon?

— Det kom svært fort på oss. Men først var det jo faktisk dette, at på grunn av at England hadde vært der og foretatt visse krigerske tiltak, så kom tyskernes okkupasjon. Og vi vurderte det slik, at de ville vel faen ikke ha dratt dit, hvis de ikke hadde blitt tvunget til det. De hadde jo bruk for tropper og materiale andre steder. Men engelskmennene har tvunget dem til å dra dit, og derfor er det engelskmennene som så og si har hovedansvaret for angrepet på Norge og Danmark. Slik vurderte vi det. Ja, det gjorde vi.

RETTFERDIG KRIG FRA 1940

— I intervjuet i Røde Fane 2/79 sier Myrdal at krigen var rettferdig fra de alliertes side fra våren 1940, i og med angrepet på Danmark og Norge. Da går han i mot den analysen kommunistene har hatt, om at krigen først ble rettferdig i og med angrepet på Sovjetunionen i juni 1941. Har du noe synspunkt på holdbarheten i en sann analyse?

— Ja, jeg tror den er riktig. For vi mente jo at en måtte kjempe for at disse landa skulle bli befridd. Og ettersom de allierte sa at de gjorde det, — skjønt de løftet ikke mange fingre for det —, så vi det slik at den krigen som foregikk begynte å bli rettferdig. Og så har du Norge. Norge var jo ingen imperialistisk makt i den betydning at de hadde kolonier og strebet etter hegemoni over andre, sjøl om de fra økonomisk/politisk synsvinkel var et imperialistisk land.

— Men de franske kommunistene valgte jo å gå imot krigen, også når tyske tropper invaderte Frankrike. De deserterte ved fronten og agiterte mot krig. Men jeg vet ikke om dere kjente så mye til det?

— Jeg mener at det de gjorde var feil. Vi visste jo ikke så mye om det. Men det virket jævlig merkelig syntes vi, for det lettet jo arbeidet for de franske kapitulantene. Det kunne jo faen ikke være riktig!

FORFØLGELSER OG FRAMGANG

— SKP gikk jo veldig sterkt fram i løpet av krigen. Dere var oppe i 25 prosent stemmer her i Gøteborg. Vil du si at det arbeidet dere gjorde her i Gøteborg var kvalitativt bedre enn det arbeidet dere gjorde i forrige 5-års-periode, eller var det russernes seire i krigen som drev folk til partiet?

— Ja, det er vanskelig å vite. Jeg ville tro at på visse felter så var arbeidet vårt kvalitativt bedre. Og så var det det faktum at vi hadde jo virkelig slåss for ei riktig linje, på arbeidsplassene og overalt. Folk våre var i stor utstrekning blitt forfulgt, utestengt fra arbeidsplassene, og berøvet faglige verv gjennom tilfeldig innngripen fra den høyeste ledelsen.

Den faglige ledelsen nektet for eksempel å godkjenne de faglige valgene. Det hendte at arbeiderne valgte kommunister, så opphevet LO eller forbundsledelsen valget og så valgte de kommunister i neste omgang også. Og da innsatte LO eller forbundsledelsen rett og slett minoriteten, og sa at den var valgt. Det likte jo ikke arbeiderne. Og den kampen vi førte mot dette, og for våre kameraters rett til å få en jobb, den hadde satt visse spor etter seg. Da det så gjennom utviklingen i krigen så og si kom bevis for at vi hadde ei riktig linje, så fikk vi meget kraftig støtte.

— Hva slags juridisk grunnlag hadde sosialdemokratene for å stenge kommunistene ute fra tillitsverv?

— Ja, de begynte med å si at vi ikke var pålitelige. Og det var jo først og fremst fordi vi gikk imot finnene under Finnlandskrigen, og fordi vi forsvarte pakten. Og så gjorde de helt enkelt vedtak om at en ikke fikk lov til å velge kommunister. Seinere måtte de jo end-

NILS HOLMBERG

re det etterhvert. Så mot slutten av krigen, da kom vi jo tilbake.

TOK IMOT EGEN INTERNERINGSMELDING

— *Du var internert i konsentrasjonsleir i Sverige, i likhet med en rekke andre kommunister, under store deler av krigen. Det var ikke bare under pakten, men også etter at Sovjet var blitt angrepet og hadde gått med i krigen mot Tyskland, at dere ble holdt der?*

— Ja, det var under selve krigen. Jeg ble innkalt til militæret, og sendt sammen med mange jevngamle gutter, vi var i 40-årsalderen alle sammen, opp til Norrland. Vi skulle danne en såkalt magasin-pluton og en bevoktningspluton.

Vi skulle passe på et lager av brensel og sånt som de hadde ute i skogene der. Først ble jeg satt i bevoktningsplutonen. Men det varte bare et par dager, så ble jeg tatt bort derfra og overført til magasin-plutonen, på grunnlag av opplysninger som kom via staben der oppe, og som de hadde fått fra Gøteborg og politiet der. Så kom de til at det var ikke bra det heller, så hva faen skulle de gjøre med meg? Jo, så innsatte de meg som materialforvalter for begge plutonene. Jeg hadde ansvaret for klær og sko og alt slikt, ordnet med skifte av tøy, ordnet med halvsålinger av sko og så videre.

Så skulle det velges kompanitillitsmann. Det ble innført på denne tida, og skulle være mannskapets talsmann mot befalet. Og da valgte gutta meg. Det var mye å gjøre, og jeg gjorde det, og fikk resultater av det også. Så da det kom bud om at jeg ikke kunne være kompanitillitsmann, men at de måtte velge en ny, da sa de: — Da velger vi bare Holmberg en gang til. — Men da overtalte jeg dem om at det ikke var noe lurt å holde på på den måten. — Dere må velge en annen, og her er en jævla bra fyr, og vi skal velge ham.

Så skjedde det en dag at begge offiserene der av en eller annen grunn skulle ut, og da ba de meg ta meg av ekspedisjonen, sitte der og ta imot telefon samtaler som kom og slikt. Da kom det en telefonsamtale fra staben som meddelte at jeg, de angav mitt navn og nummer, skulle sendes ned til Sveg. Det var en av disse konsentra-

Holmberg sammen med internerte kamerater under 2. verdenskrig. Kommunistene ble satt inn mens nazistene gikk fri.

sjonsleirene. Jeg tok imot uten å si noe om at det var meg det gjaldt, og forsikret at det skulle settes iverk. Da så begge offiserene kom tilbake, rapporterte jeg, og da skulle du sett på faen. Da sa de: — Det er ikke vår feil. Det er ikke vi som har ordnet det. Vi liker deg godt. Vi har samarbeidet riktig bra. — Men jeg måtte dra i alle fall. Det spredde seg jo med det samme i kompaniet. Og da jeg skulle dra lagde gutta en innsamling til meg, så jeg fikk noen penger da jeg dro avgårde, og de sendte jeg hjem.

PLANER OM PARTISANGRUPPER

— *Ble nazister internert også?*

— Nei, slett ikke. Det var bare kommunister som ble internert. Siden, da tyskerne begynte å få bank utenfor Moskva, da kom det en oberst reisende til oss fra militærområdet og sa at det skulle bli en endring for oss. Først ville han snakke med meg. Jeg var kompanitillitsmann der også. Så gikk vi inn i ekspedisjonen, og han jaget ut alle andre som var der. Og han var svært så vennlig og bød på sigaretter, og sa vi kan jo si du og sånt. — For all del, — sa jeg, — det sjenerer ikke meg. — Og

så spurte han da hva vi syntes om dette. Og jeg fortalte ham hva vi syntes. At det var en jævlige måte å behandle oss på, at når Sverige var truet av nazistene så skulle en sperre kommunistene inne, kommunistene som en jo skulle kunne være mere sikker på en noen andre ville slåss. Så beklaget han seg og sa at generalen der oppe på staben ikke var enig i denne behandlingen. Det var forsvarsministeren og generalstaben som hadde kokt sammen dette, og de syntes ikke en kunne behandle folk på denne måten, og så videre. Men nå skulle leiren bli oppløst, i alle fall i framtida. Og etter det fikk vi ting vi ikke hadde hatt tidligere, permisjonsuniformer f. eks.

— *Du sier i et intervju i Marxistisk Forum 5/78 at dere sa til hverandre, at hvis det ble krig, så bryt ut og dann partisangrupper.* —

— Ja — vi hadde veldig gode forbindelser med underoffiserene. Det var også vanlige arbeidsfolk som var innkalt. De hadde vist oss hvor våpnene var, og hvor skiene var. Vi hadde diskutert saken grundig, og vi hadde studert terrenget rundt omkring. — Og vi hadde bestemt at med en gang vi hørte på

NILS HOLMBERG

radio det første tegnet på at Tyskland angrep Sverige, så skulle vi bryte ut. Vi skulle ta med oss de av underoffiserene som ville være med. Men løytnanten og sjersjanten, de skulle vi skyte.

LINJA REVIDERT UTEN KRIKK

— Du har sagt at dere ikke hadde noen kontakt med Komintern under krigen. I 1943 ble Komintern oppløst. Det kom også en erklæring fra EKKI med en begrunnelse. Flere har ment at det ikke er helt samsvar mellom begrunnelsen for oppløsninga, og den virkelige grunnen til det. De har pekt på at grunnen til oppløsninga først og fremst var forholdet til de allierte, og ikke så mye erfaringene med Komintern. — Hva er synet ditt på det?

— Hensynet til de allierte var vel det avgjørende. Men når det gjelder forholda i Komintern, tror jeg det også ga god grunn til oppløsning. Hva faen hadde de oppnådd? Og hvordan skulle de kunne lede Komintern og de ulike partiene gjennom Komintern under de

forholda som rådde under krigen? Det kunne de ikke gjøre, og det visste de. De visste at alle forbindelser var brutt, og at det var umulig både å følge partiene og vurdere hvordan situasjonen utviklet seg i de enkelte land.

— I 1946 holdt Stalin en viktig tale i valgkampen der han reviderte analysen av krigen fra 1939–40. Her het det at den andre verdenskrigen, i motsetning til den første, var en anti-fascistisk frigjøringskrig fra første stund, og at det at Sovjetunionen gikk med i krigen, ikke kunne gjøre annet enn å forsterke dens anti-fascistiske karakter. Ble denne analysen spredt mye og lagt stor vekt på da den kom i Sverige?

— Nei, det kan en ikke si. Jeg tror de fleste var ganske skuffet over den. Det var jo ingenting om at det hadde vært en annen analyse før, ingen kritikk, ingen sjølkritikk eller noen ting. De skulle jo i alle fall gjorde klart hvordan det hang sammen. Men det ble ikke gjort.

— Hvordan reagerte dere på innholdet i den. Syntes dere det var en riktig analyse da den kom, eller holdt dere fast

på den analysen dere hadde hatt før?

— Nei, vi ville nok holde fast ved den analysen vi hadde hatt tidligere. Vi mente fortsatt at krigen endret karakter da Sovjetunionen ble angrepet. Vi mente fortsatt — og jeg mener det også idag — at pakten var nødvendig, for det var pakten som så og si åpnet veien for den endring som kom, da England og Frankrike og De forente stater ble tvunget til å alliere seg med Sovjetunionen. Det tok jo tid. De håpet jo i det lengste på at Sovjetunionen og Tyskland skulle ødelegge hverandre. Og det beste beviset på det er vel at de stort sett lot Sovjetunionen slåss aleine, og ventet så lenge med den andre fronten. Den andre fronten kom jo egentlig ikke, kan en si, før de begynte å bli urolige for at Sovjetarméen skulle gå framover i hele Europa.

SOSIALISMEN I GAVE FRA DEN RØDE ARMÉ

— Øst-Europa etter krigen. Du var i Ungarn i 1948. Fikk du inntrykk av at det var store problemer der da?

— Ja, det fikk jeg. Og at det var en sterk motstand både mot regimet og mot den sovjetiske kontrollen.

— Men i kommunistpressen, i Sverige som i andre land, ble vel situasjonen i Øst-Europa framstilt som overveiende positiv?

— Ja visst ble den det. Og i begynnelsen betraktet jo jeg også den slik. Men så begynte jeg å interessere meg for å undersøke dette. — Hva innebar deres maktovertakelse? De var jo for faen innsatt av Sovjetarméen. Det var Sovjetarméen som hadde gjennomført frigjøringa fra nazistene, ikke dem sjøl. — Noen steder hadde de jo hjulpet litt til. Men ikke i noen større omfatning. Det eneste stedet hvor de virkelig sloss, det var i Jugoslavia. Dette gjorde at jeg begynte å interessere meg mer og mer for spørsmålet.

— Men fra starten av så dere det vel slik at det uten videre var positivt at en kunne øke antallet sosialistiske land ved hjelp at Den røde arme, og at det åpnet for nye muligheter?

— Ja, det var jo slik partiet ville se det, og slik jeg så det kanskje en ¼ år fra starten av, men jeg ventet på hva

Holmberg taler ved kongressen til det ungarske kommunistpartiet i 1948. Han var skeptisk til mulighetene for å innføre sosialismen på sovjetiske bajonetter.

NILS HOLMBERG

resultatet ville bli. Noe i stil med folkedemokrati, sjøl om jeg ikke riktig visste hvilken form det ville ta. Men de illusjonene mistet jeg ganske raskt.

I 1946 hadde vi en kongress. Der var det representanter fra samtlige folkedemokratier, og fra andre befrikkede land også, Belgia, Frankrike, Italia, Holland, Danmark og Norge. Og de snakket en masse skitt om fredelig utvikling til sosialismen, sammenslåing av arbeiderpartiene og så videre. Og alt det der skulle, sammen med utviklingen i Sverige, åpne veien for en fredelig overgang til sosialismen. Jeg trodde aldri på dette, men jeg var ikke klar til å ta opp kampen mot det, for det krevde jo litt undersøkelser og analyser først.

Det gjorde jeg ikke før på slutten av 40-tallet, begynnelsen av 50-tallet. Da tok jeg opp spørsmålet i sentralkomiteen vår, gikk til angrep på den holdninga de hadde tatt, og krevde at den skulle revideres eller korrigeres.

— Men det må jo bety at linja med fredelig overgang til sosialismen ikke bare er Krutsjovs linje, men en linje som Stalin støtta i 40-åra også, siden både østeuropeere og vesteuropeere støttet denne linja?

— Ja, nå vet jeg ikke riktig hvordan det var. — Men da jeg var i Ungarn, da holdt Bela Kun en tale der han klart sa at fredelig overgang til sosialismen hadde blitt mulig bare takket være Sovjetarmeén. Det bidro i alle fall til å gjøre det klart for meg. Han erkjente det åpent: — Vi har ikke gjort noen revolusjon. Det er sovjetarmeén som har slått både de tyske nazistene og de innenlandske nazistene, og nå gir de oss anledningen til å høste fruktene. Og det må vi gjøre på en riktig måte. —

PROLETÆRT DIKTATUR GJENNOM STEDFORTREDER

— Så du ble altså mer og mer bekymra for, og usikker på utviklinga i Øst-Europa? Men hvordan stilte du problemet: Er det sann at du har et land hvor kommunistpartiet har makta, og ikke har støtte fra hovedmassen av —

— — hovedmassen av folket. Der det ikke har noen del i frigjøringa egentlig.

Hvor fast kan stillinga til et slikt parti være? Hva kan det egentlig oppnå, og hva kan det påberope seg? Hva er dets fortjenester, og hvordan kommer folket til å se på et sånt parti? Det var slik jeg tenkte om de partiene. Og så etter hvert, jo mere jeg undersøkte spørsmålet, jo mere viste det seg at det egentlig var noen jævlig elendige partier. De var sammenspikket omtrent som når en spikrer sammen en kasse av alle mulige slags plankebiter en får tak i.

— Resultatet må vel bli, at enten partiledelsen vil det eller ikke, så må de før eller seinere sette igang undertrykkelse for å holde på kontrollen?

— Ja, fordi de ikke er vevet sammen med arbeiderne. Fordi arbeiderklassen ikke deltar i maktutøvelsen, men det er det kommunistiske partiet som utøver makta aleine. Og det er jo proletært diktatur gjennom stedfortreder.

— Var dette ting som flere enn deg blant kommunistene i Sverige reagerte på? Var det mange som stilte spørsmålsteget ved utviklinga i Øst-Europa?

— Nei, det var det ikke. Det var ikke mange i det hele tatt. De så på meg som en jævla kjetter, og sa at jeg kastet skitt på partiene og den kommunistiske bevegelsen.

— Men da det var uroligheter sånn som i DDR og Polen og Ungarn i 56, — tok du da stilling for opposisjonsfolk, eller var det sann at du betraktet det som resultat av en forferdelig vanskelig og uholdbar situasjon?

— Du kan nok si at det var det siste. Når det gjaldt Tyskland i 53, så trodde jeg det lå jævlig mye i det de sa, om at det var gjort av provokatører og så videre. Men Polen, ser du, det trodde jeg ikke på.

KINA — ET SOSIALISTISK LAND

— Utover i 50-åra ba du om å bli fritatt fra flere og flere verv i partiet. Og så dro du til Kina i 1959. Dro du til Kina fordi du visste at der var det bedre å være for kommunistene, for å si det sann?

— Ikke fordi jeg visste, men fordi jeg trodde. Og fordi jeg ville se om det virkelig var det. Fordi på det tidspunktet så var jeg ferdig med Sovjetunionen og folkedemokratiene og jeg tenkte: Jeg må se om Kina er annerledes. For hvis ikke Kina er annerledes, da kan en like godt si til seg sjøl at en har holdt på å slåss for noe som aldri kan bli virkelig.

— Hva var det første inntrykket ditt av Kina?

— Det første inntrykket mitt av Kina var: Dette er i alle fall et sosialistisk land. Og her kan folk få diskutere. For jeg kom jo ramlende ned midt oppi en svær diskusjon, der det hang veggviser overalt, og hvor de virkelig diskuterte. Jeg likte Kina. Jeg likte måten partiet arbeidet på, måten det opptrådte på. Jeg likte det at de ikke forfulgte folk som sto for forskjellige linjer i partiet med prosesser og henrettelser og sånne ting. De tillot diskusjon — .

EN KOMMUNIST MÅ FORTSETTE Å JOBBE OG KJEMPE

— Et stort spørsmål, men direkte: Hva var det som fikk deg til å ta avgjørelsen om at du ville prøve å starte en partibyggende organisasjon i Sverige?

— Ja, — det var jo den utviklinga som skjedde her i Sverige. Jeg og andre kamerater som forsøkte så godt vi kunne å forsvare marxismen-leninismen her, vi ble jo utestengt fra alle muligheter til å gjøre det. Det ble utstedt forbud mot å bruke oss som foredragsholdere og ledere for studiesirkler. De stengte pressa for oss. Vi fikk skrive noen ganger, men så var den diskusjonen slutt.

— Men en annen mulighet er jo å drive politikk aleine. Det er dem som gjør det og. Men du bestemte deg for at det måtte lages en organisasjon — ?

— Ja, — men fra begynnelsen var det jo egentlig ikke noen organisasjon vi lagde. Vi hadde diskusjoner, du kan si at vi var en fraksjon om du vil. Og det gjorde vi lenge. Vi begynte jo å utgi Marxistisk Forum som fraksjon, og forsøkte å jobbe innenfor partiet. Men det var veldig vanskelig. Og de aller fleste

NILS HOLMBERG

kameratene som var med oss krevde med større og større iver at vi skulle bryte, og danne en egen organisasjon. Så så jeg at det samme skjedde andre steder. Noen steder dannet de til og med partier direkte, det gjorde jo ikke vi.

Det ble dannet parti i Frankrike for eksempel. Det ble dannet parti i Italia. Det ble dannet parti i Australia; det var en sørgelig skapning, men det ble i hvert fall dannet. Og de holdt på med å forsøke å danne parti i England. Så vi tenkte som så: — Jaha, dette er vel modellen, da. Det er slik en må gjøre det. —

— *Regnet dere med at det ville ta lang tid før dere kunne danne parti, eller dreide det seg om en 2, 3, 4 år?*

— Vi var naturligvis optimistiske, og vi mente at det ikke ville ta så lang tid. Det ville ta noen år, så skulle det lykkes oss å gjøre det. Men jeg tror nok at vi var ganske blåøyde, og ikke helt forsto hvordan vi skulle gripe oppgaven an. Og så er det klart en gjorde en del jævla dumheter.

Da vi dannet KFML tenkte jeg at nå skal jeg, så langt det er mulig, trekke fram nye krefter som ikke har vært med i den tidligere revisjonistiske utviklinga, som ikke kan anklages for å ha et større eller mindre ansvar for denne utviklinga, sånn som jeg sjøl. Det førte til at jeg sørget for å legge alle viktige oppgaver i hendene på disse nye kreftene, sjøl om jeg nok i visse tilfeller syntes de hadde ganske store mangler. For jeg regnet med at hvis jeg sjøl forsøkte å ta ledende verv utover dem som uten videre tilfalt meg, vervet som redaktør først for *Marxistisk Forum* og så for *Gnist*, så kom det til å bli utnyttet av alle motstanderne våre. Og da kommer det til å hindre oss i utviklingen. Så fra den synsvinkelen var det bedre med nye krefter som de ikke kunne angripe på den måten.

I dag kan jeg si at jeg angrer nok på at jeg gjorde det på den måten. Jeg skulle jævla gjerne ha slåss for å ha tatt hånd om ledelsen litt mere.

— *Jeg har lest en bok av Kai Moltke, han var jo med i Komintern i 30-åra. Jeg vet ikke hva en skal si om hans standpunkt nå, han er først og fremst*

mot Sovjet. Men det virker ikke som han falt på tanken om å fortsette kommunistisk arbeid. Han bruker tida si til å skrive smedeskrifter om Stalin og Komintern. —

— Ja, men hva faen skal en gjøre, da? Det er jo ganske fruktesløst, ikke sant? Smedeskrifter om Stalin og Komintern, det kan jeg jo skrive hvis jeg bare ønsker å bli god venn med borgerne. Jeg forstår ikke det. For hvis jeg er kommunist og jeg forsøker å være marxist, da må jeg jo fortsette å jobbe! Og forsøke å få nytt liv i bevegelsen, få fram en ny bevegelse som er bedre enn den gamle! Slik har jeg sett på saken hele tida, og det gjør jeg i dag også!

— Og så sitter jeg her og gråter over det jeg ikke har fått til — . Men jeg trøster meg med det at det blir nok i alle fall etter hvert en bra bevegelse. Det må bli det. Det er ikke til å unngå at det blir det. —

PÅ VAKT MOT SEKTERISMEN

— *Du har jo sett og opplevd mange kommunistpartier i ditt liv. Hvilke feil og mangler ser du gå igjen, hva er det viktig å kvitte seg med?*

— En alvorlig feil hos kommunistpartiene, også de nye, er sekterismen, den jævla sekterismen. Som hindrer dem i å samle alle kreftene som kan samles til felles kamp. De opptre om trent som jødiske talmudister: Det og det står skrevet i boka, og det skal tolkes sånn og sånn. Det er så jævla liten sjølstendighet når det gjelder å analysere, tillempe marxismen-leninismen. — *Hva tror du er viktig å gjøre for å få gjort seg fri fra den?*

— For det første at det blir tillatt fri diskusjon. Ikke fri til hva som helst, men en ledet diskusjon der folk kan få si forskjellige ting, kan få komme med forskjellige tanker som kanskje ikke alltid er så riktige og så godt gjennomtenkte, uten å bli anklaget for å være kontrarevolusjonære og opportuniste og så videre. Partiet må være innrettet på at nå skal vi diskutere ut hva som er riktig og hva som ikke er riktig. Hvis vi ikke får fram disse diskusjonene og ikke klarer å diskutere på det grunnlaget, da kommer vi til å bli revet istykker, den ene gangen etter den andre.

VI MÅ UTVIKLE MARXISMEN VIDERE

— *Til slutt: Kunne du trekke noen konklusjoner av erfaringene dine? På en måte er det jo negative erfaringer, med nederlag og tilbakeslag som veier tyngst på vekta. Hvordan ser du det?*

— Ja, hvordan jeg ser på det. — Da må en jo se på hva årsakene er, hvorfor gikk det slik. Og det som da trer klart fram er jo mangelen på kunnskaper om ens eget land, forholdene til omverdenen og forholdene i ens eget land. Mangelen på teoretisk kunnskap som gjør at en er ute av stand til å analysere disse forholdene, til å trekke de riktige konklusjonene ut av det. Og så — vanskeligheter når det gjelder menneskenes innstilling, på den måten at for en del er det ikke så viktig å bygge opp partiet, å vinne arbeiderne for revolusjonen. — Det viktige er bare at de blir store, at de får bestemme. Og det har vi vært for lite oppmerksomme på. Og samtidig, i den grad vi har vært oppmerksomme på det, så har vi ikke vært det på riktig måte.

— *Da du ble med som kommunist i 1924 så hadde du et kortsiktig syn på veien til sosialismen. Og det er vel fordi du som alle andre kommunister, trodde at teorien var utvikla, at vi kunne det med å lage revolusjon?*

— Ja visst, det trodde jeg. Men så har det vist seg at teorien ikke er utvikla, den må utvikles videre. Og ikke bare allment, men konkret for hvert enkelt land, til og med for forskjellige deler av hvert land.

— *Så hvis vi skal si hv som egentlig har skjedd på disse 50 åra, så er det kanskje først og fremst å si at marxismen har utvikla seg?*

— Ja, det stemmer. Men dessverre har ikke den utviklinga skjedd jevnt over hele linja. Den har skjedd noen steder. Den har skjedd i Kina, for eksempel. Den har skjedd i Kampuchea på visse felter. Den har kanskje skjedd på visse felter i Norge og kanskje litt på noen områder i Sverige. Men det har ikke skjedd med jevne skritt. Og utviklinga har ikke vært så brei og så stor som den burde ha vært. Det har jo gått framover. Men det ble ikke slik en forestilte seg i sin ungdom — en marsj rett framover. Det blir som Mao sier det, — at veien går i mange svinger og bukker.

SOSIALISME-DEBATT

● Sosialismen er ikke et eget økonomisk samfunnssystem, slik Berg-Henriksen forutsetter. Sosialismen er den ustabile og motsigelsesfulle overgangen mellom to økonomiske systemer — kaptialismen og kommunismen.

● Den grunnleggende årsaken til kontrarevolusjon fins i samfunnets økonomiske basis. Berg-Henriksen går utenom dette nøkkelpoenget og drøfter bare vilkåra for kontrarevolusjonen i den politiske overbygning.

● Samtidig inneholder Berg-Henriksens artikkel mange fruktbare synspunkter og eger seg godt som utgangspunkt for en utdyping av sosialismedebatten, skriver Pål Steigan i dette innlegget.

Debatt!

I Røde Fane 4/5-81 kaster «Berg-Henriksen» en hanske og utfordrer meg til å plukke den opp. BH har sjøl skrive et morsomt og kontroversielt innlegg, og krever at jeg også skal syne handa mi. Det skal jeg gjøre, sjøl om jeg ikke foreløpig har anledning til å skrive noen større artikkel om emnet. I sommer skreiv jeg en artikkelserie om historisk materialisme og forutsetningene for sosialismen i Klassekampen. Denne serien var et slags forarbeid til ei større drøfting av sosialismens problemer og muligheter. Jeg håper det blir anledning til ei slik større drøfting seinere. I mellomtida håper jeg at BH og andre lesere av Røde Fane bærer over med at dette debattinnlegget bare på enkelte punkter kommenterer BHs artikkel, og at det kanskje stiller flere spørsmål enn det svarer på. Det siste landsmøtet i

AKP(m-l) ga signalet til en ny og grundigere diskusjon om sosialismen. BHs innlegg kan kanskje tjene som en start på en slik diskusjon, og da ønsker ikke jeg å være noen hindring for å utvikle diskusjonen ved å ikke svare på ei slik direkte utfordring.

UTGANGSPUNKTET FOR SOSIALISMEDISKUSJONEN

I 1980 hadde vi en begrensa diskusjon om sosialismen og proletariatets diktatur. Den fikk en litt spesiell karakter, fordi den i utgangspunktet var en polemikk mellom noen som ville forkaste det meste av marxismens og leninismens teorier om revolusjon og proletariatets diktatur på den ene sida, og de som ville forsvare disse teoriene på den andre. Nå har de åpent anti-marxistiske kreftene

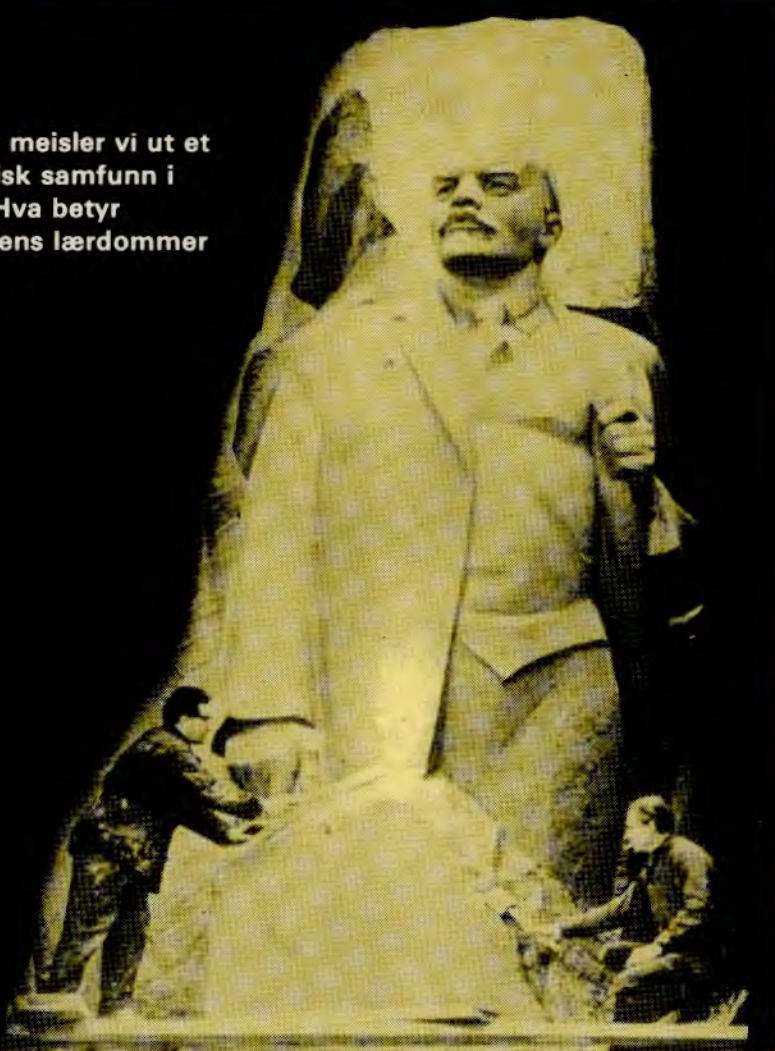
brutt med den revolusjonære bevegelsen for godt (Helge Øgrim, Ingvar Skobba etc.), og det direkte angrepet på AKP(m-l)s revolusjonære grunnsyn er avverga. Dermed burde det bli lettere å få en kritisk debatt med større dristighet og nyanserikdom. På den måten er BHs innlegg et godt utgangspunkt. For sjøl om jeg er uenig med han på vesentlige punkter, må jeg berømme han for at han markerer seg klart og utvetydig mot reformismen. På flere punkter viser han at han har skjont hva en revolusjon er, at den ikke er den fredelige akademiske kappestriden som reformistene vil innbille oss at den er.

En stor feil med sosialismediskusjonen i 1980 var at den ikke tok utgangspunkt i en historisk og materialistisk forståelse for de økonomiske og samfunnsmessige

Den konsoliderte sosialismen fins ikke!

SOSIALISME-DEBATT

Hvordan meisler vi ut et sosialistisk samfunn i Norge? Hva betyr leninismens lærdommer for oss?

lovene som driver samfunnet framover. Det blei en debatt om overbygninga og juridiske og organisatoriske former. Men debatten hadde begge beina planta i lause lufta fordi den ikke bygde på en analyse av de objektive og materielle forutsetningene for denne overbygninga.

BH innleder sin artikkel med følgende erklæring, som jeg kan underskrive ord for ord: «*debatten om utarting av partier er viktig, men likevel et for snevert utgangspunkt når en skal diskutere sosialismen og erfaringene med proletariatets diktatur.*»

I stedet for en så snever definisjon av temaet for diskusjonen, foreslår BH følgende: «*Hvordan skal vi kommunister etter hvert løse problemet med å stabilisere proletariatets diktatur slik borgerskapet for en del hundre år siden begynte å*

stabilisere sitt diktatur?»

Dette er sjølsagt et langt mer omfattende og mer interessant tema. Problemet for meg er at dette spørsmålet tar en del ting for gitt som jeg mener er høyst tvilsomme. Hva da?

For det første blir oppgava å konsolidere proletariatets diktatur stilt uten hensyn til at proletariatets diktatur i klassisk marxistisk teori bare representerer en overgang til kommunismen.

For det andre forutsetter BHs definisjon at sosialismen (les: proletariatets diktatur) er et eget økonomisk stadium, på samme måte som kapitalismen er det. Dette har jeg viktige teoretiske innvendinger mot.

La meg forklare nærmere:

Når BH og jeg snakker om proletariatets diktatur, bygger vi begge på Marx.

Marx plasserte dette diktaturet historisk på følgende måte: «*Det nye jeg gjorde, var å bevise: 1) at eksistensen av klasser bare er knytta til særskilte historiske faser i produksjonens utvikling, 2) at klassekampen nødvendigvis fører til proletariatets diktatur, 3) at dette diktaturet sjøl bare utgjør overgangen til avskaffelsen av alle klasser og til et klasseløst samfunn.*» (Brev til Weidemeyer.)

Dette betyr at Marx bare så proletariatets diktatur som et overgangssamfunn til noe annet, nemlig kommunismen. Nå har riktignok historia vist at denne overgangen kan bli en god del lenger enn det Marx trudde, men likefullt står det ikke som vår strategiske oppgave å «konsolidere proletariatets diktatur slik borgerskapet» konsoliderte sitt. Vår strategiske oppgave er gjennom proletariatets diktatur å skape vilkåra for at det kan oppstå et klasseløst samfunn. Dette betyr at fortsatt er BHs ramme for diskusjonen for snever.

HVA ER SOSIALISMEN?

Dessuten kan hans definisjon oppfattes som ei erklæring om at sosialismen (dvs. proletariatets diktatur) er et særskilt økonomisk stadium, på samme måte som kapitalisme er det. Dette har jeg store prinsipielle innvendinger mot:

Såvidt jeg kan skjønne Marx, opererer han med to økonomiske systemer, nemlig kapitalismen og kommunismen. Det vi kaller sosialismen, kaller Marx «første stadium av kommunismen». Dette samfunnet er etter sin karakter en overgang fra et samfunn til et annet. Hvis jeg skjønner Marx rett, så er det *nettopp av denne grunn* at sosialismen vil være uferdig, motsigelsesfull og ustabil. Det finnes rikelig med holdepunkter i Marx' skrifter for den tolkninga jeg gir her, f.eks. i kritikken av Gotha-programmet. Hvis dette er riktig, betyr det at ei jakt på det konsoliderte sosialistiske samfunnet er ei jakt som er dømt til å mislykkes. Men hva er konsekvensen av det sosialisme-synet jeg gir uttrykk for?

Jo, det betyr at siden sosialismen bare er en overgang fra en samfunnsform til en annen, så vil sosialismen inneholde både kapitalistiske og kommunistiske elementer. Disse elementene vil strides mot hverandre. Muligheten for ei gjenoppbygning av kapitalismen ligger dermed i sjølve sosialismens karakter av over-

SOSIALISME-DEBATT

gangssamfunn. Hva er disse kapitalistiske elementene i sosialismen?

For det første er det vareproduksjonen. Sosialismen betyr å innføre en planhusholdning. Men det er ikke dermed mulig å avskaffe vareproduksjonen med det første. For det andre; småproduksjonen. Handverk, småproduksjon i jordbruk og fiske, osv. vil måtte fortsette i lang tid. Dette avler i følge Lenin kapitalisme hele tida. For det tredje: fordelinga av samfunnets overskudd. Fordi produksjonen er for lite utvikla, er det ikke mulig å innføre det kommunistiske fordelingsprinsippet: «til enhver etter behov». Det er nødvendig å følge formelen: «fra enhver etter evne, til enhver etter arbeid». Dette betyr en innebygd ulikhet. For det fjerde: motsigelsen mellom åndsarbeid og kroppsarbeid. For det femte: motsigelsen mellom by og land. Denne lista kan utvides, og det er et langt lerret å bleike, hvis en skal drøfte alt dette skikkelig. Jeg vil bare nevne noen av problemene knytta til vareproduksjonen.

VAREPRODUKSJONEN

Vareproduksjonen er en arv fra kapitalismen, og den kan ikke uten videre avskaffes. Engels sier i Anti-Dühring at nettopp i verdiformen finner vi kimen til alle kapitalismens motsigelser, overproduksjon, arbeidsløshet, kriser osv. Dette er et uhyre viktig utsagn. Jo mer jeg studerer dette spørsmålet, jo mer finner jeg at utsagnet til Engels bekreftes. Samtidig veit vi at verken Stalin eller Mao¹ avviste vareproduksjon under sosialismen. De gikk tvert imot inn for å utvide vareproduksjonen, og i den grad det var noen motsigelse mellom dem, gikk Mao lengre enn Stalin. Dette er et tankekors. Formelt kan en trekke den slutninga at enten tok Engels feil, eller så tok Mao og Stalin feil. Jeg har kommet til at begge sider har rett, men på hver sin måte. Engels har grunnleggende rett. Vareproduksjon er en kime til kapitalisme. Men Engels drøfter ikke hvilke særegne problemer dette skaper i den første fasen av kommunismen (altså i det vi kaller sosialismen). På det nivået av samfunnsutviklinga ligger ikke forholda til rette for å avskaffe vareproduksjonen. Det er ikke skapt et slikt samfunnsmessig overskudd at det er mulig å fordele til enhver etter behov. Derfor må en god del av produktene distribueres som varer.

For et tilbakeleggende samfunn, som de Mao og Stalin drøfter, som ikke engang har oppnådd fordelene ved den kapitalistiske vareproduksjonen, kan det faktisk for ei tid være høyst nødvendig å nettopp utvide vareproduksjonen. Vi kjenner til hvordan Lenin etter revolusjonen gikk svært langt i denne retninga gjennom den såkalte NEP-politikken. Da blei det oppmuntra til kapitalistisk drift innafor nokså vide rammer. Men hvis vi holder fast på at Engels har rett, at verdiformen av varen inneholder alle kapitalismens motsigelser i kimeform, så er en slik politikk å «inngå en pakt med djevelen». Det vil si at en med åpne øyne gjør et kompromiss med kapitalismen. En innlater seg på noe som i verste fall vil ende med at kapitalismen gjenopprettes. Dette er i så fall et tvungent kompromiss, ikke noe en går inn på fordi det ideelt sett er ønskelig, men fordi ingen annen vei er farbar. Alternativet til et slikt kompromiss er et indre sammenbrudd i sosialismen på grunn av ei mangelfull utvikling av produktivkreftene.

MATERIELT GRUNNLAG FOR KAPITALISME

Hvis dette er riktig, betyr det at det i lang tid vil finnes et *materielt, økonomisk* grunnlag for gjenoppsettelse av kapitalismen. Dersom kapitalismen midlertidig seirer over sosialismen i denne dragkampen, så må den grunnleggende årsaken finnes *her, i sjølve den økonomiske basisen*, i sjølve sosialismens motsigelsesfylte karakter. Andre forhold, som politisk degenerering av det ledende partiet, mangel på demokrati, mangel på virkelige masseorganisasjoner osv. kan dermed høyst være sekundære årsaker. En analyse som tar sikte på å skape et grunnlag for å unngå kapitalistisk restaurasjon, må derfor ta utgangspunkt i å avdekke motsigelsene i basis og kartlegge hvordan disse motsigelsene kan og må løses. I dag er disse motsigelsene knapt nok erkjent og langt mindre kartlagt og analysert.

BHs artikkel går i vide sirkler utenom dette nøkkelspørsmålet. Han drøfter utelukkende vilkåra for kontrarevolusjon i den politiske og sosiale overbygninga, men han nevner ikke at disse vilkåra i overbygninga, enten det gjelder det kommunistiske partiets byråkrati eller det gjelder åpent borgerlige organisasjoner, sjøl bare er produkter av slike vilkår i

basis. Han gjør også den feilen at han ikke drøfter kommunismen, men bare sosialismen. Han erklærer seg som tilhenger av ulike former for unntakstilstand i den første ustabile perioden av sosialismen. Men samtidig folder han ut et perspektiv på 200–300 år, og spør polemisk om noen kan si sikkert assen samfunnet vil se ut da.

I likhet med Marx ser jeg faktisk proletariats diktatur som en unntakstilstand, et overgangsstadium som har som historisk misjon å avskaffe seg sjøl. (Sjøl om historia har vist at unntakstilstanden vil vare lenger enn Marx trudde). Derfor er jeg ikke villig uten videre å stille opp et 300 års perspektiv på proletariats diktatur. Skal vi ha slike perspektiver, må vi snakke om *kommunismen*. BH snakker om at proletariats herskertechnik vil måtte utvikle seg til å bli mer raffinert, slik borgerskapets har utvikla seg fra Robespierre til Brundtland. Sant nok. Men vil det finnes et borgerskap om 200 år?

Vil det eksistere et økonomisk grunnlag for gjenoppsettelse av kapitalismen om 200 år? Det kan tenkes, men det finnes gode grunner til å hevde det motsatte. I dag finnes det ikke lenger noe økonomisk grunnlag for å gjenopprette feydalismen i et land som Norge. Det gir sjølsagt borgerskapet en helt annen politisk handlefrihet enn det hadde de første generasjonene etter den borgerlige revolusjonen.

Kan det ikke tenkes at den videre utviklinga av produktivkreftene, datarevolusjonen, den genetiske revolusjonen, en nye energirevolusjon osv., vil utvikle produktivkreftene så langt at sosialismen ikke bare tvinger seg fram, men også så langt at det blir økonomisk umulig å gjenopprette kapitalismen? Jeg mener at dette ikke bare er tenkelig, men også nokså rimelig. Men dersom dette skjer, vil sjølsagt de prinsippene som trengs for proletariats diktatur, miste mye av sin gyldighet. I et kommunistisk samfunn trengs det ikke noe kommunistisk parti, og ei drøfting av forholdet mellom partiet, masseorganisasjonene og borgerlige organisasjoner under slike vilkår, blir derfor en nokså meningsløs diskusjon.

MATERIELLE FORUTSETNINGER FOR KOMMUNISME

For noen virker dette kanskje som de reiste luftkasteller. Men studér utviklinga

SOSIALISME-DEBATT

av kapitalismen! På tross av alle slags problemer i sosialistiske land og revolusjonære bevegelser, driver kapitalismen stadig og sager over den greina den sjøl sitter på, og det med liv og lyst. Dette skjer på to plan. For det *første* skjerper kapitalismen stadig motsigelsen mellom den samfunnsmessige produksjonen og den private tilegnelsen. Dette skjer gjennom at den ukontrollerte bruken av de nye produktivkreftene fører til fare for store økologiske katastrofer. Det skjer gjennom at gapet mellom de fattige og de rike land blir stadig større. Det skjer gjennom de økonomiske krisene og utviklinga av en gigantarmé av arbeidsløse: Det skjer gjennom ei stadig tilspissing av motsigelsene mellom de imperialistiske land innbyrdes. For det *andre* utvikler kapitalismen produktivkrefter som sprenger alle rammer for privat tilegnelse. Kapitalismen har f. eks. skapt de praktiske forutsetningene for et penge-løst samfunn.

DATA REVOLUSJONEN

Inntil videre er disse nye produktivkreftene hemma av den kapitalistiske markeds-økonomien. Men de står også i så voldsom motsetning til markedsøkonomien at det ikke vil være mulig å unngå grunnleggende endringer i økonomien. På sin bakvendte måte innrømmer også kapitalismen at det er slik. Ikke noe kapitalistisk land praktiserer en fullstendig markeds-økonomi. Bare i løpet av det siste tiåret har statens rolle i økonomien kommet opp på et helt nytt nivå. På den måten innrømmer kapitalismen at de motsigelsene den sjøl har skapt, bare lar seg løse i samfunnsmessig skala. Når kapitalistisk statsdrift allikevel ikke løser problemene, kommer det sjølsagt av at det nettopp er kapitalistisk og ikke sosialistisk statsdrift

Disse objektive kreftene i kapitalismen undergraver fundamentet til kapitalismen, og det på en sånn måte at en er frista til å si med Marx: «Godt gravd, gamle moldvarp».

LEGALISERE KLASSEKAMPEN

Jeg kan følge BH et langt stykke på vei når han snakker om å legalisere klassekampen, tillate borgerlige organisasjoner, partier osv. Arbeiderklassen bør bruke samme prinsipp som borgerskapet, tillate alt som ikke truer klassens makt og

slå ned ethvert forsøk på å rive fra klassen makta. Det gunstigste for arbeiderklassen er en situasjon der det er mulig med stor fleksibilitet og romslighet. Men dette er jo ingen selskapslek. Det dreier seg om klassekamp. Om borgerskapet får sjansen, vil det jo ikke nøle med å gjøre som i Chile. Stilt overfor en sånn mulighet kommer ikke arbeiderklassen langt med toleranse eller fleksibilitet. Da vil det bli et spørsmål om væpna makt.

Jeg er også enig med BH i at partiets ledende rolle ikke er noe som oppstår av seg sjøl og eksisterer til evig tid. Denne rollen må erobres og erobres på nytt. Det er også viktig at politiske partier er noe objektivt. Om ikke borgerskapet får organisere seg i et separat parti, så vil det kunne gjøre det fordekt gjennom kirkesamfunn, næringsorganisasjoner eller fraksjoner i kommunistpartiet. Å forby partier løser derfor på ingen måte problemet. Men når BH lanserer skrivebordsløsninger av typen at Mao og Liu skulle danna hvert sitt politiske parti i 1966, så kan jeg ikke følge med lenger. Her er det selskapsleken som dukker fram igjen og skyver klassekampen til side. Begge fløyer måtte nødvendigvis kjempe om makta i kommunistpartiet. Sjøl om det hadde vært juridisk mulig, ville ingen av dem sett seg tjent med å erklære den kampen for tapt ved å danne et eget parti.

ISTEDENFOR EN KONKLUSJON

BH stiller følgende program for sosialismedebatten:

«En realistisk debatt om vilkåra for proletariatets diktatur under våre samfunnsforhold må ta som utgangspunkt det særegne ved det norske samfunnet i dag, og hvilke problemer det vil stille oss overfor. Ting som:

- en svær offentlig sektor i økonomien*
- utvikla statsmonopolisering*
- en «åpen» eksport/import-retta økonomi*
- voldsom vekst i service- og tjenestesektorene*
- oljeøkonomien*
- svinn i primærnæringene*
- geografisk konsentrasjon av befolkninga til tettsteder*
- svinn i tradisjonelle industrier (verksted, treforedling, bergverk ...*

- sammenbrudd for den sosialdemokratiske «velferdsstatspolitikken»*
- de internasjonale forholda i Europa og verden og faren for krig.*

Og en masse andre ting. Hvordan i all verden skal et proletarisk diktatur se ut når det etableres på et slikt grunnlag? Og enda vanskeligere: Hvordan skal et politisk parti kunne lede et slikt samfunn?»

Jeg er enig i dette programmet. Men jeg ønsker å utvide lista.

For det første må vi avdekke de utviklingstendensene i den utvikla kapitalismen som objektivt skaper det materielle grunnlaget for sosialismen og kommunismen. Jeg har antydninga noe om dette. Men vi trenger et grundigere vitenskapelig arbeid med slike spørsmål.

For det andre må vi studere teoretisk de økonomiske lovene for det sosialistiske samfunnet. Jeg har også antydninga en del standpunkter her.

For det tredje bør vi supplere den lista som BH ramser opp med bl. a. hvilke virkninger det vil ha for norsk økonomi om den tredje verden lykkes i å tvinge fram ei ny økonomisk verdensordning. (Deler av sosialismedebatten i SV tar det for gitt at et sosialistisk Norge vil fortsette å sikre seg billig bauxitt til aluminiumsindustrien fra Guinea og Jamaica. Denne fella må ikke vi falle i.)

Dette er et ambisiøst program for en diskusjon, men den revolusjonære bevegelsen i Norge er nødt til å aksle denne oppgava. Uten et konkret program for disse spørsmåla, vil det heller ikke bli mulig å gjennomføre noen revolusjon i Norge. Men med en slik analyse vil AKP(m-l) bli et ideologisk kraftsentrum med økende innflytelse i arbeiderbevegelsen og blant alle progressive mennesker. La oss derfor sette i gang.

Pål Steigan

1). Se J. Stalin: «Sosialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen, Oktober 1975, og Maos kritikk av denne i Mao Tsetung: «A critique of Soviet economics». Monthly Review Press, 1977.

SOSIALISME-DEBATT

● **Formaljuss er viktig!** Poenget er at dersom vi stadfester reint juridisk at partiets sentralkomite kommanderer geværet, så vil den lettere kunne gjøre det. Berg-Henriksen undervurderer betydningen av juridiske forhold.

● **Proletariatets diktatur betyr partiet ved makta.** I motsetning til Berg-Henriksen ser jeg det som en fordel at regimet blir oppfatta som en «partistat».

● **Disse og andre innvendinger mot Berg-Henriksens artikkel trekker R.A. fram i dette innlegget.**

Debatt!:

I Røde Fane nr. 4/5 — 81 har Berg Henriksen (BH) en interessant artikkel om proletariatets diktatur, partiets ledende rolle, etc. Artikkelen er ikke bare interessant fordi den er morsomt og levende skrevet, men først og fremst fordi den setter fingeren på en del sentrale problemstillinger. BH peker på at proletariatets diktatur er en langvarig periode — det er tull å tru at vi kan spasere inn i kommunismen 20 år etter revolusjonen.

Han peker videre på at det sett i et historisk perspektiv ikke er noe merkelig at vi opplever kontrarevolusjoner. Han viser at det vil kunne oppstå nye partier i løpet av proletariatets diktatur. Han avslutter kort og godt en del illusjoner som AKP(m-l)ere, sympatisører av partiet og mange andre har hatt. Jeg vil likevel komme med en del kritiske merknader til BH. Det er mye hos ham jeg er uenig i — både i premisser og svar.

For det første er det viktig å ha følgen- de klart for seg: Dette er ikke bare en

«allmenn» debatt om proletariatets diktatur, det er like mye en debatt om AKP(m-l)s prinsippprogram. Det er ikke minst en debatt om partiets «særstilling». BH gir inntrykk av å komme med «allmenne» betraktninger, men han gir ikke samme inntrykk av å kaste seg inn i landsmøtedebatten. Debatten som har vært ført til nå, har vært en debatt om proletariatets diktatur i Norge *rett etter revolusjonen*. Magdahl og Lund f.eks. har ikke debattert proletariatets diktatur sett i 400-årsperspektiv. BH er forundra over marxister som trur de kan besvare spørsmål om proletariatets diktatur i år 2400. Men ingen debattanter jeg har støtt på til nå, trur de kan det. Om BH trur Per Lund er et pseudonym for Per Benterud, så tar han feil. Om 400 år vil sikkert både Lund, Magdahl og hele debatten virke litt komisk. Men i dag?

Personlig er jeg for å grunnlovsfeste partiets ledende rolle. Men jeg er ikke for denne formen for proletariatets diktatur

«en gang for alle». De fleste jeg kjenner er i det hele tatt sjelden for noe som helst «en gang for alle».

PROLETARIATETS DIKTATUR OG SMIDIGHET (1)

BH's utgangspunkt er at proletariatets diktatur er «mangelfullt» og «grovkorna». Sett med historiske øyne er dette sjølsagt riktig. Hvorfor sjølsagt? Fordi proletariatets diktatur har vart en kort historisk periode — vi har sånn sett få erfaringer. På den andre sida er proletariatets diktatur slett ikke «mangelfullt» eller «grovkorna». Ganske enkelt fordi at i de landa som har eller har hatt denne samfunnsformen, har dette betydd et enormt framskritt for massene. De har fått flere og bedre demokratiske rettigheter, de har fått organisere seg, øke levestandarden osv. Jeg trur ikke de kinesiske massene i hovedsak ser på proletariatets diktatur — med partiets ledende stilling nedfelt juridisk — som grov-

SOSIALISME-DEBATT

viktig!

korna. Jeg trur de syns det er aldeles utmerket. Sett med «norske øyne» kan det virke «grovkorna». Men det er absurd å sammenlikne Norge med Kina. Kina er et u-land, Norge et høyt utvikla i-land. Skal Kina sammenliknes med Norge, må det bli Norge rundt 1850. Åssen sto det til med den «raffinerde, smidige og stabile» strukturen da?

At jeg er tilhenger av å gi partiet en juridisk særstilling, betyr dessuten slett ikke at jeg vil være grovkorna. Ingen har til nå overbevist meg om at det fins noen annen farbar vei. Gjør noen det, griper jeg det begjærlig. I det hele tatt — for å skrive om BH — en debatt om «smidighet» må bli tull. Ønskeligheten av å være «smidig» er opplagt, og «debatt» om det må bli det reine tøv. Spørsmålet er hvordan.

PROLETARIATETS DIKTATUR OG SMIDIGHET (2)

Ett moment som jeg mener er viktig —

og som BH suverent overser — er følgende: Tilbakevending til kapitalismen — kontrarevolusjon — er en konstant fare i lang tid etter den sosialistiske revolusjonen. Den faren eksisterer ikke for kapitalismen i dag — en tilbakevending til føydalismen virker ikke overvettes sannsynlig. Dette er en av grunnene til at proletarietets diktatur ikke kan sammenliknes med borgerskapets diktatur. Den gang det var fare for at føydalismen kunne slå tilbake, var borgerskapet betraktelig mindre «smidige» enn i dag. Borgerskapets diktatur står i dag i Norge heller ikke i noen umiddelbar fare for å tape makta til proletariatet. Den dagen vil også smidigheten være borte. Det er hinsides all fornuft å sammenlikne dagens stabile kapitalisme med et naturgitt ustabilt proletardiktatur. Fremdeles er jeg for smidighet. Men spørsmålet er *hvor langt* vi kan være det for å redde sosialismen i sine første skjøre år. Etter å ha styrt noen hundreår, sånn som borgerskapet har gjort, er det vel sannsynlig at proletariatet helt sjølsagt vil være det.

JUS OG POLITIKK (1)

Her mener jeg BH sier en del tull. Jeg mener juridiske forhold er viktige. Formaljuss er viktig. Det er viktig hvem som helt konkret styrer militærapparatet. (Jeg skal ikke si det er det viktigste). Poenget er at juridiske forhold — forhold i overbygninga — virker tilbake på basis. Det er bl.a. sånn at når øvrigheta sier noe, så teller dette mere enn når menigmann sier nøyaktig det samme. Det har vi også mange eksempler på i AKP(m-l). I vårt kjære parti er det en kjent sak at dersom en ledende kader — f.eks. fra SK — kommer og argumenterer for ei linje, så blir hans argumenter tatt alvorligere enn når en lagsleder sier nøyaktig det samme. Dette skjer ikke fordi partimedlemmer i AKP(m-l) er spesielt kua eller dumme, men fordi de er påvirkta av det samme tankegodset som alle andre. Dette fenomenet er mer utbredt i samfunnet som helhet enn i AKP(m-l). Poenget er at dersom vi stadfester reint juridisk at partiets sentralkomite kommanderer over militærapparatet, så vil den *lettere gjøre det*. Det er riktig som BH skriver at det er sammensetninga av og skoloringa til det ledende militære personellet som er det avgjørende. Men spørsmålet reiser seg

igjen: Hvem skal ha den juridiske (og reelle) retten til å peke ut dette ledende personellet? Etter at revolusjonen har seira — hvem skal peke ut generalene og oberstene i den nye folkehæren? Partiets sentralkomite eller bydelsutvalget på Frogner? Vi som ser på jussen og kommandoforholda som viktige, får trøste oss med at vi har en pålitelig støtte i kamerat Deng. Deng-fløyen i Kina har som kjent lenge ført en kamp mot Hua-fløyen om hvem som skal være sjef i KKP's forsvarskommisjon og dermed øverste sjef for de væpnete styrkene. Deng fikk tilslutt avsatt kamerat Hua og innsatt *seg sjøl*. Trur noen at Deng gjorde det fordi han har forlest seg på Norges Lover? Deng (og Hua) så på dette som en viktig stilling. «Toppen av juristeri»?

JUS OG POLITIKK (2)

BH argumenterer sjøl for at formaljuss er viktig. Han skriver at «proletariatets diktatur kan bare stabiliseres i økonomisk framskredne land om vi slår inn på veien med en ... utstrakt *legalisering* (min uth.) av klassekampen.» BH vil la borgerlige kontrarevolusjonære elementer få rett til å utgi aviser, organisere seg etc. Jeg er enig med BH i dette. Det er greiest at flest mulig synspunkter får komme fram. Men denne legaliteten må ikke bety at vi slapper av på årvåkenheten med hensyn til borgerskapets illegale organisering. Uansett vil borgerskapet organisere seg illevalt i «kirkesamfunn» eller «handelsforeninger». Uansett vil borgerskapet organisere seg innafor det statsbærende partiet. Om BH eller andre trur legal klassekamp betyr mindre illegal organisering fra borgerskapets side, tar de feil. En av grunnene til at jeg er for å legalisere mest mulig av klassekampen, er at dette vil gjøre det lettere å slå ned den illegale organiseringa. Massene vil lettere akseptere at vi slår ned undergrunnsbevegelser når likevel «alle» kan organisere seg fritt.

Jeg må jo videre si at jeg finner det litt snodig at borgerskapet skal ha juridiske — formelle — retter til å utfolde seg, mens dette ikke skal gjelde arbeiderklassens nye retter. BH skriver at problemet når det gjelder arbeidernes nye organer, ikke er å gi disse formelle fullmakter. Jeg mener de formelle fullmaktene er viktige. Et diskusjonsspørsmål er *hvor langt* grunnplansdemokratiet skal gå. Men jeg

synes det er opplagt at de rettighetene arbeiderklassen har, skal de også ha juridisk.

Litt mer om jussen: Om borgerskapet truer proletariatets diktatur, slår vi det ned, skriver BH. Så langt så greit. Men hvem er nå dette «vi»? Hvem er dette «vi» som sender hæren på borgerskapet, hvem er dette «vi» som tydeligvis kommanderer militærapparatet? Mener BH at «vi» er partiet? Jeg håper det. Og hvis vi er enige om det: Hvorfor ikke skrive ned det som er virkeligheten, hvorfor ikke legalisere det som er sant og riktig? Og hvis det ikke er partiet som er «vi», hvem er det da? Noen helt konkrete organer eller personer må det jo være. *Eller skal hæren herje rundt på egenhånd?*

ØKONOMI OG POLITIKK

«Det finnes ikke noe historisk belegg for å anta at det fins noen automatisk sammenheng mellom graden av økonomisk utvikling og graden av demokrati.» (BH i RF, s.40)

Dette utsagnet fra BH er direkte i strid med marxismen. For å si det rett ut: Det er sludder. I anledning det sterke uttrykket skal jeg sitere Marx: «...det (er) ikke mulig å gjennomføre en virkelig frigjøring på andre måter enn i den virkelige verden og med virkelige midler, at man ikke kan oppheve slaveriet uten Spinne-Jenny, at man ikke kan oppheve livegenskapen uten forbedret åkerbruk...» (Den tyske ideologi, Pax, verker i utv. bd. 2, s.84)

Dersom de virkelige forutsetninger ikke er til stede, nytter det ikke å stille oppgaven 100—vis av ganger. Da blir det skvalder å snakke om «den politiske sida» av saka. Norge fikk en demokratisk grunnlov i 1814. I følge BH kunne vi fått den i 1514. For den saks skyld er det kanskje bare en tilfeldighet at vi har fått den i det hele tatt.

Det er en virkelig sammenheng mellom demokratiske retter, utviklinga av demokratiet og den økonomiske utviklinga. Marx snakker om dampmaskinen. I Kampuchea etter frigjøringskrigen hadde de vel ikke den engang. Som sagt tidligere, er en sammenlikning mellom Kina og Norge absurd. Det blir som å sammenlikne en traktor med en trehakke. Relativt sett mener jeg Kina er kommet uforholdsmessig mye lenger enn Norge når det gjelder demokratiske retter. Pro-

blemet til Kina ligger ikke på det planet, men på spørsmålet om å utvikle økonomien — ta igjen de kapitalistiske landa og gå forbi dem.

I Kina (eller ved andre sosialistiske revolusjoner) har spørsmålet om demokratiske retter aldri vært noe *stort* problem. De demokratiske rettene har som *hovedregel* blitt utvida og sikra ved innføringa av sosialismen.

Dersom Norge ikke blir bomba tilbake til steinalderen, tror jeg heller ikke det vil bli noe stort problem her. Vi kan beholde alle de rettighetene vi har i dag, og i tillegg få nye — f.eks. reell innflytelse på arbeidsplassene. Dette kommer sjølsagt til å bli et kampspørsmål — partiet må gå i spissen for å sikre massenes demokratiske retter. Her er det mange skjær i sjøen. Partiet må ha stor tålmodighet, vi må avfinne oss med at det lenge vil komme fram mange «avvikende» meninger. Vi må være på vakt mot «venstre». Når jeg er tilhenger av «formaljuss», er det ikke minst fordi jeg vil prøve å sikre meg mot *vilkårslighet* m.h.t. de demokratiske rettene.

PARTIETS LEDENDE ROLLE

Proletariatets diktatur betyr partiet ved makta. Det betyr i hovedsak at partiet har makta over de væpnete styrkene. Jeg ser på det som en fordel (i motsetning til BH) at regimet i stor grad oppfattes som en «partistat». Etter revolusjonen vil svært mange være for partiet, men ikke av den grunn for sosialismen. Erfaringene fra Kina kan peke i den retningen. Partiet har betydd enormt for bondemassene. Partiet har stor respekt. Men store lag av folket er antakelig ikke for sosialismen.

At partiet «har makta», betyr ikke at det ikke er nødvendig å mobilisere massene. Det er viktig å trekke massene med i statsstyringa. Dette er en kampoppgave partiet må sette på dagsordenen. Men dette er en langvarig prosess som vil ta hundreår. Partiets ledende rolle er å *stille oppgavene* for hvorledes vi skal komme dit. I all hovedsak er det et spørsmål om hvorledes utvikle produksjonen — utvikle produktivkreftene — som blir det vesentligste. Det er en selvfølge at bærerne av den marxistiske ideologien — partiet — er de beste til å stille de oppgavene riktig.

R.A.

Har AKP bruk for sånne som meg?

Eg har med stor interesse lese artiklane til Helge Øgrim og Pål Steigan i nr. 4/5. I stor grad er eg samd med Steigan si vurdering av kritikken til Øgrim. Eg vil særleg streka under avsnittet s. 27, der han peikar på at Noreg er ein bitte liten privilegert «kvise på verda si rompe», og ingen kan rekna med at dette er varig. Store endringar vil koma, uansett kva Helge Øgrim eller eg meiner.

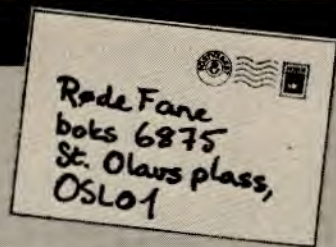
Likevel meiner eg han skyt over målet når han gjer til lått dei privilegerte sitt val, konkret i samband med Øgrim sitt lureri for å få ei veke fri i jula. Sjølv om mesteparten av menneska på jorda ikkje har så stort val, er det eit materielt faktum at svært mange, kanskje nesten alle progressive og revolusjonære personar i Noreg, i eit visst mon har høve til å velgja. Dette trur eg ikkje det er lurt å gjera narr av, om AKP treng desse folka. For meg er dette eit viktig spørsmål, då eg har fått fleire oppmodingar om å melde meg inn att, etter å ha stått «på sidelina» eit par år. Eg skal konkretisera det eg meiner:

I ein del år (4—5) var det politiske arbeidet det viktigaste i mitt daglege liv, på det viset at møter, politiske diskusjonar, studiar, stands, aksjonar og gjennomføring av direktiv var retningsgjevande for mitt og dei fleste av mine venner sine liv. Me spurde ikkje så mykje, meinte som Steigan at det å jobba for arbeiderklassen og revolusjonen og partiet skulle kosta.

Eg, og ikkje berre eg, gjekk lei. Mista gløden, hadde ikkje den store overtvinga lenger. Etablerte eit borgarleg liv med ekteskap, eige hus, jobb og små barn i eit gjennom borgarleg miljø. Hadde i grunnen nok, fekk etter kvart interesser som kanskje låg litt på sida av den tradisjonelle aksjonistiske stilen. Har engasjert meg ein del i RV, dessutan fagforeninga. Kjenner ikkje dårleg samvit ved ikkje å mobilisera til 1. mai eller stå og selgja Klassekampen. Har i grunnen kjend meg ganske vel ved å kunne *velja* kva eg vil driva med, sleppa direktiv, sumarleir og mobilisering til demonstrasjonar.

Og så kjem nett det problemet som Steigan harselerer med: Eg kan tenkja

REDAKSJONEN

meg å gå inn i partiet att, har alltid vore lojal mot AKP, og meiner forsåvidt at eg har noko å tilføra partiet og omvendt. Men eg er framleis ikkje viljug til å gjennomføra direktiv om jobbing som eg er usamd i. Eg vil vera med å diskutera det grundig, men vil ha retten til å seia at dette er eg ikkje interessert i å gjera. Sjølv sagt vil eg streka under at dette gjeld i det borgarlege demokratiet me lever i no, i ei krigsstode vil tilhøva sjølv sagt bli annleis.

Eg meiner at jobbing med ting ein brenn for og trivs med, gjev resultat. Halvhjerta, eller negativ innstilling til det ein driv med, det øydelegg ofte meir enn det fungerer positivt. Eit direktiv om Chiledemonstrasjon etter at det lokale partilaget hadde diskutert det grundig og funne det ugunstig, oppretting av ein Chilekomité som ikkje ein gong hadde konstituerande møte, det er med på å øydeleggja både entusiasmen og renoméet til partilaget. Mitt inntrykk er også at slike ting har endra seg dei siste åra, det var byrja før eg gjekk ut. I Steigan sitt svar får eg inntrykk av at eg tek feil.

Har AKP bruk for sanne som meg?

Bodil

Søk parti-medlemskap!

Kjære Bodil.

Sjølv sagt har vi bruk for deg.

Jeg er glad for at du tok opp dette spørsmålet, fordi det gir meg mulighet til å utdype og forklare standpunktet mitt.

Først om mitt svar til Helge Øgrim. Jeg trur du overser en viktig sak. H.Ø. brukte historia om sin kamp for juleferien til et generelt ideologisk angrep på partiet. Dette reagerte jeg på, på moralsk og ideologisk grunnlag. Ikke fordi jeg er mot at folk tar seg juleferier og påskeferier og annen fritid. I praksis er det sånn at de fleste revolusjonære jeg kjenner (også jeg sjøl) har den typen fritid. Jeg trur det er nødvendig om du tar sikte på å fungere som revolusjonær gjennom et helt liv. Men jeg veit også at mange revolusjonære er villige til å ofre både fritid og mye mer, dersom det virkelig gjelder. Om Sovjet går inn i Polen 1. juledag, mener jeg at det ikke er et uhørt inngrep i folks

rettigheter (slik H.Ø. vil ha det til) å oppfordre til å avlyse noen juleselskaper og trosse sludd og slaps til fordel for Polens folk. Om dette skal være et tabu, da har vi ikke lenger noen rett til å kalle oss revolusjonære. Da er vi blitt spissborgere. H.Ø. sier ikke: «vi blei bedt om å ofre juleferien, enda det ikke var noen viktig politisk grunn til det,» han gjør det tvert om til et uhørt inngrep, uavhengig av situasjonen i klassekampen, at folk kan bli stilt overfor sanne krav. Dette er den grunnleggende politiske forskjellen mellom den typen kritikk du reiser, og den typen kritikk Ø.H. reiser. Jeg trur du vil være enig i dette. (Det er jo ikke bare krig som kan kreve ofre av oss. De fleste som har deltatt i streiker veit at en seier er avhengig av en nokså nådeløs sjøldisiplin fra de streikende.)

Jeg er for at folk skal få jobbe med det de brenner for. Samtidig må sjølv sagt en revolusjonær organisasjon kunne pålegge medlemmer sine oppgaver de ikke nødvendigvis liker. Men i den daglige praksisen søker vi å lempe det sånn at folk får kaste seg inn i den typen arbeid de liker best. Dette har vi ikke vært flinke til å praktisere i fortida, og vi har fortsatt våre mangler. Men situasjonen har blitt bedre. Dersom et medlem skulle være

— Søk medlemskap!

uenig i et vedtak eller et direktiv, finnes det klare vedtektsfesta regler for hvordan vedkommende kan anke saka og bringe den inn for høyere organer. Jeg trur vi har vært for lite flinke til å lære opp medlemmer og tillitsmenn til å bruke vedtektenes. Om de brukes aktivt, skulle det være gode muligheter for å få gjort om direktiver eller retningslinjer som er urealistiske eller uriktige, og vi har mange gode eksempler på at nettopp dette har skjedd.

Det er ett punkt i brevet ditt jeg reagerer på, men det er mulig jeg har misforstått det. Du sier at du ikke kjenner dårlig samvittighet ved å ikke mobilisere til 1. mai eller ikke selge Klassekampen. Det er ikke samvittigheta jeg tenker på, men dersom dette er ment som et representativt utvalg over de tinga du synes partimedlemmer må kunne stilles fritt overfor, så synes jeg det blir veldig lite igjen.

Sjølv sagt trenger vi arbeidsdeling. Men når partiet vedtar kollektivt å ha ei dagsavis, så er det sjølv sagt et kollektivt ansvar å sørge for at vedtaket gjennomføres. Dette er sjølv sagt i andre organisasjoner. Dersom fagforeninga di vedtar streik, så vil du bli pålagt å stå streikvakt. Du vil ikke bli spurt om du kunne være så snill å tenke deg... Det samme gjelder innafra idretten, i musikkorps og andre foreninger. Idrettsklubben skal arrangere kretsmeisterskap. Medlemmene får klar beskjed om hva hver enkelt har å gjøre i denne sammenheng. Hvis unga dine er i musikken, vil du få klare direktiver om når du skal selge lodder i kakeotteriet, når du skal stille på loppemarked osv. Sånn må det være. Uten en slik disiplin vil ingen organisasjon kunne fungere. Men som sagt: Det er mulig jeg har misforstått deg. Utfra det du skriver ellers, vil det ikke undre meg om jeg har tolka deg feil på dette ene punktet. I så fall får du ha meg unnskyldt.

Jeg synes du burde søke om partimedlemskap igjen, Bodil. Vi trenger folk som deg i partiet, og du trenger partiet. Jeg trur du ville finne ut at denne typen konflikter som du nevner, vil la seg løse i praksis, og at det er godt klima for å løse sanne problemer i AKP(m-l) nå.

Kameratslig hilsen
Pål Steigan

**Røde Fane er seint ute i år. Vi beklager
det overfor alle våre lesere.**

**Nr. 8 / 81 kommer seint, men godt —
på nyåret med materiale om Stalin.
Abonner nå så får du det i posten —
raskere og billigere.**

Hva mer får du hvis du abonnerer nå?

**Til vinteren / våren planlegger vi bl.a.
disse temaene:**

- Et omfattende materiale om situasjonen
i Kina.**
- Krigen og fredsbevegelsen.**
- Materiale om utviklinga av den sovjetiske
imperialismen.**
- Situasjonen i den norske økonomien og
utviklinga av en revolusjonær strategi
ut fra den.**